

Sydäimestä syntynyt

- Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys perhehoidossa

Syksy 2015

Ammatillinen lisensiaattityö

Sosnet

Lapin yliopisto

Kaisa Vuolukka

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	9
2.1 Fenomenologinen ihmiskäsitys tutkimuksen lähtökohtana	9
2.2 Narratiivinen lähestymistapa kertomusten tutkimukseen	15
2.3 Position rakentuminen tutkimuksessa	20
3 Sukulaissijaisvanhemmuus lastensuojelullisena ilmiönä	23
3.1 Kiinnittyminen perhehoitoon	23
3.2 Sukulaissijaisvanhemmuus perhehoidon muotona	28
3.3 Sukulaisuuden merkitys ihmissuhdeverkostossa	35
3.4 Sukulaissijaisvanhemmuutta taustoittavia tutkimuksia	39
3.5 Sijaishuollon moninainen vanhemmuus	44
5 Tutkimuksen toteutus	48
5.1 Tutkimuskysymykset	48
5.2 Avoin haastattelu aineiston keruun menetelmänä	50
5.3 Tutkimuksen eettisyys	55
5.4 Narratiivinen analyysi	59
6 Annettu arki juonenkäänteinä	67
6.1 Position muutos arjen huolenpitäjäksi	67
6.2 Lapsen tarvitsevuus sukulaissijaisvanhempien tarinoissa	74
7 Yhteydenpito juonenkäänteinä	82
7.1 Yhteydenpito sukulaissijaisvanhemman kokemuksena	82
7.2 Kielteinen suhtautuminen yhteydenpitoon	88
8 Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteet lapsen sijoituksessa	94
8.1 Erityispiirteenä yhteinen historia ja siitä syntyneet tunnesuhteet	94
8.2 Position muutos vanhemmuudessa	100
9 Johtopäätökset	107

Lähteet

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, millaisia kokemuksia sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijaisvanhemmuudesta. Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi, millaisia vahvuuksia ja haasteita sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy, millaisiin lapsen tarpeisiin sukulaissijaisvanhemmat vastaavat ja millaisen kontekstin sukulaisuus lapsen sijaishuollossa luo.

Kansainvälisesti sukulaissijaisvanhemmuutta on tutkittu, mutta Suomessa tutkimus on ollut vähäistä. Lisätutkimukselle on tarvetta, koska perhehoito on määritelty ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi ja läheisten merkitystä korostettu muun muassa lastensuojelulain (417/2007) muutoksella. Tutkimustietoa lakimuidosten vaikutuksista sosiaalityöntekijöiden työkäytänteisiin tai lapsen edun mukaisiin päätöksiin ei ole kuitenkaan tuotettu. Sijaishuollossa lapsen sijoituspaikan tulee määräytyä lapsen edun ja tarpeiden mukaan. Sukulaissijaisvanhemmuutta ei ole määritelty käsitteenä suomalaisessa lainsäädännössä, mutta se on käsitteenä yleisesti käytetty. Laki (417/2007) puhuu velvollisuudesta selvittää lapselle läheisen ihmisen mahdollisuus huolehtia lapsesta.

Tutkimukseni aineisto koostuu kymmenen sukulaissijaisvanhemman avoimesta haastattelusta. Ontologiani perustuu fenomenologiseen ja holistiseen ihmiskäsitykseen, jossa olen kiinnostunut tutkimaan ihmisten kokemuksia heidän tuottamissaan tarinoissa. Ihminen on holistinen kokonaisuus, jossa on läsnä ihminen tajunnallisena, kehollisena ja ainulaatuisena tilanteissaan. Aineisto on analysoitu narratiivista analyysintapaa hyödyntäen ja sukulaissijaisvanhemmuudesta rakentuu kolme keskeistä positiota.

Sukulaissijaisvanhemmat kertovat kokemuksistaan lapsen arjen huolenpitäjänä sekä lapsen läheisten yhteydenpitoon liittyvistä kokemuksistaan. Juonellinen käänne tapahtuu tarinoissa huostaanoton ja sijoituksen jälkeen, ja se laittaa sijaisvanhemmat uudelleenarvioimaan positiotaan lapsen elämässä. Sukulaisuuden erityispiirteiksi nousee yhteinen historia lapsen ja lapsen vanhempien kanssa sekä sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvät erilaiset tunteet, arvot ja moraalit oikein. Tarinoita kerrottiin juonellisesti monitasoisesti, joiden mukaan lapsen biologisella vanhemmalla ja muulla suvulla oli merkitystä. Tutkimuksessa sukulaissijaisvanhemman positioksi muodostuivat *sijaisvanhemmuuteen ryhtyvät-, lapsen arjen huolenpitäjä- ja rajaaja/taistelija -positiot*. Sukulaisuus tuo perhehoitoon oman erityisyyden, joka tulee huomioida lapsen sijoitusta valmistellessa ja sukulaissijaisvanhemmuutta arvioitaessa.

Avainsanat: Sukulaissijaisvanhemmuus, vanhemmuus, sukulaisuus, fenomenologia, narratiivisuus

1 Johdanto

Ammatillinen lisensiaatintutkimukseni koostuu kymmenen sukulaissijaisvanhemman avoimesta haastattelusta. Yhdellä haastateltavista ei ole biologista verisidettä lapseen, vaan haastateltavasta on tullut sijaisvanhempi eron myötä. Haluan johdatella lukijani sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyyden ja erilaisten tunteiden äärelle. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, millaisia kokemuksia sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijaisvanhemmuudesta. Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi, millaisia position muutoksia sukulaissijaisvanhemmat kokevat, mitä vahvuuksia ja haasteita sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy, millaisiin lapsen tarpeisiin sukulaissijaisvanhemmat vastaavat ja millaisen kontekstin sukulaisuus luo lapsen sijaishuollossa. Analysoin aineiston narratiivista analysointitapaa hyödyntäen, ja tarinoista olen tarkastellut tarinoiden juonikäänteitä, esille nousseita teemoja ja tehnyt sekä narratiivien että narratiivista analyysiä.

Bruner (1990, 35) pitää kertomusta organisoinnin, järjestämisen periaatteena, jossa ihmiset jäsentävät kokemuksensa ja yhteytensä sosiaaliseen maailmaan. Tutkimukseen osallistuu sukulaisperheisiin sijoitettujen huostaan otettujen lasten sijaisvanhempia. Rajaan tutkimukseni ulkopuolelle laitoksiin sijoitetut, avohuollon sijoituksella olevat lapset sekä yksityiset sijoitukset.

Tein ensimmäisen haastattelun joulun jälkeen. Keitimme sijaisvanhemman kanssa kahvit ja kynttilät paloivat pöydällä. Aluksi rupattelimme niitä näitä. Läheinen kertoi, että eron tullessa ei voinut ajatellakaan, että lapsi olisi muuttanut jonnekin muualle hänen luotaan. Isä teki matkатыötä ja hän oli jo vuosia huolehtinut yksin lapsesta. Lapsi olikin todennut: ”Jos minä en oo sinusta syntynyt niin minä olen sinun sydäimestä syntynyt.” Hetken aikaa istuimme hiljaa liikutuksissamme ja otimme vähän lisää kahvia. Tunne kiintymyksestä, välittämisestä ja rakkaudesta oli hetkessä vahvasti läsnä. Ote tutkimuspäiväkirjasta

Pösö (2004, 202) toteaa, että lastensuojelua koskevassa tutkimusperinteessä on painotettu joko lastensuojelun työkäytäntöihin tai päätöksentekoon liittyvien teemojen tarkasteluun, ja sijaishuollon aiheet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Huostaanoton jälkeisistä prosesseista tai lasten elämästä sijaishuollon aikana on Suomessa vähän akateemista tutkimusta (Eronen, Laakso & Pösö 2010). Kansainvälisesti sukulaissijaisvanhemmuutta on tutkittu (kts. Berrick 1997; Green 2004), mutta Suomessa sukulaissijaisvanhemmuus on niukasti tutkittu aihe. Aiheesta on tehty pro gradu –tutkielmia (kts. Aho 2003; Pöntinen 2005) ja ammatillinen lisensiaattityö (Koisti-Auer 2008).

Perhehoidon asema sijaishuollon muotona on vahvistunut lakimuutosten myötä. Vuoden 2008 lastensuojelulaki (417/2007) vahvisti sosiaalityöntekijän velvollisuutta selvittää lapsen läheisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen sijoitukseen. Perhehoitajalaki (263) puolestaan muuttui 2012, ja se korostaa lapsen oikeutta ensisijaisesti perhesijoitukseen. Voisi olettaa, että perhesijoitukset ovat lisääntyneet lakimuutosten myötä. Ruotsissa velvoite sukulaissijaisvanhemmuuden ensisijaisuudeksi otettiin käyttöön jo 1990-luvulla (Vinnerljung 1996), ja Suomi on erottunut muista pohjoismaista sijaishuollossa laitoshoidon painottuneisuuden vuoksi. Hiitolan ja Heinosen tutkimuksessa (2009, 7) todettiin, että lastensuojelulakia uudistettaessa sisällölliseksi tavoitteeksi asetettiin lain selkiyttäminen siten, että lastensuojelu toimii asiakaslähtöisesti ja lastensuojelussa vältettäisiin tilanteet, joissa lapsen etu jää toteutumatta. Lisäksi tavoitteena oli, että lain toimeenpanossa esiintyisi mahdollisimman vähän ristiriitoja ja tulkintaongelmia.

Näkemykseni mukaan sukulaisten ja läheisten rooli perhesijoituksissa tarvitsee suomalaista lisätutkimusta. Tutkimuksissa on olennaista selvittää, mitä sukulaissijoitus tarkoittaa huostaan otetun lapsen kannalta, millaista tukea ja valmennusta sukulaissijaisvanhemmat tarvitsevat ja onko sukulaissijoitus lapsen edun mukainen päätös. Tässä tutkimuksessa tutkin sukulaissijaisvanhemmuutta ilmiönä sukulaissijaisvanhempien näkökulmasta.

Sijaisvanhemmuuden tutkimuksiin tutustuessani mietin, miten sukulaissijaisvanhemmuuden voi määritellä ja mitä sukulaissijaisvanhemmuus sisältää. Sukulaissijaisvanhemmuus on yleisesti käytetty käsite. Tutkimusprosessin alussa tarkastelin sukulaissijaisvanhemmuutta siihen kytkeytyvien käsitteiden avulla. Selvennäkseni ymmärrystäni pilkoin käsitteen. Ajattelin, että periaatteessa sukulaissijaisvanhemmuus pilkottuna sukulaisuuteen, sijaishuoltoon ja vanhemmuuteen sisältää jo määritelmän, mitä se voi olla. Sijaishuolto ja lainsäädäntö luovat puitteet ja kontekstin sijoitukselle. Toiseksi pohdin, mitä erityistä sukulaisuuteen voi liittyä ja kolmaksi, millaista vanhemmuutta huostaanoton kokeneet lapset tarvitsevat. Nämä ajatukset ja käsitteiden määrittelyminen kulkevat läpi tutkimukseni yhdessä fenomenologisen ihmiskäsityksen kanssa. Pyrin ymmärtämään haastattemieni sukulaissijaisvanhempien kokemuksia ja sitä, millaisen kontekstin sukulaisuus rakentaa lapsen sijaishuollossa. Taustalla kulkee ajatus arjesta lapsen kanssa, millaisiin lapsen tarpeisiin sukulaissijaisvanhemmat vastaavat ja millaista vanhemmuutta se vaatii.

Yleisesti sijaisvanhemmuuden motiiveja ovat halu ottaa vastuuta ja pitää huolta lapsesta sekä tarjota lapselle koti (Valkonen 2008, 100). Lapsen ja sukulaisten välille oli syntynyt jo ennen huostaanottoa ja sijoitusta läheinen suhde. Kiintymys lapseen on synnyttänyt sukulaissijaisvanhemmissa halun auttaa ja saada lapsi luokseen. (Koisti-Auer 2008, 7.)

Sukulaissijaisvanhemmuutta ja ei-sijaisvanhemmuutta vaikuttaa edistävän ja haastavan samanlaiset asiat. Kansainvälisten tutkimusten perusteella voi todeta, että sukulaissijaisvanhemmuus on usein lasta auttava ratkaisu, mutta samalla tutkimuksissa korostuu myös sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvät ristiriitaisuudet. Sukulaissijoituksissa sijaisvanhempien sitoutuminen sukulaissijaislapsen on vahvaa ja sijoitus tukee lapsen identiteetin kehitystä. Toisaalta sijoitus saattaa muuttua taakaksi ja johtaa esimerkiksi sukulaissijaisvanhempien avioeroon tai lapsi joutuu elämään ristiriitaisessa tunnemaastossa. Lisäksi sukulaissijaisvan-

hemmat ovat yleensä muita sijaisvanhempia iäkkäämpiä, yksinhuoltajia, terveydentilaltaan huonokuntoisempia, ja heidän taloudellinen ja sosiaalinen asemansa on muita sijaisvanhempia heikompi. (Worrall 2001, 85; Coackley & Guddeback & Buehler & Cox 2006, 92; Harden ym. 2004, 657; Sellick 2006, 67.) Näistä seikoista huolimatta sukulaissijaisvanhemmat saavat muita sijaisvanhempia huommin valmennusta ja tukea (Guddeback 2004, 624; Sung Hong & Algoo & Chiu & Ai-Ping Lee 2011; 864). Sukulaissijaisvanhemmille on kehitetty harvoja palveluita verrattuna perinteisiin ennakkovalmennuksiin, jotka muut sijaisvanhemmat ovat käyneet ennen lapsen sijoitusta. Erityiselle sukulaissijaisvanhemmille suunnatulle tuelle, arvioinnille ja koulutukselle on tarvetta (ks. Sung Hong ym. 2011, 864) myös suomalaisessa lastensuojelussa ja perhehoidossa käytössä olevien valmennus- ja arviointimallien rinnalle (ks. Pynnönen 2011).

Sukulaisuus tarjoaa ihmisille kontekstin, jonka avulla he määrittelevät ja ymmärtävät sosiaalisia suhteitaan. Länsimaissa sukulaisuus on myös rakenne, jossa ihmisten suhteet määrittyvät biologisten tai avioliiton kautta syntyneiden sidosten avulla ja joissa on rajallinen määrä asemia tai positioita. Sukulaisuutta tuotetaan kulttuurisesti moninaisesti veri- ja aviosukulaisuuden ulkopuolella. (Castrén 2008, 234.) Sukulaisuussuhde tuo lapsen sijoitukselle mukanaan myös suvun ja läheisten yhteistä historiaa. Usein sukulaisuus määritellään verisiteen kautta. Tutkimukseni mukaan sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy vahvasti myös moraalisia odotuksia sekä erilaisten arvojen synnyttämää ristiriitaa ja pohdintaa.

Perheeseen sijoitettu huostaanotettu lapsi voi kokea, että hänellä on parhaimmillaan neljä vanhempaa: biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat. Tässä tutkimuksessa pohdin sukulaissijaisvanhemmuutta arjen vanhemmuuden ja sukulaissijaisvanhemman position uudelleenarvioinnin kautta, kun lapsi sijoitetaan sukulaisperheeseen. Kulttuurissamme lapsen biologisiin vanhempiin on liitetty vanhemmuuden oikeudet ja velvollisuudet. Kuitenkin esimerkiksi uusperheissä psykologinen ja sosiaalinen vanhemmuus kietoutuvat vahvasti biologisiin, ja ”oikean” vanhemmuuden määrittely on vaikeaa. Sosiaalisessa vanhemmuudessa van-

hemmuuden oikeudet ja velvollisuudet tulevat arvioiduksi arjen käytännöissä. Esimerkiksi sijaisisyys ja sijaisvanhemmuus kiinnittyvät keskeisesti yhteiskunnallisiin institutioihin, koska niiden taustalla on vahva sosiaalityöhön ja juridiikkaan liittyvä prosessi. (Koivumäki 2009, 15; Ritala-Koskinen 2003, 124.)

Schmitt ja Piha (2008, 6–7) toteavat, että vanhempana toimiminen ja oleminen voidaan kuvata kolmessa tasossa. Ensimmäisessä tasossa korostuu jokaisen perheenjäsenen yksilölliset tekijät ja sosiaalinen pääoma, esimerkiksi koulutus. Toinen taso on systeeminen, johon ydinperheen lisäksi kuuluvat laajemmat sukulaisverkostot ja muu ympäristö. Kolmas taso on kommunikaatio ja miten se toimii vanhempien parisuhteessa, ydinperheessä ja muussa verkostossa. Perhe- ja lapsuuden sosiologia ovat vuosikymmeniä keskittyneet tutkimaan yksilön ja laajempien systeemien vuorovaikutusta. Vanhempina oleminen ja toimiminen voidaan nähdä perhe-elämän ilmentymänä, kun vanhemmat ja lapset vaikuttavat toisiinsa ja kasvavat yhdessä. Vanhemmuus on myös tiettyyn historialliseen aikaan ja paikkaan sidoksissa. Vanhempana toimiminen lähtee siitä, että vanhempien toiminta muokkaa lasten kehitystä ja käyttäytymistä. Vanhempana toimiminen on huolehtimista, kurinpitoa, kasvatusmenetelminä ja -käytäntöinä. Normaalilla vanhemman toiminnalla tarkoitetaan kontrollin säätelemistä, jota vanhemmat käyttävät lastensa sosiaalistamiseen.

Tutkimukseni ihmiskäsitys perustuu fenomenologiseen kokemuksen tutkimukseen ja tarkasteluun. Holistinen ihmiskäsitys on taustalla vaikuttava käsite, joka mahdollistaa sukulaissijaisvanhempien kokemusten tarkastelun kokonaisvaltaisena ilmiönä. Menetelmä perustuu Edmunt Husserlin fenomenologiaan (ks. Kotiranta & ym. 2011, 15), jossa pyritään tavoittamaan fenomenologisesti puhdas kokemus (vrt. Perttula 2008). Pyrin tarkastelemaan sukulaissijaisvanhempien kokemuksia sellaisina kuin sukulaissijaisvanhemmat itse asiaa kuvaavat. Tarkastelen, mitä sukulaisuus ja sijaisvanhemmuus merkitsevät haastateltavilleni. Rauhala (1993, 69) toteaa, että empiirinen tutkimus tuottaa kuvauksia ihmisestä eli ihmiskuvia, jotka aina perustuvat jollekin ihmiskäsitykselle. Vaikka tutkija ei

tiedostavalla tavalla valitse ihmiskäsitystään, kietoutuu hän tutkimuksessaan aina johonkin ihmiskäsitykseen, koska hypoteesi ja metodi edellyttävät jo jotakin ihmisestä tutkimuskohteena.

Kun tarkastelen sukulaissijaisvanhemmuutta eksistentiaalis-fenomenologisen ihmiskäsityksen kautta, tarkastelen sukulaissijaisvanhempia valintoja tekevinä yksilöinä ainutkertaisessa tilanteissaan. Tutkimuksen keskiössä ovat sukulaissijaisvanhempien kokemukset ja niille annetut merkitykset. Lisäksi eksistentiaalis-fenomenologia mahdollistaa sukulaissijaisvanhemmuuden tarkastelun osana ympäristöä ja suurempaa kokonaisuutta.

Kertomusten käyttö tutkimusaineistona tarjoaa näkökulman myös organisaatioihin. Viralliset toimintaa kuvaavat selvitykset antavat usein liian rationaalisen, yksinkertaisen ja loogisen kuvan ihmisten ja organisaatioiden toiminnasta. Sen sijaan kertomusten avulla voidaan tavoittaa toiminnan monimutkaisuus, johon voi liittyä myös tietämättömyyttä, erimielisyyttä ja epävarmuutta. (Aaltonen & Heikkilä 2003, 94–95.) Sukulaissijaisvanhempien kertomukset antavat tietoa sekä sukulaissijaisvanhemmuudesta, mutta myös lastensuojelun perhehoidon käytännöistä ja instituution odotuksista sukulaissijaisvanhemmuudessa.

Työskentelen Oulun kaupungin perhehoidon sosiaalityöntekijänä. Olen ollut ryhmänvetäjänä Oulun kaupungin perhehoidon järjestämässä sukulaissijaisvanhempien valmentavissa vertaisryhmissä. Sukulaissijaisvanhempien kanssa työskennellessäni olen päässyt näkemään sukulaissijaisvanhemmuuden vahvuudet lapsen kannalta, mutta myös sukulaisuudesta nousevat haasteet. Positioni ryhmänvetäjänä ja sosiaalityöntekijänä on ammatillinen, mutta tutkimuksessa myös minun positioni on muuttunut tutkijanpositioksi. Kokemukseni mukaan sukulaissijaisvanhemmuuden vahvuuksia ovat sijaisvanhempien vahva sitoutuminen lapseen ja usein onnistunut yhteydenpito lapsen läheisiin. Motiivi sijaisvanhemmuuteen on syntynyt halusta auttaa lasta ja läheistä. Lapsen sijoituksen tuomia muutoksia sijaisperheen arjessa on kuitenkin vaikea ennakoida sekä sitä, mitä arki

lapsen kanssa merkitsee läheisverkostolle ja sen ihmissuhteille. Arjen vaativuus lapsen kanssa voi yllättää sukulaissijaisvanhemmat, tai lapsen perhe- tai sijoituksen tarve on tullut äkillisesti. Lisäksi sukulaissijoituksessa on kyse usein myös oman lapsen tai läheisen tilanteesta.

2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

2.1 Fenomenologinen ihmiskäsitys tutkimuksen lähtökohtana

Sukulaissijaisvanhemmuus ilmiönä ja asettamani tutkimustehtävät ovat ohjanneet teoreettis-metodologisia valintojani. Miten avaan lukijalleni sukulaissijaisvanhemmuuden ainutlaatuisuuden vahvuuksineen ja haasteineen? Sukulaissijaisvanhemmuus ilmiönä kiehtoo moniulotteisuudessaan. Olen perehtynyt haastatteluihin ihmetellen ja avoimesti kuulostellen pyrkien saamaan ymmärrystä sukulaissijaisvanhemmuuden ainutlaatuisuudesta. Hermeneuttis-fenomenologinen ihmiskäsitys auttaa ymmärtämään toisten ihmisten kokemuksia. Esiymmärrykseni ilmiöön on syntynyt perhehoidon sosiaalityöntekijänä, kun olen kohdannut sukulaissijaisvanhempia. Fenomenologisesti asennoituvan tutkijan on tunnistettava ihmiskäsityksensä (Perttula 2000, 429) tai niin kuin Mönkkönen (1999, 118) toteaa: ”Ihmissuhdetyön taustalla on aina jokin ontologinen käsitys ihmisen toiminnan luonteesta ja sen mahdollisuuksista.” Lopulta tutkijana palaan tarkastelemaan myös omia arvojani ja valintojani. Sosiaalityöntekijänä yksi tärkeimmistä arvoistani on, että päätökset ja ratkaisut ovat lapsen edun mukaisia ja tuottavat lapselle hyvää elämää.

Filosofien Martin Heideggerin ja Edmund Husserlin kehittämää fenomenologiaa kutsutaan eksistentiaaliseksi fenomenologiaksi. Sitä pidetään hermeneuttisen tieteenfilosofian suuntauksen päämetodinä. Eksistentiaalisen fenomenologian ihmiskäsitystä kutsutaan eksistenssiksi. (Rauhala 1993, 70; 2005, 94.) Rauhala on kehittänyt holistisen ihmiskäsityksen rationaalisen filosofian ajattelua Husserlin tajunnananalyysin ja Heideggerin eksistentiaalisen analyysin pohjalta (Lehtovaara 1994, 23). Holistinen ihmiskäsitys tarkastelee ihmistä kokonaisuutena ja

ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon ihmisen kontekstin, kulttuurin, kielen ja historian (Lehtovaara 1994, 27–33; Perttula 1995, 14–17).

Fenomenologia on 1900-luvulla syntynyt filosofinen perinne ja teoreettinen suuntaus, josta ei missään vaiheessa muodostunut yhtenäistä oppijärjestelmää. Fenomenologia on menetelmällinen ihanne, jonka tavoitteena on päästä asioiden todelliseen itseen kiinni. (Miettinen & Pulkkinen & Taipale 2010, 9–10.) Fenomenologiaa yhdistää tietty filosofinen ote (Saarinen 2002, 216), mutta hermeneuttinen eli tulkinnallinen lähestymistapa ei ole vain yksi yhtenäinen suuntaus. Eksistentiali-hermeneutiikka tutkii ihmisen luontaista kykyä ymmärtää maailmaa ja itseään. Ihminen holistisena kokonaisuutena jäsentyy tajunnallisuuden (psykykkis-henkinen olemassaolo), kehollisuuden (olemassaolo orgaanisena tapahtumana) ja situaationaalisuuden (olemassaolo suhteena todellisuuteen) kautta. (Rauhala 1993, 70.)

Eksistentialisessa fenomenologiassa ihminen ja elinympäristö kuuluvat erottamattomina yhteen. Ihmisen olemassaolo on ainutlaatuinen, ja tällä perustellaan fenomenologista holistista ihmiskäsitystä. Eksistentialisen fenomenologian mukaan identtistä elämäntilannetta ei voi olla olemassa. Ihminen on kiinni nykyhetkessä, ja sitä määrittelee arkisuus sekä asioiden konkreettisuus. Esimerkiksi syyllisyys ja ahdistus nähdään inhimillisenä kokemuksina ja ne ovat seurausta valinnoista. Ihmisen elämä muotoutuu valintojen kautta, eikä ihminen voi koskaan saada elämänkaarensa aikana kaikkea haluamaansa. Syyllisyys muotoutuu kin sen kautta, ettei ihminen voi koskaan tulla sellaiseksi kuin haluaisi. (Lehtovaara 1994, 27–33, Perttula 2002, 156–158.)

Myös Perttula (2008, 116–118) on määritellyt kokemuksen käsitettä holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan tajunnallisen toiminnan ytimessä on mielellisyys, jolla tarkoitetaan tajunnallisuuteen kuuluvaa tapaa suhtautua oman toiminnan ulkopuoliseen toimintaan. Fenomenologiassa kokemusta pidetään suhteena. Tämä ymmärretään niin, että kokemus sisältää se-

kä tajuavan subjektin että kohteen, johon toiminta suuntautuu. Tätä kautta kokemus voidaan ymmärtää merkityssuhteeksi, jossa kokemuksen rakenne liittyy subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi. Fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita sekä tiedostomattomista että tiedostetuista kokemuksista.

Sukulaissijaisvanhemmuudessa ovat läsnä moninaiset ihmisverkostot, ja sukulaissijaisvanhempi rakentaa kokemustaan arjessa lapsen ja hänen läheistensä kanssa. Sukulaissijaisvanhemmat merkityksellistävät kokemuksiaan lapsen, suvun ja lapsen läheisten kanssa omasta elämäntilanteestaan käsin. Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne tarkoittaa ihmiselle (Perttula 2008, 149). Laine (2010, 29) määrittelee kokemuksen ihmisen kokemukselliseksi suhteeksi omaan todellisuuteensa, maailmaan, jossa hän elää. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa maailman kanssa, eikä sitä voi ymmärtää irrallisena tuosta suhteesta. Kokemus muotoutuu merkitysten kautta, ja fenomenologiassa merkitykset ovat varsinaisen tutkimuksen kohde. Analyysin tuloksena syntyy selvitys erilaisista merkitysaspekteista ja niiden luonteesta.

Oleennaista kokemuksen tutkimuksessa on ymmärtäminen ja tutkittavien asioiden merkityksellistäminen. Elämäntilanne (situaatio) on se, joka merkityksellistyy ja tajunnallinen toiminta se, joka ymmärtää, ja molemmat kuuluvat kokemuksen luonteeseen. Fenomenologiassa kokemusten aihe on rajatumpi kuin esimerkiksi narratiivisessa tutkimuksessa. Fenomenologia lähestyykin ihmisen tutkimista välittömässä kokemuksessa. (Perttula 2008, 119, 140.) Sukulaissijaisvanhempien välitön kokemus on tässä tutkimuksessa tietyssä hetkessä tuotetut tarinat heidän kokemuksistaan sukulaissijaisvanhempina.

Puhuttaessa ihmisen kokemuksesta ja hänen merkityssuhteistaan, on huomioitava, että jokainen kokemus on ainutkertainen (Lehtovaara 1994, 17). Tutkijana ajattelen, että ihminen on osa monimutkaista sosiaalista järjestelmää, joka luo arjen puitteet mutta myös mahdollisuuden tehdä valintoja. Sijaishuollossa sosiaalityöntekijänä toimiessani perhekäsitykseni on muuttunut laajaksi sosiaalisen

verkoston kokonaisuudeksi, jossa jokaisen ihminen itse määrittelee ihmissuhteen läheisyyden tai etäisyyden. Vanhemmuus tai ihmissuhteen läheisyys ei perustu pelkkään biologiaan, vaan kyse on jokaisen ihmisen omasta tunteesta ja kokemuksesta ainutkertaisuudessaan.

Eksistentiaalinen psykologia toteaa, että ihmisen olemassaolo maailmassa perustuu valintoihin. Ihminen on toisaalta vapaa tekemään valintoja, mutta myös pakotettu tekemään valintoja. Valintoja rajaa esiymmärrys, joka määrää, missä ihminen on ja miten hän maailmaa ymmärtää. Ihminen on esimerkiksi syntynyt tietynä aikana tietyille vanhemmille, haluaa hän sitä tai ei. Ihmisten valinnoissa ei ole olemassa etukäteisviisautta, vaan ihminen on pakotettu valitsemaan ja elämään tietyssä epävarmuudessa. Elämä muotoutuu tiettyjen valintojen perusteella, eikä ihmisolento kykene näkemään tulevaan, vaan on sidoksissa nykyhetkeen. (Perttula 2002, 156–157.)

Eksistentiaalisessa ajattelussa konkretisoituu sosiaalityön ja sukulaissijaisvanhemmuuden arviointiin liittyvä sidoksisuus nykyhetkeen. Sukulaissijaisvanheman ja sosiaalityöntekijän tehdessä päätöstä lapsen sijoituksesta, päätös tehdään nykyhetken tietojen ja arvioinnin pohjalta ajatuksena tarjota huostaan otetulle lapselle koti ja läheisiä ihmissuhteita. Sukulaissijaisvanhemmalla päätöksen tekemiseen liittyy kiintymystä, mutta myös ehkä tunnistamattomana syyllisyyttä ja häpeää. Syyllisyys on sitä, ettei ihminen voi koskaan tulla täydellisesti sellaiseksi kuin haluaisi (Perttula 2002, 158). Filosofisesti voi kysyä, kuinka vapaa sukulaissijaisvanhempi on tehdessään päätöstä ryhtyä sukulaissijaisvanhemmaksi.

Ihmiskäsitys konkretisoituu olemassa olevaksi, kun tilanteen, kehollisuuden, ja tajunnallisuuden mikrotapahtumat suhteutuvat toisiinsa. Ihmisen olemassaolon kokonaisuus voidaan tehdä parhaiten käsiteltäväksi juuri mikrotapahtumien struktuurin analyysin avulla. Mikrotason tapahtumia ei käsitellä irrallisina toisistaan, vaan ne ovat jotakin vasten yhteydessä toisiinsa. Fenomenologian ihmiskäsitys velvoittaa tutkijaa kysymään niin, että päästäisiin lähemmäs ihmistä hänen

reaalisessa ja ainutkertaisessa elämäntilanteessaan. Fenomenologisen ihmiskäsityksen tavoitteena on viime kädessä selvittää, miten tietty situationaalinen olemassaolo toimii. Fenomenologia ei myöskään unohda kerrostunutta historiallisuutta. (Rauhala 1993, 75–76, 80.)

Sukulaissijaisvanhemmuudessa kohtaavat eri ihmisten holistiset ja ainutlaatuiset maailmat. Mielenkiintoni kohdistuu sukulaissijaisvanhempien kokemuksiin, mutta välillisesti heidän tarinoidensa kautta myös lapsen holistiseen kokemusmaailmaan. Rauhala (1994) toteaa, että ihmisen olemassaolonmuodot paljastuvat ontologisessa analyysissä, jonka tuloksena on holistinen ihmiskäsitys.

Fenomenologinen ihmiskäsitys palvelee sukulaissijaisvanhemmuutta tutkivassa siinä, että se antaa mahdollisuuden asettaa sukulaisperheeseen sijoitetun lapsen osaksi aiempaa suvun historiaa ja kokemuksia. Lapsi on sukunsa jäsen sekä monivaihteisesti osa suvun verkostoa. Lisäksi lapsi asuu fyysisesti (kehollisesti) sukulaisperheessä, ja hänen tajunnallisuutensa sisältää ainutkertaisen kokemusmaailman, jonka hän tuo mukanaan perheeseen. Lisäksi sukulaisperheellä voi olla hyvinkin tiivis suhde lapsen vanhempiin.

Rauhala (1994 13; 2005, 86) kuvaa kehollisuutta ihmisen olemassaolon orgaanisena tapahtumana, joka ylläpitää ihmisten orgaanisia prosesseja kokonaisvaltaisesti, esimerkiksi sydän lyö ja verenkierto kuljettaa happea. Kehollisuus on yhteydessä situtaatioon, josta keho saa tarvittavat ravinteet, veden ja muut tarvittavat ravinteet. Kehollisuudessa kaikki tapahtuu konkreettisesti, ja siihen liittyy mielekkyys, joka saadaan esille kehossa orgaanisten tapahtumien suhteita tutkimalla. (Mt.) Sukulaissijaisvanhemmuudessa kehollisuus konkretisoituu sukulais-sijaisvanhemman kokemuksina orgaanisena elävänä yksilönä. Keholliset kokemukset (esimerkiksi sairaudet) voivat olla myös ilmentymää sukulaissijaisvanhemman muista elämäkokemuksista. Sukulaissijaisvanhemmuuteen kietoutuvat myös lapsen keholliset kokemukset. Kehollisuutta on myös lapsen kokemukset huolenpidosta sukulaisperheessä. Keho ei pelkästään ole orgaaninen tai fyy-

sinen, vaan se on myös tunteva, kokeva ja viestittävä. Lapsen aiemmat kokemukset näkyvät kehollisuudessa ja lapsen hoidon tarpeesta arjessa. (Ks. Rauhala 1993.)

Tajunnallisuus on mielellisyyttä, jossa ihmisen olemispuoli tulee olemassa olevaksi. Tajunnallisuus on myös situationaalisuuden tietämisen ehto ja se edellyttää kehollisuuden. Mieli on merkityksen antaja, joka koetaan aina jossain tajunnantilassa eli elämyksessä. Käsitteet itsestämme ja maailmankuvastamme syntyvät merkityssuhteiden verkostoissa. (Perttula 1994 13; 2005, 86.) Sukulaissijaisvanhemmuudessa tajunnallisuus liittyy sijaisvanhemman aiempaan yhteiseen historiaan lapseen ja lapsen läheisten kanssa. Sukulaissijaisvanhempi prosessoi uutta vanhemmuuden positiotaan lapsen elämässä ja yrittää ymmärtää sekä merkityksellistää niin omia kuin lapsen kokemuksia. Tajunnallisuuteen liittyy myös lapsen tai muiden läheisten ymmärrys ja kokemus lapsen nykytilanteesta ja suhteesta sijaisvanhempaan. Tajunnallisuus on sukulaissijaisvanhemman asettautumista uuteen tilaan.

Situationaalisuudessa ihmisen olomuoto tulee todellisen oman elämäntilanteen kautta. Situaatio on se osa maailmaa, johon yksilö on suhteessa. Situaatioon kuuluvia komponentteja ovat esimerkiksi työ, koulutus, kulttuuri ja perhetilanne. Ihminen tulee sellaiseksi kuin komponenttien luonne edellyttää. Osa situaatioon kuuluvista tulee kohtalonomaisesti, kuten ihonväri, kansalaisuus, yhteiskunta ja perhesuhteet. Osaan komponenteista voidaan kuitenkin vaikuttaa, esimerkiksi työhön, ammattiin tai ravintoon. (Rauhala 1989, 28–35.) Määrittelen tutkimuksessani situaation sukulaissijaisvanhemman ja lapsen arjen asumisen tai olemisen sukulaissijaisperheessä. Situaatio kuvaa lapsen ja sukulaissijaisvanhempien suhdetta maailmaan ja on konkreettista todellisuutta. Suhde situaatioon on jokaiselle ihmiselle ainutkertainen, ja asiat merkitsevät eri ihmisille eri asioita. Situaatio määrittyy kohtalonomaisesti esimerkiksi vanhemmuuden tai sukulaisuuden kautta, mutta myös valintojen kautta (ks. Rauhala 1993). Sukulaissijaisvanhemman kehollisuus

suuteen liittyy myös lapsen ja lapsen vanhempien situaatiot, tajunnallisuus ja keholliset kokemukset.

Sukulaissijaisvanhemmuudessa situtaatiot ovat yhteisen historian kautta vahvemmin läsnä kuin ehkä esimerkiksi ei-sukulaissijaisvanhemmuudessa. Sukulaissijaisvanhemmuudessa yhteistä kokemusmaailmaa on jo läsnä ennen lapsen sijoitusta perheeseen. Lapsen, lapsen vanhempien ja sukulaissijaisvanhempien välillä on jo väistämättä olemassa oleva suhde –etäisenä tai läheisenä. Sukulaissijaisvanhemmuuden tutkiminen ei ole täysin arvovapaata, vaan siihen yhdistyy muun muassa sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden arvomaailmat ja käsitys, miten lapsesta tulisi huolehtia. Yhteiskunnallista olotilaa määrittävät myös lainsäädäntö ja muut yhteiset käytänteet, jotka vaikuttavat sukulaissijaisvanhemmuuden situaatioon ja toimintaan.

Tutkimuksessa käytän fenomenologista lähestymistapaa ja fenomenologian käsitettä metodologisena käsitteenä. Tutkimuksen teoreettinen lähtökohta perustuu eksistentiaaliseen fenomenologiaan, joka yhdistää deskriptiivistä (puhdasta) ja hermeneuttisista (tulkitsevaa) fenomenologiaa. Keskityn fenomenologiseen pohdintaan oman tutkimukseni näkökulmasta. Fenomenologia sopii sellaisten ilmiöiden tutkimiseen, joita on tutkittu vähän tai joihin liittyy hiljaista tietoa ja oletuksia (Perttula 2008, 135). Sukulaissijaisvanhemmuuteen voi liittyä ennakkoletuksia sopivuudesta sukulaissijaissijoituksen lapselle.

2.2 Narratiivinen lähestymistapa kertomusten tutkimuksessa

Jo ennen tutkimuksen tekemistä olen hahmottanut maailmaa erilaisten tarinoiden kautta ja olen aina lukenut paljon. Toisaalta sosiaalityössä keskustelu ja tilanteiden arviointi perustuvat ihmisten puheen, tarinoiden, lausuntojen ja kirjausten kautta tulevaan tietoon. Narratiivinen lähestymistapa on vahvuuteni mutta myös sokea pisteeni. Muille tutkimusmenetelmille ja analysointitavoille avautui näköaloja vasta analyysivaiheen lähestyessä. Narratiivisen analyysin käyttö vaati pit-

kää ja monipuolista kirjallista perehtymistä sekä oman tutkijannäkökulmani kirjastumista suhteessa sukulaissijaisvanhemmuuteen. Tutkijan rooliin kasvaminen vaati polkua oppia perustelemaan menetelmää ja vakuuttaa lukija tutkimuksen johdonmukaisuudesta. Heikkinen & Huttunen & Kakkori (1999, 48) toteavatkin, että narratiivisessa tutkimuksessa tavoiteltavana totuutena on kokemus, joka synnyttää lukijassa hermeneuttisen kokemuksen. Tällöin lukija voi saada uuden ymmärryksen asioista, jolloin tietämisen tapa ja tiedon kohde muuttuvat.

Narratiivisuus tutkimuksessa liittyy lähestymistapaan, joka tarkastelee kertomuksia tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimus käyttää materiaalinaan kertomuksia ja toisaalta kertomus voidaan ymmärtää kertomuksen tuottamisen maailmaksi. Narratiivia, kertomusta ja tarinaa voi käyttää väljästi toistensa synonyymeinä. (Ks. Heikkinen 2001, 116.) Tutkimuksessani käytän tarinan käsitettä. Narratiivisuutta on mahdollista hyödyntää monella tapaa, eikä se ole mikään yksittäinen metodi tai koulukunta, vaan pikemminkin hajanainen kenttä erilaisia kertomuksiin liittyviä tutkimuksia (mm. Heikkinen 2000). Polkinghorne (1988) toteaa, että narratiivinen tutkimus on epistemologisesti ja metodologisesti laaja ja hajanainen kokonaisuus erilaisia lähestymistapoja. Tarinallisuus on nähty sosiaalipsykologian ja psykologian teorioita ja käsitteitä integroivana teoriana. Narratiivisuus voi tutkimusprosessissa läpäistä koko tutkimuksen tai olla pieni osa sitä. (Hänninen 2000, 126; Polkinghorne 1995, 3.) Tutkimuksellinen narratiivinen käänne katsotaan tapahtuneen 1980-luvulla, kun kertomuksen käsitettä alettiin käyttää myös muissa tutkimusaloissa (Hyvärinen 2004). Tutkimuksessani narratiivisuus on toiminut tausta-ajatuksena, aineistonkeruussa ja analyysissä positioiden ja juonellisuuden tarkastelussa.

Narratiivisen tutkimuksen tunnuspiirteenä pidetään kertomusta, ajallisuutta ja juonta. Kertomuksella on alku, keskikohta ja loppu, jotka etenevät ajallisesti. Ajallisuus ei kuitenkaan ole lineaarista, vaan merkitysten rajaama kokonaisuutta. Kertomuksen juonessa tapahtumat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan kiinnittyvät toisiinsa inhimillisenä syiden ja seurausten ketjuna. Kertomukselle olen-

naista on myös sen ainutkertaisuus, kontekstuaalisuus ja tiettyyn aikaan kytkeytyminen. (Hänninen 1999 126–127; Bruner 1987). Narratiivit antavat ajoittain kaaoksellisellekin elämällemme rakenteen, jossa ajattelemme, havaitsemme ja kuvittelemme kulttuuristen mallien pohjalta. Kertomalla tapahtumia synnytämme elämällemme alun, keskikohdan, ennakoitavan tulevaisuuden ja lopun. (Saastamoinen 1999, 167.) Tarinat eivät kuitenkaan etene kronologisesti alusta loppuun, vaan aika kulkee vähintäänkin kahteen suuntaan. Vaikka tapahtumat kerrottaisiinkin kronologisessa järjestyksessä, kertojan muisti tekee matkaa vastakkaiseen suuntaan kohti kadotettua menneisyyttä. (Hyvärinen 2012, 32.)

Polkinghorne (1995, 87) puhuu ”kerronnallisesta ymmärtämisestä”. Hän näkee kertomuksen ensisijaisena tapana jäsentää omaa ja muiden elämää. Vaikka emme koe elämää tapahtumahetkellä täysin juoneen integroituneena osina, niin sitä ei myöskään koeta pelkästään toisistaan irrallisina osina. Eletty kokemus on jo itsessään jäsenetty, ajallisesti järjestäytynyt, ja toiminnat näyttäytyvät toisiinsa kytkettyinä jaksoina.

Narratiivisuus on sosiaalisen elämän ehto. Sen avulla ymmärrämme ja tunnemme sosiaalisen maailman ja rakennamme sosiaalisen identiteettimme. Ymmärtämällä kulttuurimme ontologian narratiivisena, ymmärrämme paremmin niitä suhteita, joilla yksityiset elämät ja laajemmat sosiaaliset verkostot kietoutuvat ajassa. Narratiiville ominaista on kyky sitoa erilliset osatekijät ajassa ja tilassa juonirakenteen avulla. Narratiivianalyysin avulla sitomalla eri osatekijät juonellisesti yhteen yksittäinen tapahtuma muuttuu juonelliseksi episodiksi, jolla on merkitystä suhteessa muihin laajempiin verkostoihin ja episodeihin. (Saastamoinen 1999, 172–173.)

Narratiivisuudella voidaan viitata tiedon luonteeseen niin, että kertomukset katsotaan olevan tulkintoja todellisuudesta (Bruner 1987, 11–12). Narratiivisuudella voidaan viitata tiedon prosessointiin, jolloin tietämisen katsotaan aina olevan kontekstuaalista: sidoksissa johonkin aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kenttään.

Lisäksi narratiivisuudella voidaan viitata tutkimusaineiston luonteeseen ja tutkimusaineiston analyysitapoihin. (Heikkinen 2001, 118). Tutkimukseni haastattelut on kerrottu tietyssä ajassa ja paikassa. Katson, että sukulaissijaisvanhempien tarinat ovat kontekstuaalisia, jossa sukulaissijaisvanhemmat kertovat kokemuksistaan nykyisestä positiostaan käsin. Mikä tahansa kertomus ei ole kiinnostava, vaan sen tulisi vastata kysymykseen, miksi jokin asia on kertomisen arvoista ja mikä tässä kertomuksessa on kiinnostavaa (Bruner 1997). Hänninen (1999, 64) toteaa, että kertomuksen arvoinen tarina syntyy usein ongelmasta ja sen seuraamasta prosessista. Kertomuksen keskipiste on yleensä normien murtuminen. Äkilliset elämänmuutokset herättävät usein ihmisen pohtimaan tilannetta ja elämäänsä. (mt.) Sukulaissijaisvanhemmuus on syntynyt lapsen huolenpidon tarpeesta. Se käynnistää sukulaissijaisvanhemmassa moniulotteisen prosessin pohtia vanhemmuuttaan, sukulaisuuttaan ja lapsen etua.

Sukulaissijaisvanhempi ja sukulaisperheeseen sijoitettu lapsi luovat omaa tarinaansa elämästään. Suvussa voivat elää kuitenkin myös häpeälliset, syyllistävät tarinat ja salaisuudet (Smart 2011, 539), jotka voivat olla lapselle raskaita kuulla ja estää mahdollisesti lapsen mahdollisuuden luoda eheä tarina elämästään. Suvun ja perheen rinnalla kulkee sosiaalityöntekijöiden näkemys lapsen tilanteesta. Eronen (2012, 19–20) toteaa, että narratiivitutkijat ajattelevat, että elämästä voidaan kertoa vain tarinoina. Elämä avautuu meille monina päällekkäisinä tarinoina, ja usein myös vastakkaisina tarinoina. Kerromme tarinoita, itsestämme, suhteistamme ja paikastamme näissä suhteissa erilaisille ihmisille, erilaisissa ympäristöissä ja erilaisin tarkoituksin. (Mt.) Kertomusta ei kuitenkaan voi määritellä pelkästään funktionalistisesti. Kertomuksen funktiot ovat ajallisuuden mieltäminen, vuorovaikutus, kognitio ja toiminnan suunnittelu. Tarvitaan erottavia rakennepiirteitä, jotta kokemuksen ymmärtämisestä ei tule yleistä kaikkien osatekijöiden sumppua. (Hyvärinen 2007, 137.)

Sukulaissijaisvanhemmuudessa yhteisellä historialla on merkitystä. Lapsi kasvaa tietyissä olosuhteissa, tietyssä perheessä ja suvun jäsenenä, tietynä aikana. Las-

tensuojelun interventiossa ja huostaanotossa usein törmätään yhteisön määrittämiin ongelmiin, joita esimerkiksi lapsen vanhemmat eivät välttämättä koe ongelmalliseksi. Asiantuntijat voivat miettiä sukulaissijaisvanhemmuutta harkittaessa, miten sosiaalisten ongelmien ylisukupolvisuus ja lapsen oikeus hyvään huolenpitoon voivat toteutua sukulaisperheessä. Onko sosiaalityö ja lastensuojelu myös ongelmallistanut asioita, jotka eivät aiemmin olleet ongelmia? Esimerkiksi sen, että isovanhemmat ovat huolehtineet lapsesta aiemmin lähihistoriassa ilman lastensuojelun interventiota. Jokinen, Juhila & Pösö (1995, 9) toteavat, että esimerkiksi konstrukttiivinen tutkimusote sosiaalityöhön sovellettuna keskittyy tarkastelemaan sitä, miten sosiaalisia ongelmia tuotetaan eli mitkä ovat ne tulkintaprosessit, joiden kautta tietyt arkielämän olosuhteet määritellään ongelmiksi. (mt.)

Tarinallista kiertokulkua käytetään suomalaisessa narratiivisessa kirjallisuudessa yleisesti. Narratiivitutkimuksessa Hännistä (1999) ei voi ohittaa, joten tarinallisesta kiertokulusta hyödynnän lähinnä tilaatio-ajatusta, jossa tilaatio on niiden seikkojen kokonaisuus, johon ihminen on suhteessa. Situaatioon voi liittyä konkreettiset asiat, esimerkiksi asuinpaikka tai perhesuhteet, mutta myös normit ja säännöt (mt.; ks. Rauhala 1984; 1994). Sukulaissijaisvanhemman tilaatioon liittyvät tekijät, joihin sijaisvanhempä on yhteydessä työ- ja yksityiselämän kautta ja jotka määrittelevät hänen toimintansa rajat ja mahdollisuudet. Rauhala (1993, 96) toteaa, että esimerkiksi koti, isä, äiti, koulu, työ, perhe ja lapsi saavat paikkansa ihmisen maailmankuvassa näissä suhteissa. Näiden käsitteiden merkityssisältö tulee siitä, millä tavalla, miten elettyinä ja millaisina keskinäisissä suhteissa olemassaolon rakenteet ovat ihmisen elämässä läsnä ja koettuina. Kokemus ei voi tulla tyhjältä, vaan jostakin ilmiöstä ja asiainsisällöstä syntyneenä. Esimerkiksi kodin käsitteen merkityssisältö on jokaisen ihmisen kokemusmaailmassa ainutlaatuinen ja todellinen. Kodin käsitettä emme saa määritelmän avulla, vaan kasvamme tämän käsitteen ymmärtämiseen.

2.3 Position rakentuminen tutkimuksessa

Sukulaissijaisvanhemmuudessa sijaisvanhempi joutuu uuteen rooliin lastensuojelun yhteistyökumppanina, ja suhde omaan lapseen, läheiseen tai sijoitettuun lapseen joutuu uudelleenarvioinnin kohteeksi. Alasuutari (2007) määrittelee toimijan aseman eli subjektiposition asemaksi, johon yksilö tai ryhmä on asetettu tietyn position haltijana. Termi subjektipositio tulee alun perin Foucault`lta (1969). Hänen ajattelunsa mukaan ihmiset ovat asemassa tai positioissa suhteessa toisiin ihmisiin, itseensä ja maailmaan erilaisten statusten ja valtasuhteiden kautta. (Deppermann 2013, 64.) Yhdellä ihmisellä voi olla yhtä aikaa erilaisia positiota, jotka omaksutaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Positiot eroavat toisistaan esimerkiksi siinä, kuinka autonomisia, kokonaisvaltaisia tai ainutlaatuisia ne ovat. Esimerkiksi ammatin tuoma positio voi olla pitkäkestoinen ja antaa laajan autonomian tunteen. Positio voi tuoda resursseja ja mahdollisuuksia, mutta myös rajoituksia. (Alasuutari 2007, 178–182.) Position käsite on lähellä toimijuuden käsitettä.

Jyrkämä (2008, 190–191) toteaa, että oleellista positiossa on se, että ohjaako yksilö toimintaansa omilla valinnoillaan vai ohjivatko toimintaa rakenteet ja eritasoiset lainalaisuudet. Sukulaissijaisvanhemmuuden positiota ohjaavat erilaiset lait, mutta myös suvun sisäiset suhteet voivat vaikuttaa tietoisesti tai tiedostamatta toimintaan. Sukulaissuhteissa voi olla näkyviä tai näkymättömiä valtasuhteita, joka ovat rakentuneet ajan kuluessa. Esimerkiksi joissain kulttuureissa valta on selkeästi määritelty suvun vanhimmalle, jolle päätäntävalta kuuluu.

Positioteoria on läheinen liittolainen sosiaalisen toiminnan teorian kanssa. Positioteoria on avannut uusia ulottuvuuksia ihmisten väliseen kohtaamiseen ja psykologiaan. Se kiinnittää huomiota ihmisten oikeuksien ja velvollisuuksien rooliin toiminnassa. Ihmiset asetetaan tai asettuvat tiettyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin muutoksessa olevassa vuorovaikutteisessa tarinassa omien yksilöllisten ominaisuuksien avulla. Position uudelleen rakentuminen kehittyy vuorovaikutuksessa sosiaalisissa suhteissa. Positioteoria paljastaa suorasti ja epäsuorasti ihmisten

tapoja järkeistää asioita, ja miten tämä näyttäytyy ihmisten käyttäytymisessä toisiaan kohtaan. Positioteoria ei ajattele, että ihmisen käytös johtuu suoraan ulkoisista ärsykkeistä, vaan on ennemminkin kognitiivinen prosessi ihmisen analysoidessa hetkiä ja käytöstään. Narratiivinen analyysi paljastaa normatiivisia tarinarakenteita, jotka ovat vaihtoehtoista kerrontaa paikallisista tavoista, oikeuksista ja velvollisuuksista. (Harré ym. 2015, 5–6).

Positioteoriassa on kolme tärkeää näkökulmaa, jotka yhdistävät ihmisten välistä vuorovaikutusta. Ensinnäkin ihmisten muuttuvat oikeudet ja velvollisuudet vaativat tietyn määrän liikettä. Toiseksi liikkeellä olevat tarinanrajat ovat merkityksellisiä tarinassa. Jokainen juonenkäänte kehittää enemmän kuin yhden tarinan ja samaan aikaan vahvistaa kehittyvää tarinaa. Kolmanneksi merkitykset ovat sosiaalisia. (Harré ym. 2015, 52.) Deppermann (2013, 68) toteaa, etteivät positioteoria ja analyysi ole kuitenkaan ongelmattomia, vaan tutkija joutuu vastaamaan kysymykseen, millä perusteella jokin tarina nousee kantavaksi tarinaksi.

Positioteoria keskittyy nostamaan esille normatiivisia odotuksia, joita ihmisillä on -lyhyesti sanottuna, mitä ihmiset voivat tehdä ja mitä eivät. Oikeudet ja velvollisuudet ovat termejä moraaliodotuksille, joita ihmiset uskovat olevan ja joiden mukaan ovat velvoitettuja toimimaan tietyllä tavalla. Positiot kertovat paikallisesta moraalisisestä ilmapiiristä. Ihmiset asettuvat positioihin, joihin heidät asetetaan tai oletetaan asettuvan. Positio voidaan myös uudelleen neuvotella ja muuttua, mutta se vaatii joskus perustelua taidoista tai tosiasioista, jotka ovat merkityksellisiä uudelleen positioinnissa. Olennaista on myös löytää toiminnan taustalla vaikuttavia merkityksiä. (Harré 2010, 53–54; Harré ym. 2009, 6.)

Tarinassa kertoja voi rakentaa useita, jopa ristiriitaisia positioita. Puhuja voi tarinaa kertoessaan omaksua eri tapoja ajatella itseään sen mukaan, miten asema muuttuu kerrotussa tarinassa. (Jokinen ym. 1993, 37–40.) Harrén (2015, 51) mukaan ihmisen toimintaan liittyy aina tietty epämääräisyys ja tämä lisää ihmisen joustoa siinä, miten hän positioi itseään suhteessa itseensä, muihin ja maailmaan.

Alasuutari (2007, 182–183) käyttää rinnakkain toimijan positio käsitettä. Toimijan positio muodostuu sosiaalisissa suhteissa. Se voi tuoda rajoituksia, mutta myös resursseja ja mahdollisuuksia haltijalleen. Toimijan aseman määrittely ei ole neutraalia, vaan sisältää puolueellisia tulkintoja, jotka muovaavat kohdettaan. Mikä tahansa asema, joka ihmisellä on tietyssä hetkenä, voidaan määrittää subjektipositioiksi. Toimijan asemat voivat olla hetkellisiä tai pysyviä, rajoittavia tai sallivia, ja ihmisellä on hallussaan yhtä aikaa useita eri positioita, jotka määrittävät hänen tilannettaan eri tavoin.

Tiettyyn subjektipositioon asetettujen ihmisten selviytymisstrategioita voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Toisaalta asema on kontekstisidonnainen, mutta toisaalta se riippuu myös yksilöstä. Erilaiset selviytymisstrategiat vaikuttavat toisiinsa eri toimijan asemissa. Yleensä ne toimijan asemat, joihin ihmiset kuuluvat, luovat yhteenkuuluvaisuudentunnetta ja ryhmätietoisuutta sosiaalisen organisaation makrotasolla. Kun ihmisistä syntyy ryhmä, jonka jäsenillä on keskenään solidaarisuutta, he myös jakavat keskenään tietoa ja ammattisalaisuuksia. (Alasuutari 2007, 191, 193.)

Ymmärrän position käsitteen siten, että se on monimutkainen kerrostuma erilaisia ihmisen sisäisiä valmiuksia, mutta myös ulkoisia vaatimuksia toimia hyväksyttävien arvojen ja moraalien mukaan. Sukulaissijaisvanhemmuudessa yhdistyy sekä yhteiskunnan odotukset, mutta myös monimutkaisesti suvun sisäiset valtasuhteet, tunteet ja toiminnan odotukset. Positio joutuu uudelleenarvioinnin kohteeksi, kun arki ja sijoitus lapsen kanssa alkaa. Yhteiseen tilanteeseen vaikuttavat jokaisen yksilölliset kokemukset ja ymmärrys tilanteesta, tajunnallisuus sekä keholliset kokemukset. Lapsi muuttaa sukulaisperheeseen kehollisesti tuntevana ja kokevana. Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy moniulotteisia normatiivisia odotuksia lapsen huolenpitoon liittyen.

3 Sukulaissijaisvanhemmuus lastensuojelullisena ilmiönä

3.1 Kiinnittyminen perhehoitoon

Yhteiskunnassa tapahtuneissa muutoksissa myös ydinperheen käsitys on ajan kuluessa muuttunut. Yesilova (2009, 159, 197) toteaa, että perhekäsityksen ytimessä on edelleen lapsi. Lapsen normaalin kehityksen turvaamisessa avautuu perhesuhteiden dynamiikka, ja lapsen vuoksi perheiden purkautumiset (esimerkiksi avioero ja sosiaaliset ongelmat) ovat yhteiskunnallinen haaste. Ritala-Koskinen (2001, 9) toteaa, että perheen määrittelyt ovat liukuvia ja muuttuvia, mutta perusytimenä pysyy hoivan, velvollisuuksien ja vastuiden jakaminen. Muodollisten siteiden sijaan keskeistä on läheisten suhteiden merkitys.

Perhe on yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien tuote. Perheessä ihmisiä sitoo yhteen hoiva, huolenpito, läheisyys ja erilaisten resurssien jakaminen. Perheen käsite voidaan hajottaa ideologiaksi ja käytännöksi. Sen lisäksi perhe voidaan pilkkoa sukupuolisuhteeksi, sukupolvisuhteiksi, asumisen järjestelyiksi ja kotitaloudeksi. Perhettä voidaan tarkastella myös julkisen ja yksityisen erilaisina suhteina. (Forsberg 2003, 8–12.) Perhesuhteita määrittävät biologiset, sosiaaliset, taloudelliset, moraaliset ja emotionaaliset ulottuvuudet samanaikaisesti ja usein vielä jännitteisesti (Sevon & Notko 2008, 13). Yhteiskunnassamme käsitys perheestä on joutunut yhteiskunnan muutoksen aikana uudelleen arvioitavaksi. Ydinperherakenteiden lisäksi on syntynyt moniulotteisia uusia perherakenteita sateenkaariperheistä uusiperheisiin.

Tänä päivänä lastensuojelun toimenpiteet voidaan jakaa ennaltaehkäisevään työhön, sosiaalityön avohuollon työhön sekä huostaanoton jälkeiseen työskentelyyn. Lapsi voidaan sijoittaa joko kiireellisesti (LSL 417/2007, 38§), avohuollon tukitoimena (LSL 417/2007, 37§) tai huostaanotettuna (LSL 417/2007, 45§). Lapsen sijaishuoltoa järjestetään perhehoitona, laitoshoidona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla (Pösö 2004, 200).

Suomalaisessa lastensuojelussa sijaishuollon peruslähtökohta on, että se on väli-aikaista. Lastensuojelun interventiolla pyritään siihen, että lapsi ennemmin tai myöhemmin varttuisi vanhemman tai vanhempinsa luona. Se voi olla osa syy siihen, että lapsen elämän aikana voi olla useita sijoituksia. (Pösö 2004, 203–204.) Lastensuojelulaki (417/2007) lähtee vanhemmuuden tukemisesta, ja viranomaisen on huostaanoton jälkeenkin työskenneltävä perheen jälleenyhdistämiseksi. Vanhemmille on tarjottava ja järjestettävä sellaisia kuntoutustoimenpiteitä, jotka tähtäävät perheen jälleenyhdistämiseen. (Räty 2012, 322.) Lastensuojelun tavoitteena on muutoksen aikaansaaminen lapsen biologisessa perheessä tai elinolosuhteissa.

Lastensuojeluraportin mukaan vuoden 2011 aikana huostassa oli 10 535 lasta. Huostassaoleiden lasten määrä lisääntyi vuodesta 2010 kolme prosenttia ja kiireellisten sijoitusten määrä 13 prosenttia edellisvuodesta. Kaikkiaan sijoitettuna lapsia oli 17 409 ja avohuollon asiakkaana 81 500 lasta. Lähes puolet lapsista oli sijoitettu perheeseen, joista noin 9 prosenttia oli sijoitettu sukulaisperheeseen. (Kuoppala & Säkkinen 2012, 1.) Vuonna 2013 sukulaisperheisiin oli sijoitettu 12 prosenttia huostaanotetuista lapsista (Kuoppala & Säkkinen 2014, 1). Laitokseen sijoittamisella on Suomessa pitkät perinteet, samoin kuin esimerkiksi Tanskassa. Laitoshiitoon sijoitusta on selitetty laitosten ammatillisuuden arvostamisella sekä sillä, että sukulaisiin suhtaudutaan epäilevästi mahdollisina huostaan otetun lapsen sijaisvanhempina. Tanskassa perhehoidon osuus on 45 prosenttia, joista vain 2-3 prosenttia on sukulaissijoituksia. (Hestbreak 2011, 146.)

Kansainvälissä tutkimuksissa on todettu, että sukulaissijaisvanhemmat selviävät huostassa olevien lasten kanssa verrattain hyvin (ks. Sung Hong ym. 2011). Valtakunnallisesti Suomessa perhehoitoon on sijoitettu lapsia noin 50 prosenttia huostassa olevista lapsista, mutta on myös kaupunkeja, jossa luku on noin 80 prosenttia huostaan otetuista lapsista (Lastensuojeluraportti 2013). Perhehoitajalaki (263/2015) velvoittaa perhehoidon ensisijaisuuteen, ja lakimuutos otti käyttöön myös ammatillinen perhekoti -käsitteen. Rakenteellisesti on mahdollista sijoittaa perheisiin 80 prosenttia huostassaolevista, ja sukulaiset pärjäävät verrattain hyvin vaativien lasten kanssa.

Lapsen huostaanoton uudelleen määrittävät perhesuhteita ja arjen rakentumista (Saurama 2002, 224). Huostaanotto rikkoo kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitsevaa perusolettamusta perheestä. Huostaanotto vaikuttaa perhesuhteisiin ja rakenteisiin. Perheenjäsenten on muokattava uudelleen identiteettiään lapsena ja vanhempana, jolloin korostuvat erilliset arkielämänrakenteet. (Pitkänen 2011, 18.) Lapsen sijoitus ja huostaanoton valmistelu vaikuttavat myös sukulaissuhteisiin.

Arvioitaessa sukulaissijaisvanhemmuutta lapsen sijaishuoltopaikaksi on huomioitava, että lapsella on ollut valtaväestöön katsottuna lapsuudessaan kuormittavia tekijöitä. Lastensuojelun perheet eroavat valtaväestöstä muun muassa työ- ja taloudellisen tilanteesta sekä perhetaustansa puolesta. (Salmi & Sauli & Lammi-Taskula 2009, 80). Törmikoski-Hampf (2008, 176) toteaa, että huostaanoton ja sijoituksen kokeneilla lapsilla voi olla arjessa erityistarpeita. Sijoitus muuttaa lapsen elämässä miltei kaiken, ja arki, jonka lapsi on tuntenut, muuttuu täysin. Sijaishuollon tehtävänä on voimaannuttaa lasta, tukea ja auttaa lasta selviytymään arjessa ja hallitsemaan elämäänsä. Lastensuojelu on vastuussa lapsen turvallisuudesta, pysyvyydestä ja lapsen hyvinvoinnista (Holtan 2008, 1022). Sijoitetuilla lapsilla on kasvavia tarpeita ja haastavaa käyttäytymistä, joihin sijaisvanhempien odotetaan vastaavan (Daniel 2011, 910). Sijoituksen tavoitteena on varmistaa lapselle turvallinen ja tasapainoinen kasvuympäristö, joka pystyy kohtaamaan lapsen tarpeet ja vastaamaan niihin (Hurtig 2003, 51, 69).

Alle kolmevuotiaana sijoitettujen lasten kokonaiskehitys on parempaa kuin myöhemmin sijoitetuilla lapsilla. Varhain sijoitetuilla lapsilla on myöhemmin vähemmän käytös- ja tarkkaavaisuuden häiriöitä. Mitä enemmän lapsella on vaikeita elämäkokemuksia, sitä enemmän heillä on käytösongelmia, vähemmän tunneilmaisua ja empatiakykyä. (Koponen, 2005.) Myllärniemen (2006, 106) tutkimuksen mukaan eniten huostaanoton tarvetta aiheuttavat vanhempien päihdeongelma, vaikeudet tai kyvyttömyys vanhemmuudessa, lapsen perushoidon ja perusturvan puutteet, lapsen kouluvaikeudet, vanhemman sitoutumattomuus yhteistyöhön ja riittämätön hoito. Sijaislapsilla on usein tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia, jotka laittavat sijaisperheet ääri rajoille ja ovat riski sijaishuoltopai-

kan vaihtumisen. Sijoitetut lapset kärsivät usein terveydellisistä, fyysisistä, psyykkisistä ja käyttäytymiseen liittyvistä ongelmista. (Sellick 2006, 67; Sallnäs ym. 2004, 146.)

Lapsiperheiden ahdinko näyttää viittaavan joidenkin lasten kohdalla kahtiajakoon menestyjiin ja häviäjiin jo varhaisina lapsuuden vuosina (Kataja 2012, 184). Erosen (2013) tutkimuksen mukaan sijoitettujen lasten institutionaaliset polut näyttävät jakautuvan kahtia. Osalle lapsista rakentuu hyvinvointia, pysyvyyttä ja turvallisuutta tukeva polku, mutta vähemmistölle lapsista rakentuu turvaton, katkoksellinen ja ristiriitainen polku, jossa lapsen hyvinvointi on vaakalaudalla. Puolet lapsista oli huostaanoton jälkeen sijoitettuna yhteen ja samaan paikkaan, mutta aineiston joka toiselle lapselle oli tehty sijaishuoltopaikan muutospäätös. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan suurin osa sijaishuoltopaikoista on vastannut lapsen tarpeisiin hyvin ja lapset olivat saaneet tarvitsemansa tuen. Tukevat ja uhkaavat tekijät liittyivät pääsääntöisesti lapsen ihmissuhteisiin, niiden laatuun ja huoleen lapsen selviytymisestä. Lapsen ympärillä olevat verkostot ja läheissuhteet tukivat lasta, mutta uhkana ja huolena olivat vanhempien ja suvun elämäntilanteet sekä lapsen psyykkiseen terveyteen liittyvät seikat. Sijaishuollon aikana korostuivat lasta tukevat ja lasta uhkaavat vanhemmuussuhteet. (Eronen, 2013, 9–10.)

Usein huostaanottoa ja sijoitusta pohditaan kiintymyssuhdeteorioiden (Bowlby 1969; Dallos 2007) ja trauman näkökulmista. Lasten sijoittamista pois traumaattisista ja epäsuotuisista olosuhteista ajatellaan suojelevan heitä myöhemmältä huono-osaisuudelta. Toisaalta lasten sijoitus pois vanhemmilta on aina traumaattista ja voi johtaa huonompaan selviytymiseen ja pärjäävyyteen myöhemmin aikuisuudessa. (Kestilä ym. 2012, 599.) Sijoitetun lapsen pärjäävyys aikuisuudessa liittyy toisaalta elämään ennen sijoitusta ja sijoituksen aikaisiin olosuhteisiin ja riskeihin (ks. Vinnerljung 1998). Lasten ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen on tutkimuksissa todettu olevan elintärkeää lapsen hyvinvoinnin kokemukselle ja vaikutukselle lapsen myöhempisiin ihmissuhteisiin (Bolwby 1969).

Lasten sijaishuollon polut ovat mutkikkaita ja ainutlaatuisia reittejä. Noin 15 prosenttia kaikista sijoitetuista lapsista oli ollut sijoitettuna vähintään neljään eri paikkaan. Lapsen sijoituspolku voi olla pitkä, ja usein lapsi sijoitetaan ensin laitokseen ja sitä kautta suoraan tai toisen laitoksen kautta perhehoitoon. Sosiaalityöntekijöiden näkemys on, että 85 prosentilla huostaanotetuilla lapsilla tilanteen katsottiin parantuneen sijoituksen aikana. Tilanteessa, jossa huostaanottoon päädytään, lapsi- ja perheolosuhteet ovat olleet vaihtuvia ja moninaisia, lasten elämäntilanteet ja elinolosuhteet ovat sisältäneet monia riskejä ja vaaroja lapsen terveydelle ja kehitykselle. Vaikka lapsen tilanteen on todettu selvästi parantuneen siitä tilanteesta, josta hänet otettiin huostaan, se ei kuitenkaan tarkoita, että lapsi olisi kuronut kiinni hyvinvointierot väestön lapsiin ja voisi hyvin. (Heino 2007, 201, 208–209.)

Usean sijoituksen kokemus tuottaa lähes poikkeuksetta lapselle lisää ongelmia sekä estää lasta kiintymästä ja kiinnittymästä häntä hoivaaviin aikuisiin. Kun lapsi on asunut monessa kodissa, sijaisperheessä tai laitoksessa, pysyvyyden kysymys on jatkuvasti läsnä. Sijoituksella pyritään takaamaan lapselle turvallinen kasvuympäristö ja pysyviä ihmissuhteita, jotta kaltoinkohdeltu lapsi voisi eheytyä. Hyvä kiinnittyminen auttaa lasta myös irtautumaan, kun on irtautumisen aika. Lapsen kasvaminen aikuiseksi on monivivahteinen prosessi, johon liittyy erilaisia kehitystehtäviä ja murrosvaiheita. Turvattomissa olosuhteissa ja epävakaisissa kasvuoloissa kasvaneiden lasten voimavarat ovat voineet kohdentua vanhempien tai perheen asioiden huolehtimiseen, jolloin omat kehitykselliset vaiheet ovat voineet jäädä läpikäymättä. Erityisesti sijoitettujen lasten kohdalla tämä tulisi ottaa huomioon. (Känkänen 2009, 234–235, 240.) Erosen (2013, 58) tutkimuksen mukaan sijaishuoltoapaikat vastaavat lapsen tarpeisiin pääsääntöisesti hyvin, vaikkakin 11 prosenttia sijaishuoltoapaikoista arvioidaan vastaavan lapsen tarpeisiin vain jotenkuten. (ks. Forsberg & Ritala-Koskinen & Autonen-Vaaraniemi 2014, 29–35.)

Lapsen sijoittavalla kunnalla on vastuu, että lapselle valitaan hänen tarpeisiinsa sopiva sijaishuolto, jossa hänen hoitonsa ja huolenpitonsa voidaan järjestää. Lastensuojelulaissa (417/2007) ei ole tarkemmin määritelty, mikä sijaishuolto kussa-

kin tilanteessa tulee kyseeseen, vaan kyse on lapsikohtaisesta harkinnasta. Sijais-huoltopaikaksi on valittava paikka, joka on lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden ja kehityksen kannalta paras. Perhehoidolla pyritään tarjoamaan lapselle kodin-omainen hoito, läheiset ihmissuhteet sekä edistämään hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. (Saastamoinen 2008, 27.)

Sijaishuollossa perhesuhteisiin liittyvään sääntelyyn ja sen ylläpitoon kuuluvat myös lasten suhteet sisaruksiin (Eronen 2012, 29). Sijoituspaikan valinnan tulee mahdollistaa lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpito ja hoidon jatkuvuus (Lastensuojelulaki 417/2007, 50§). Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa puhutaan esimerkiksi hoivaavien sisarussuhteiden mahdollisuuksista ja sisarussuhteiden merkityksen tarkastelusta sijoituspäätöstä tehtäessä. Tutkijat eivät kuitenkaan näe sisarussuhteita aina pelkästään lasta tukevinä. (Herrick & Piccus 2005, 845.)

Perhehoitajalainsäädäntöä on uudistettu hallitusohjelman mukaisesti, minkä tavoitteeksi otettiin sijaishuollon painopisteen siirtäminen laitoshoidosta perhehoitoon sekä perhehoidon laadun parantaminen. Hallituksen esityksessä säännöksellä tavoitellaan, että perhehoito olisi lapselle ensisijainen sijaishuollon muoto. Ennen laitoshoidon järjestämistä on selvitettävä mahdollisuudet järjestää sijaishuolto joko perhehoitona tai muulla tavoin. Muu tapa voi olla esimerkiksi sukulaissijaisperhe tai joissain tapauksissa sijoitus kotiin. (HE 331/2010 pv. 9–11.) Muutoin hallituksen kyseisessä esityksessä ei oteta kantaa sukulaissijaisvanhemmuuteen tai esitetä tarkempaa määritelmää. Sukulaissijaisvanhemmuuden tutkimukselliseksi haasteeksi nouseekin, ettei sitä ole missään perusteellisesti määritelty, vaan sukulaissijaisvanhemmuus tai läheisille sijoitus todetaan lähinnä eri asiayhteyksissä.

3.2 Sukulaissijaisvanhemmuus perhehoidon muotona

Sijaisvanhempien ja perhehoitajien voidaan erheellisesti joskus ajatella olevan eri toimijoita. Lapsia ja nuoria hoitavista henkilöistä käytetään nimitystä sijaisvanhemmat. Perhehoitaja-nimike on otettu käyttöön vuonna 1992 Perhehoitajalain

syntymisen yhteydessä. Perhehoitajalla tarkoitetaan henkilöä tai henkilöitä, usein perheen vanhempia tai puolisoita, jotka hoitavat omassa kodissaan huostaan otettuja tai avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia tai nuoria. Perhehoidossa voi olla myös kehitysvammaisia tai vanhuksia. Sijaisvanhemmuus-käsitteenä oli käytössä jo ennen perhehoitajalakiä. Perhehoitajat ja sijaisvanhemmat solmivat toimeksiantosopimuksen kunnan kanssa, mutta eivät ole työsuhteessa kuntaan. Perhehoitajat saavat antamastaan hoitotyöstä palkkion ja kulukorvauksen. (Ketola 2008, 18–19.)

Lapsen läheisverkoston kartoittamisella pyritään selvittämään lapsen läheisiltä mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan tai toimimaan muutoin lapsen tukena sijoituksen aikana. Tällä tavoin voidaan tukea lapsen yhteyden säilyminen hänelle läheisiin ihmisiin, biologiseen sukuun ja vahvistaa lapsen kokemusta jatkuvuudesta. (Saastamoinen 2008, 103–104.) On myös mahdollista, että lapsi on ollut sijoitettuna jo ennen huostaanottoa sukulaisperheeseen tai sukulaisten kanssa on ollut jo aiemmin työskentelyä ja yhteistyötä lapsen asioissa. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltoa tulee kuitenkin tarkastella muunakin kuin lainsäädännön määrittelemänä toimintana. Se on yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä ja kokemuksena monisisältöinen, ja siksi se vaatii laajaa tarkastelua ja eri ulottuvuuksien huomioon ottamista. (Pösö 2004, 202.)

Sukulaissijaisvanhemmuutta käsitteenä ei ole määritelty suomalaisessa kirjallisuudessa tai tutkimuksissa. Sukulaissijaisvanhemmuutta ei ole virallisena käsitteenä myöskään lainsäädännössä (ks. Koisti-Auer 2008, 18). Myöskään sijaisvanhemmuutta, sijaisisyyttä tai sijaisäitiyttä ei ole määritelty missään hallinnollisissa säädöksissä (Koivumäki 2009, 17).

Tutustuessani teoriaan ja pohtiessani sukulaissijaisvanhemmuutta, päädyin pilkkomaan sukulaissijaisvanhemmuutta -käsitteenä. Totesin, että sanana sukulaissijaisvanhemmuus sisältää sitä kuvaavia ilmiöitä.

Sukulais	sijais	vanhemmuus
Mitä sukulaisuus tarkoittaa ja miten se näkyy kertomuksissa?	Miten sijaishuolto ja lastensuojelu näkyvät kertomuksissa? (Instituutiionaalinen)	Millaisena arki ja vanhemmuus näyttäytyvät kertomuksissa?

Kuvio 1. Kuvaus sukulaissijaisvanhemmuus –käsitteen sisällöstä tutkimuksen ymmärryksessä.

Koisti-Auerin (2008, 7) tutkimuksessa todetaan kaksi toisistaan poikkeavaa sukulaissijaisperhetyyppiä, isovanhempi- ja muu sukulainen -tyypit. Suomalainen sukulaissijaisvanhempi poikkeaa kansainvälisten tutkimusten sukulaissijaisvanhemman profiilista, jossa sukulaissijaisvanhemmat ovat terveydellisesti, taloudellisesti ja sosiaalisessa asemassaan heikompia kuin valtaväestö. Suomalaiselle sukulaissijaisvanhemmalle tyypillistä on kuitenkin sukulaissijaisvanhemman korkea ikä. Suomalainen sukulaissijaisvanhempi on useimmiten:

- avio- tai avoliitossa oleva
- vähintään keskiasteen koulutustaustainen
- terveydentilaltaan hyvä tai kohtalaisessa kunnossa
- taloudelliselta tilanteeltaan vähintään kohtalainen
- 50-vuotta täyttänyt
- noin joka toinen on isovanhempi
- melkein kaksi kertaa useammin äidin kuin isän puoleinen sukulainen.

Myös Heino (2001, 6–7) määrittelee tilanteita, joissa lapsi voi olla sukulaisen hoidossa. Lapsen asumisjärjestelyistä voivat sopia myös huoltajat keskenään, joten aina ei ole kyse huostaan otetusta lapsesta.

1. Huoltaja on sopinut sukulaisen kanssa siitä, että lapsi asuu sukulaisperheessä (LSL 417/2007, 41§).

2. Sukulaisperheen lapsi on ollut tai on sijoittamisen aikaan lastensuojelun tukitoimien tarpeessa. Tällöin sosiaalitoimen velvollisuus on tukea lasta ja häntä hoitavia henkilöitä lastensuojelun avohuollon tukitoimin (LSL 417/2007, 9§, 12 ja 13). Sosiaalilautakunta voi järjestää lapsen hoidon myös avohuollon tukitoimena sukulaisperheessä (LSL 417/2007, 14§).

3. Sosiaalitoimen velvollisuus on ottaa lapsi huostaan ja järjestää lapsen hoito sijaishuoltona. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona (LSL 417/2007, 16§ ja 22§ 2 mom.) sukulaisperheessä.

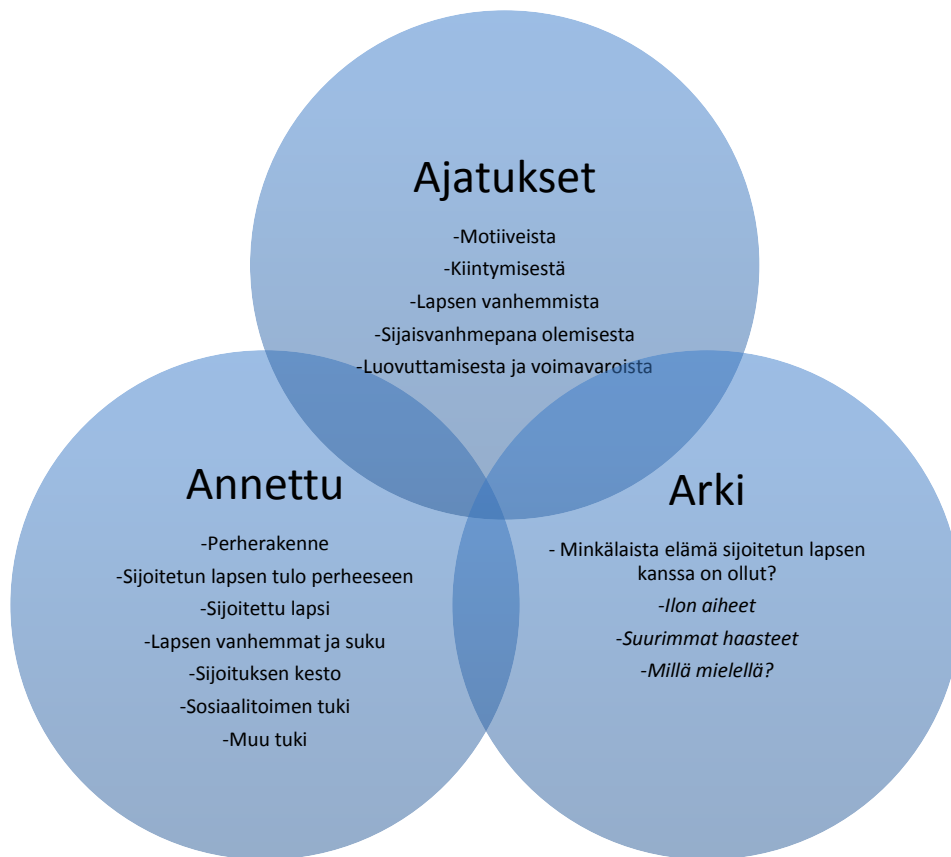
Laakso (2013, 9) toteaa, että sijaishuoltopaikan valinnassa korostuu yksilökohmainen, räätälöity päätöksenteko, jossa sosiaalityöntekijät tasapainoilevat lasten, lapsen vanhempien, eri ammattilaisten, kuntien virallisten ja epävirallisten linjausten sekä palveluntuottajien laatimien asiakasprofiilien ja sijaisperheiden toiveiden välillä. Lapsen etu vaikuttaa toteutuvan päätöksenteossa verrattain hyvin, mutta lapset ovat alueellisesti varsin epätasa-arvoisessa asemassa, missä määrin sijaishuoltopaikan valinta voidaan tehdä lapsen tarpeiden mukaan. (mt.) Lähtökohtaisesti sijaisvanhemmaksi tullaan valituksi, ja vanhemmuus sijoitetun lapsen kanssa alkaa, kun lapsi sijoitetaan esimerkiksi avohuollon sijoituksena tai huostaan otettuna. Sukulaissijaisvanhemmuus käynnistyy usein kuitenkin äkillisesti ilman ennakoivaa valmennusta. Perhehoitajalaki (263/2015) edellyttää valmennusta, mutta ei ota kantaa, miten valmennus tulee suorittaa.

Sukulaissijaisvanhemmuuden arviointi ja valmennus vaikuttaa olevan sosiaalityöntekijöille haaste. Hiitolan ja Heinonen (2009, 40) ovat tutkineet hallinto-oikeuksien päätöksiä vuoden 2008 Lastensuojelulakimuutoksen (417/2007) jälkeen. He toteavat, että hallinto-oikeus on ottanut kantaa muun muassa siihen, ettei isovanhemman ikä voi olla sijoituksen esteenä, jos isovanhempi muutoin hoitaa vanhemmuutensa hyvin. Toisaalta on olemassa myös muutama päätös, jossa on todettu, etteivät isovanhemmat pysty hoitamaan lasta ikänsä puolesta. Hiitola & Heinonen (2009, 48) eivät tarkemmin avaa määrällisesti, kuinka monta prosenttia tai tapausta isovanhempia katsottiin hallinto-oikeuksissa olevan ikänsä puolesta liian iäkkäitä vastaamaan lapsen tai lasten sijaishuollosta.

Green (2004, 132) määrittelee sukulaissijaisvanhemmuuden (kinship care) järjestyksi, jossa lapsi ei asu kummankaan vanhemman kanssa vaan häntä hoitaa sukulainen tai muu henkilö, johon lapsella on ollut aikaisempi suhde. Useissa englanninkielisissä maissa sukulaissijoitus viittaa myös muihin lapsen läheisille tapahtuneisiin perhesijoituksiin, ei ainoastaan biologiseen sukuun. Yhdysvalloissa sukulaissijaisvanhemmuus määritellään kokoaikaiseksi huolenpidoksi, jota toteuttavat lapsen sukulaiset tai muut läheiset, esimerkiksi kummit, yhteisön jäsenet tai joku muu, jolla on suhde lapseen. Määritelmän ajatellaan olevan kattava ja sisältävän kunnioituksen muun muassa kulttuuriarvoihin ja kiintymykseen. Sukulaissijoitus antaa lapselle mahdollisuuden kasvaa aikuisuuteen perheessä. (Berrick 1997; internetlähde: www.cwla.org/programs/kinship.)

Teoreettisena tausta-ajatuksena tutkimuksessa vaikuttaa Valkosen (2014 10–11) määrittelemä sijaisvanhemmuuden kolme aluetta, joille hänen tutkimuksensa mukaan sijaisvanhemmuus rakentuu. Hän määrittelee ne sijaisvanhemmuuden kolmeksi A:ksi, joita ovat ajatukset, annettu ja arki (kuvio 1.). Annettuna sijaisvanhemmille tulevat esimerkiksi asiat, joihin sijaisvanhemmat eivät ole itse voineet vaikuttaa. Ne ovat tapahtuneet sijaisperheen ulkopuolella ja voivat olla lastensuojelun rakenteet, lapsi syntymäperheineen ja sijaishuollon sosiaalityöntekijä. Ajatukset ovat sijaisvanhemman sisällä esimerkiksi motivaatio lähteä sijaisvanhemmaksi tai ajatuksia sijoitetusta lapsesta, hänen perheestään tai yhteistyöstä eri tahojen kanssa. Arkea on kaikki, mitä sijaisperheessä tapahtuu lapsen kanssa, mitä muu perhe tekee ja tuntee.

Kuvio 1. Sijaisvanhemmuuden kolme A:ta eli Arki, Ajatukset ja Annettu (Valkonen 2014).

Kolmen A:n kokonaisuus on koko ajan liikkeessä, ja eri osapuolet muuttavat toisiaan. Sijaisvanhemmuus muotoutuu jatkuvasti ajatusten, annetun ja arjen keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Muutos yhdenkin kohdalla voi liikauttaa koko sijaisvanhemmuuden kokemusta joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan, ja se voi olla merkittävää sijoitetun lapsen kannalta (Valkonen 2014, 10–11, 123). Ulottuvuuksien leikkauspisteeksi Valkonen (2014) ehdottaa huolenpidon käsitettä, joka yhdistää kolmea vuorovaikutusta. Huolenpito pitää sisällään niin fyysiset teot (caring for) kuin siihen liittyvät tunteet (caring about). Huolenpito liittyy paikkaan (yksityinen/julkinen) ja luonteeseen (epävirallinen/virallinen), ja sitä voidaan arvottaa myös maksetun palkkion mukaan. Lasten kannalta huolenpidon käsite on myös poliittinen, sillä se voi erotella instituution sisällä lapset joko hoi-

vaa ja suojelua tai hoivaa ja kontrollia tarvitseviksi. (Ribbens, McChartky & Edwards 2011, 18.) Sevón (2009, 32) lähestyy huolenpitoa myös etiikan ja moraalin näkökulmista. Ensinnäkin huolenpito on moraalikysymys, jossa halutaan nähdä ja kuulla tarpeita sekä ottaa vastuu niihin vastaamisesta. Kyse on samanaikaisesti käytännön toiminnasta ja ajatuksista. Toiseksi huolenpito on arkipäivän valintoja ja tekoja, jolloin moraalikysymykset ovat jokapäiväistä toimintaa. Kolmanneksi vanhemman huolenpito tapahtuu aina suhteessa lapseen.

Morgan (1996, 97–98, 106–107) erottaa toisistaan huolenpidon tunneulottuvuuden välittämisen (caring about) ja konkreettisen huolenpidon (caring for). Huolenpidossa on kyse vanhemman tehtävistä sekä vanhemman ja lapsen tunnesiteestä. Tunteiden ja toiminnan suhde on monimutkainen yhtälö ja sisältää rakkautta ja arjen työtä. Huolenpitoa voidaan käsitteellistää myös tunnetyönä (emotional labor), mikä sisältää ajatuksen siitä, etteivät tunteet ole vain henkilökohtaisia vaan jotakin näkyväksi tulevaa. Huolenpito voidaan nähdä myös suhteena, jolla tarkoitetaan huolenpitoa sekä lapsesta että asioista (caring for somebody, not for something).

Sijaisvanhemmuuden huolenpito on läheinen hoivakäsitteen kanssa. Anttonen (2011, 141–143) määrittelee hoivan työksi ja toiminnaksi, joka on kokonaisvaltaista huolenpitoa henkilöstä, joka ei selviydy jokapäiväisestä elämästä omin avuin. Hoiva on työtä, jossa kohteena on aina toinen ihminen ja siinä on aina kaksi osapuolta: hoivaaja ja hoivattava. Tarvitsevuus tekee hoivasta omanlaista sosiaalista toimintaa, jossa aina on joku hoivaa tarvitseva ja joku, joka antaa hoivaa palkatta. Mikään yhteiskunta ei kestäisi, jos kaikki informaali työ pitäisi muuttaa palkkatyöksi, esimerkiksi kodinhoito, jota tehdään palkatta mutta myös palkallisena työnä. (Mt.) Sijaishuollossa ja lastensuojelussa käydäänkin aika ajoin keskustelua, tuleeko perhehoidosta maksaa ja mikä on kohtuullinen palkkio lapsen hoivasta tai huolenpidosta.

3.3 Sukulaisuuden merkitys ihmissuhdeverkostossa

Sukulaisuuteen liittyvät järjestäytymisen muodot ovat edelleen tärkeitä myös perheen modernisaation läpikäynneissä kulttuureissa. Sukulaisuus perustuu uskollisuuteen tiettyjä ihmisiä kohtaan, mutta modernissa yhteiskunnassa on läsnä myös lojaliteetit ja toimintatavat suhteessa organisaatioon ja byrokratiaan. Sukulaisuus on yhteiskunnassa keskeinen subjektiivisten siteiden kiinnekohta, turvallisuudentunteen ja henkilökohtaisen identiteetin kokemisen lähde. (Eriksen 2004, 162, 165.)

Sukulaisuus määrittelee yksilön asemaa ryhmässä sekä yhteisön tai kansan jäsenenä. Yksilöllä on usein velvollisuuksia ja vaatimuksia sosiaalisen ympäristönsä jäseniä kohtaan sen perusteella, ovatko he hänelle sukua. Sukua voidaan pitää luonnon tärkeimpänä perinteisenä jäsenryhmänä, mutta sukulaisuus on myös biologinen ryhmä. Usein väitetään, että suvun merkitys on vähentynyt suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa perheen merkityksen korostus liittyy muun muassa hyvinvointivaltion kehukseen, jossa perusturvan takaaja ei olekaan suku vaan valtio erilaisten sosiaalipalveluiden muodossa. (www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaali antropologia/yksilo.html.)

Monissa yhteiskunnissa sukusiteiden ylläpito on elintärkeää yksilöiden hyvinvoinnin kannalta. Jos sukulaisuus määritellään siten, miten sosiaaliset ryhmät muodostuvat, sukulaisuus voi olla erilaisten sosiaalisten suhteiden perusnimittäjä. Tärkeä kysymys sukulaisuuden määrittelyssä liittyy kuitenkin verisukulaisuuden määrittelyyn. Biologinen yhteys lapsen ja hänen vanhempiensa välillä on sukulaisuuden perusta, mutta sukulaisuuden määrittäminen vain verisukulaisuuden kautta on liian tiukka. Sukulaisuus vaatii aina myös sosiaalisen hyväksynnän. (Holy 1996, 151–160.) Avioliiton kautta syntyneeseen sukulaisuuteen liitetään velvollisuuksia ja odotuksia solidaarisuudesta. Sukulaisuuteen liittyy aspekti, joka viittaa sukulaisuuteen tietynlaisina käyttäytymissääntöinä. (Schneider 1980, 97.)

Sosiologi Giddens (2006, 206–207) määrittelee sukulaisuussiteet yksilöiden väliseksi yhteyksiksi, jotka syntyvät avioliiton kautta, tai sukulinjoiksi, jotka yhdistävät verisukulaisia keskenään (esimerkiksi isät, äidit, serkukset). Perhe puolestaan voidaan määritellä ryhmäksi, jota yhdistää sukulaisuussuhde, ja aikuisten perheenjäsenten odotetaan kantavan vastuuta lasten kasvusta ja huolenpidosta. Perheenjäsenten suhteet ovat yhteydessä aina laajempaan sukulaisverkostoon.

Suvun asema lasten kasvatuksessa vaihtelee yhteiskunnittain ja kulttuureittain. Lapsen sukulaissijoitukseen on suhtauduttu ristiriitaisesti ja niihin voi liittyä vahvoja ennakkokäsityksiä. Toisaalta perhe ja suku voidaan nähdä parhaana ja luonnollisena lapsen turvana, mutta toisaalta lapsen yhteydenpitoa sukuun voidaan yrittää myös rajoittaa. Lastensuojelu on jo lähtökohtaisesti tekemisissä ristiriitaisen tematiikan kanssa. Lapsen sijoituksella sukulaisperheeseen liittyy jännitteitä, vaikka huoltaja päättäisikin omasta tahdostaan antaa lapsen suvun kasvatettavaksi tai myös silloin, kun lastensuojelu päättää lapsen sijoituksesta sukulaisperheeseen. Jännitteet ovat tiedollis-toiminnallisia, emotionaalisia ja moraalisia. Sukulaissijoitus sijoittuu yksityisyyden ytimeen niin, että siinä kohtaavat monen henkilön yksityisyydet ja roolit, esimerkiksi lapsen, lapsenlapsen, äidin ja isovanhemman roolit. Jokainen heistä liittyy jo lapsen elämään omasta perspektiivistään, elämänvaiheidensa ja kokemustensa näkökulmasta. Sukulaissijaisvanheman rooli on erilainen, ja se vaihtelee muun muassa sen mukaan, missä suhteessa sijaisvanhempi on lapsen vanhempiin. Sukulaisten välisissä suhteissa on myönteisiä elementtejä, mutta myös jännitteitä ja jopa tuhoavia elementtejä. Sukulaissijoitukseen liittyvät sukujen tarinat, sukujen toimintatavat, kohtalot, saavutukset ja salaisuudet. Jotkut tarinat ja kokemukset ovat näkyviä ja kaikkien tiedossa, mutta osa näkymättömiä ja tiedostamattomia. (Heino 2001, 3–4, 25.)

Omaiset ja tuttavat ovat perheille sosiaalisen tuen tai sosiaalisen kontrollin toimijoita. Omaisverkoston olemassaolo tai tiheys ei yksiselitteisesti takaa tai lisää sosiaalisen pääoman määrää. Omaiset käyttävät kulttuurista kontekstiaan arvioiessaan, onko perheen toiminta sen mukaista, mitä normaalilta vanhemmuudelta

ja lapsuudelta odotetaan. (Kataja 2012, 172.) Vaikka lastensuojeluperheillä on ympärillä tiiviit tuttava- tai sukulaisverkostot, eivät perheet näistä suhteista automaattisesti saa emotionaalista tai konkreettista tukea, vaan usein myös arvostelua ja vähättelyä (ks. Sousa 2005). Sijaislapsilla on usein myös tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia, mikä laittaa sijaisperheet ääri rajoille ja on riski sijaishuolto paikan vaihtumiseksi (Sellick 2006, 67).

Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy monitasoisia vaikutuksia suhteissa yksilön (lapsi) ja hänen ympäristönsä (syntymäperhe, sosiaalityön verkosto) välillä. On välttämätöntä ymmärtää eri tasojen välisiä yhteyksiä ja merkityksiä yksilön kehityksen kannalta. (Sung Hong ym. 2011, 863–864 .) Smart (2011, 539–543) on artikkelissaan tutkinut perheiden salaisuuksia ja muistoja. Ilman muistia ei voi olla identiteetin kokemusta, ja kyky muistaa menneisyyttä auttaa ihmistä itsensä kokemisessa, vaikka kaikki muu ympärillä muuttuu tunnistamattomaksi. Hänen mukaansa muistot ovat perheen kumppani ja muodostavat erityisen muistojen ympyrän. Perheen muistot ovat kerääntyneet vuosien saatossa, ja osa niistä unohdetaan, mutta osaa muistoista pidetään elossa juoruilla, vaikenemisella, vältelyllä ja huhuilla. Suvun salaisuuksilla on suora vaikutus ihmissuhteisiin. (mt.) Sukulaissijaisperheeseen sijoitettu lapsi voi jäädä keskelle sukujen välisiä muistoja tai ristiriitoja, joita yritetään joko unohtaa tai ylläpitää eri tavoin. Haasteellisinta on, jos lapsi esimerkiksi joutuu kuulemaan ikävää puhetta jommastakummasta vanhemmastaan tai toisesta suvustaan.

Sukulaissijaisvanhemmuutta tutkittaessa lapsen huostaanottoon ja sijoitukseen liittyy myös suvun tai sukujen yhteinen historia ja tarinat. Mahkonen (1995, 18–19) toteaa, että perhesalaisuuksilla tarkoitetaan vaiettuja kiellettyinä pidettyjä perheen tai suvun historiaan liittyviä asioita, jotka pyritään kieltämään tai torjumaan, mutta jotka vaikuttavat perhedynaamiseen ilmapiiriin. Salaisuudet liittyvät joko todellisiin tapahtumiin tai ovat syntyneet ihmisten mielikuvissa. Salaisuuksiin kätkeytyvä ongelma ei kokonaan peity kommunikaatiossa, ja sen vuoksi perheenjäsenet saattavat käyttäytyä epäloogisesti. Taloudelliset ja sosiaaliset mene-

tykset, laittomuudet, itsemurhat, aviottomuus tai vaikka alkoholismi saattavat liittyä häpeän tunteisiin, joita pyritään salaamaan ja peittämään tarkoituksena suojella idealisoidun vanhemman tai lapsen kuvaa. Kaikki perhesalaisuudet eivät kuitenkaan aiheuta perheenjäsenille ahdistusta tai syyllisyydentunnetta, vaan ne paljastuessaan voivat tuoda iloa ja mielihyvää. (mt.) Perheen ja suvun salaisuudet muodostavat ihmisten ympärille monimutkaisia- ja -kerroksisia verkostoja. Perhesalaisuus on keskeneräinen, selvittämätön asia, joka vaikuttaa ihmisiin ja ihmisen kykyyn hahmottaa, kuka hän on. Salaisuuksia syntyy, kun jotain halutaan pitää piilossa ja kätkeä. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 14.)

Perussy salaamiseen on usein häpeän tunne. Nolouden tunne on häpeää lähellä, mutta lievempi voimakkuudeltaan. Syyllisyyden kokemus liittyy usein häpeään ja estää avaamasta salaisuutta, oli syyllisyys sitten todellista tai ei. Salaamisen taustalla vaikuttaa usein myös pelko, joka liittyy yleensä pelkoon seuraamuksista, mitä itselle tai muille tapahtuu, jos asia paljastuu. Kokiessaan lojaaliutta salaaja voi tuntea aiheuttavansa toiselle kipua tai jopa pettävänsä hänet. Osa voi olla kertomatta salaisuuksia, koska haluaa kostaa tai hyötyä salaisuudesta. Toisinaan salailun taustalla voi vaikuttaa halu herättää tai ylläpitää kiinnostusta, kunnioitusta tai ihailua. Myös intiimiyden tunnetta voidaan yrittää vahvistaa yhteisillä salaisuuksilla. Hyvät salaisuudet tähtäävät ihmissuhteen rakentamiseen tai ne liittyvät terveeseen yksityisyyden kokemiseen. Synkät perhesalaisuudet puolestaan kertovat puolestaan sukupolvelta toiselle kulkevasta häpeästä, pelosta, syyllisyydestä, vihasta tai tietämättömyydestä. Usein salaisuuksien taustalla on jokin tapahtuma tai teko, joka koetaan hävettävänä. Häpeää voisi luonnehtia salaamisen lähdetunteeksi, sillä se on lähes aina mukana jossain muodossa. Usein tunteet ja tilanteisiin reagoiminen voi olla tiedostamatonta, ja se synnyttää perhesalaisuuksia. Perhesalaisuuden syntyyn vaikuttaa tapahtuman traumaattisuus, perheen ja suvun vuorovaikutus ja kyky käsitellä vaikeita asioita. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 15–16.)

Kaikki perhesalaisuudet eivät ole synkkiä, vaan hyvät salaisuudet ja tarinat suojelevat ihmisen identiteettiä ja sen muodostumista. Ne vahvistavat perheenjäsenten omanarvontuntoa ja sukupolvien välistä rajaa. Hyvät salaisuudet suojaavat aina perheenjäsenten perusoikeuksia ja tukevat perheen avointa vuorovaikutusta sekä läheisydentunnetta. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 72–73.)

Sukulaissijaisvanhemmuudessa myös sisarussuhteet tulevat uudelleen tarkasteluun. Sisarussuhteet ja kokemukset primääriperheessä kulkevat läpi elämämme. Sisarussuhteet ovat yleensä elämämme pisin ihmissuhde. (Ollonqvist & Saranpää 2001, 6–7). Vaikka saman perheen lapset ovat geneettisesti 50 prosenttia yhdenlaisia, niin ympäristön vaikutus persoonallisuuteen on perinnöllisiä vaikutuksia suurempi. Lapsia muokkaavat tekijät perheessä ja sen ulkopuolella, joita he eivät koe samankaltaisina sisarustensa kanssa. Todennäköisimmät erilaiseen kehitykseen liittyvät tekijät ovat vanhempien käyttäytyminen, sisarussuhteet, kodin ulkopuoliset tekijät sekä sattumanvaraiset elämäntapahtumat. Jos vanhemmat kasvattavat lapsiaan hyvin eri tavalla, se vaikuttaa sisarussuhteeseen. Jos yhtä hoidetaan vähemmällä lämmöllä ja tunteella, tämä sisarus käyttäytyy aggressiivisemmin ja tunteettomasti sisaruksiaan kohtaan. Asiantuntijoiden mukaan sisaruskauteus perustuu pitkälti siihen, että jokainen lapsi haluaisi vanhemman jakamattoman huomion. (Pihlakoski 2001, 19–21.)

3.4 Sukulaissijaisvanhemmuutta taustoittavia tutkimuksia

Suurin osa merkittävistä sukulaissijaisvanhemmuuden tutkimuksista on tehty esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Uudessa-Seelannissa. Joitakin yleisiä piirteitä voidaan tarkastella suhteessa suomalaiseen kulttuuriin ja perhesijoituksiin sekä peilata erityisesti onnistumisen kannalta kriittisiä tekijöitä. Yhdysvalloissa sukulaissijaisvanhemmuudessa korostuvat enemmän kulttuuriset painotukset kuin esimerkiksi Skandinavian maissa. Suomessa ja Skandinaviassa sukulaissijaisvanhemmat eivät elä äärimmäisessä köyhyydessä (ks. Lumpkin 2008; Cuddeback 2004) vaan minimitoimeentulo on yhteiskunnassamme turvattu sosiaaliturvan avulla. On kuitenkin huomattavaa, että esimerkiksi Yhdysvallois-

sa tehtyjä tutkimuksia ei kaikilta osin voi suoraan soveltaa Suomeen, vaan muualla maailmassa sukulaissijaisvanhempien kulttuuri- ja sosioekonomisella taustalla on suurempi merkitys.

Sukulaissijaisvanhemmuutta on kansainvälisesti tutkittu useista eri näkökulmista. Kuusikkokuntien raportin mukaan myös Suomessa on sukulaissijaisvanhemmuudessa tapahtunut hieman kasvua. Tietoa läheisverkostosijoituksista kerättiin ensimmäisen kerran vuonna 2010. (Ahlgren-Leinvuo 2014.) Suomessa on tutkittu sijaishuoltoa ja lastensuojelua yleisesti, mutta ei esimerkiksi sukulaisverkostosijoituksen onnistumista edistäviä tekijöitä tai sukulaissijaisvanhemmuutta suomalaisena ilmiönä. Kansainvälisistä tutkimuksista voi todeta, että sijoitus sukulaiselle tai muulle läheiselle sisältää useita eri ulottuvuuksia, joita olisi hyvä arvioida jo ennen lapsen sijoitusta sukulaisperheeseen. Kansainvälisissä tutkimuksissa todetaan sukulaissijaisvanhemmuussijoitusten lisääntyneen (Guddeback 2004, 624; Sung Hong ym. 2011, 863).

Yleisesti ottaen sukulaissijaisvanhemmuutta ja ei-sukulaissijaisvanhemmuutta edistävät ja estävät samat vahvuudet ja stressitekijät. Ero sijaisvanhemmuuden ja sukulaissijaisvanhemmuuden välillä liittyy enemmän kompleksiseen ja korostuneeseen suhteeseen biologisten vanhempien kanssa. Toisin kuin muut sijaisvanhemmat, sukulaissijaisvanhemmat eivät suunnittele sijaisvanhemmuutta, ja ryhtyvät tehtävään vasta kun perhekriisi on ilmentynyt. Sukulaissijaisvanhemmat kokevat tyytyväisyyttä hoitaessaan sukulaislasta, mutta sijaisvanhemmuus voi tuoda mukanaan myös yllättävää stressiä liittyen siihen, etteivät he ole kokeneita tukemaan lasta sosiaalisesti, emotionaalisesti tai muilla tavoin (Coakley 2007, 106.)

Pysyvyyden ja sijoituspaikan turvaaminen on sijaishuollon yksi keskeisistä tavoitteista. Holtan ym. (2005, 203–206) toteavat, että sijaishuoltopaikan pysyvyyttä tukee, jos lapsen biologiset vanhemmat tukevat sijoitusta sukulaisperheeseen. Sukulaissijoituksella voidaan mahdollistaa yhteydenpito biologisiin van-

hempiin, joka pääsääntöisesti tukee myös lapsen hyvinvointia. Tutkimus vahvisti, että sukulaissijaisperheissä olevilla lapsilla on vähemmän vaikeuksia kuin muihin sijaisperheissä sijoitetuilla, vaikka psyykinen oireilu ja tarve hoitoon on kuitenkin kohonnut kaikilla sijoitetuilla lapsilla. Tieto perheestä, suvusta ja suvun historiasta voi auttaa lasta, mikä omalta osaltaan voi selittää sitä, miksi sukulaissijaisperheissä lapsen oireilu olisi vähempää. Sukulaiset ovat tunteneet lapsen usein jo vauvaiästä ja olleet perheen tukena jo silloin. Sukulaissijoitus voi auttaa säilyttämään esimerkiksi saman koulupaikan ja ylläpitää ennen sijoitusta syntyneitä suhteita.

Sijoituksen kokeneilla lapsilla on yleisesti tunne-elämän häiriöitä, ja sukulaissijaisperhe voi lievittää traumaa tarjoamalla kokemuksen suvun sisäisestä huolenpidosta. Sukulaissijaisperheeseen sijoitetuilla lapsilla on todennäköisesti vähemmän kiintymyshäiriöitä kuin muihin perheisiin sijoitetuilla lapsilla. Sukulaissijaisvanhemmuudessa sijaisvanhempia palkitsee kokemus, että he voivat tarjota lapselle kodin. Tämä puolestaan parantaa lapsen tervettä sosioemotionaalista kehitystä ja pysyvyyden tunnetta. Osalla sukulaissijaisvanhemmilla on kuitenkin arvioitu olevan negatiivisia kasvatustapoja, ja vuorovaikutussuhde sukulaislapseseen ei kehity lämpimäksi verrattuna muihin sijaisvanhempiin. Myös kasvatustekniikoiden on todettu olevan rankaisuvia ja että sukulaissijaisperheessä olisi enemmän konflikteja kuin muissa sijaisperheissä. (Sung Hong ym. 2011, 864.) Hegar & Rosenthal (2009, 670) toteavat, että sukulaissijaisvanhemmilla on enemmän ongelmallisia vanhemmuuden asenteita kuin muilla sijaisvanhemmilla, esimerkiksi vähemmän kykyä antaa lämpöä, ripustautumista ja enemmän kasvatuksellista joustamattomuutta. Toisaalta on todettu, ettei sukulaissijaisvanhempien ja muiden sijaisvanhempien kasvatustavoissa ole löydetty merkittäviä eroja. Kuitenkin lasten näkökulmasta tarkasteltuna sukulaisperheisiin sijoitetut lapset ovat tyytyväisempiä sijoituspaikkaan yleisesti usealla eri elämän osa-alueilla verrattuna ei-sukulaisperheeseen sijoitettuihin.

Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy erityispiirteitä, mutta myös yhdistäviä tekijöitä ei-sukulaisperheisiin sijoittamisen kanssa. Perhehoidon onnistumista edistävät vahva ammatillinen tuki sijaisperheelle, avoimuus sijaisperheen kulttuurien erilaisuudelle, hyvät sijaisperheen sisäiset suhteet, riittävä taloudellinen tuki sijaisperheelle ja sijaisvanhemman hyvät kasvattajan ominaisuudet. Hyvän kasvattajan ominaisuuksia ovat muun muassa herkkyys lapsen tarpeiden huomioimiselle, kyvykkyys yhteistyöhön lapsen vanhempien, sukulaisten ja sijoittajan kanssa sekä kyky tuottaa tietoa lapsen kehittämisestä. Lisäksi perhehoidon onnistumista edistävät avoimuus arvioida tehtävässään onnistumista ja antaa positiivista palautetta lapsen kehittämisestä. Sijaisvanhempien kyvykkyys mitataan heidän tietojensa, taitojensa ja arvojensa kanssa. Lapsen selviytymiseen vaikuttavat myös lapsen omat kyvyt. Onnistunutta sukulaissijaisvanhemmuutta edistävät sitoutuminen lapseen, usko, hyvät vanhemmuuden taidot, kirkkoon kuuluminen, joustavuus ja riittävät taloudelliset resurssit. Onnistunutta sijoitusta haittaavat tekijät ovat asenteelliset suhteet biologisen vanhemman kanssa, heikot kurinpitotaktiikat ja kyvyttömyys työskennellä viranomaisten kanssa. Coakleyn (2007, 92–93, 100.)

Sukulaissijaisvanhempia ja ei-sukulaissijaisvanhempia vertailevassa tutkimuksessa sukulaissijaisvanhemmat kokevat, että sijoitetulla lapsella on vähemmän traumoja kuin mitä muut sijaisvanhemmat kokevat. Tämä voi kertoa siitä, että sukulaissijaisvanhemmat joko vähättelevät lapsen oireilua tai sitten lapset kokevat vähemmän traumatisoitumista sukulaissijaisperheessä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että sukulaissijaisvanhemmuus pystyy paremmin turvaamaan lämpimän ja läheisen suhteen sekä lapseen että lapsen ja biologisen vanhemman välillä. (Berrick 2001, 278, 279.) Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että ei-sukulaissijaisvanhemmilla on matalampi kynnyks sietää lapsen oireilua tai sukulaissijaisvanhemmat eivät koe lapsen käyttäytymistä ongelmallisena (Timmer ym. 2004).

Sukulaissijoitus lisää lapsen kokemusta pysyvyydestä ja perheeseen kuulumisesta (Coakley 2007, 95). On todettu, että sisarukset pääsevät samaan sijoituspaikkaan sukulaisperheessä ja tapaamiset vanhempien kanssa toteutuvat paremmin (Berrick ym. 1994; Berrick 1997, 273.) Sukulaisperheisiin sijoitetut lapset ovat sijaisperheessä pidempään, mutta yhdistyminen oman vanhemman kanssa on epätoimennäköisempää kuin muuhun sijaisperheeseen sijoitetuilla lapsilla (Courtney 1995; Coakley 2007, 95). Sukulaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla on todettu olevan vähemmän aiempia sijoituksia ja sijoitusten on todettu olevan pysyvämpiä kuin muihin sijaisperheisiin sijoitetuilla (Jones Harden ym. 2004, 658; Holtan ym. 2005, 203–206).

Koisti-Auer (2008, 6) on todennut, että hyvin usein on lapsen etu päästä oman sukunsa pariin. Kuitenkin sosiaalityöntekijät voivat kokea sukulaissijoitukset haasteellisena ja hankalinakin. Myös Coakley ym. (2006, 95, 107) toteavat, että sosiaalityöntekijät kokevat, etteivät sukulaissijaisvanhemmat ota ohjausta vastaan, tarvitsevat enemmän aikaa arviointiin, lapsen tilannetta on vaikeampi arvioida ja seurata, viivyttävät useimmin perheen jälleenyhdistämistä ja että heillä olisi vaikeuksia kohdata sijoitetun lapsen koulutuksellisia, fyysisiä, psyykkisiä ja tunnetason erityistarpeita. Erityisen haastavaksi sosiaalityöntekijät ovat kokeneet sukulaissijaisvanhemman ja lapsen vanhempien yhteistyön rakentumisen sekä sukulaissijaisvanhempien viranomaisiin asennoitumisen vuoksi. Sukulaissijaisvanhemmat kertovat vähemmän lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmista viranomaisille.

Lapsen edun näkökulmasta sukulaissijaisperheen ympäristö ja olosuhteet ovat sosiaalityöntekijöiden huolenaiheena (Coakley 2007, 95). Suurin syy sukulaissijaisvanhemmuuden keskeytymiseen tai häiriintymiseen on sijaisvanhemman kyvyttömyys tai haluttomuus asettaa rajoja biologiselle vanhemmalle (ks. Terling-Watt 2001). Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy positiivisia lapsen tilannetta edistäviä tekijöitä (Berrick ym. 1994), mutta kaikki tutkijat eivät varauksetta näe sukulaissijaisvanhemmuutta mahdollisuutena. Joidenkin tutkijoiden mielestä

lasta ei voi riittävästi turvata sukulaisperheessä sijaisvanhemman suhteen vuoksi lasta laiminlyöneen vanhemman kanssa. Lisäksi todetaan, että sukulaissijaisperheen toimintakulttuurissa on jotain häiriötä, koska lapsen vanhempi tulee samasta suvusta tai sukuhaarasta. (Gray & Nybell 1990, 513). Myös osa sosiaalityöntekijöistä kokee asian samalla tavalla (Berrick ym.1994).

Lapsen kannalta katsottuna päihteidenkäyttö on varhaislapsuudessa vaikuttanut vanhemman kykyyn rakentaa lämmintä tunnesuhdetta ja vuorovaikutusta lapsen kanssa. Riippuen päihteidenkäytön laajuudesta se voi vaikuttaa vanhemman kognitiivisiin taitoihin, lapsesta huolehtimiseen sekä lapsen hyvinvointiin kokonaisuudessaan. (mt.) Barnard (2003, 295) puolestaan toteaa, että myös isovanhemalla on voinut olla päihteidenkäyttöä ja haasteita kiintymyssuhteen rakentamisessa. Sijoituksen alkaessa voi olla, että isovanhempi on pystynyt käsittelemään nämä asiat, mutta lapsenlapsen sijoitus voi uudelleen aktivoida syyllisyyden, ettei oma lapsi ole onnistunut vanhemmuudessa. (Kroll 2007, 88–91.)

3.5 Sijaishuollon moninainen vanhemmuus

Vanhemmuutta on tutkittu etenkin psykologiassa 1950- ja 1960 –luvulta lähtien lähinnä lapsen ja vanhemman kiintymys- ja samaistumissuhteissa (Jones Harden ym. 2004, 660; Valkonen 2006). Vanhemmuus voidaan määritellä sosiaalisesta, biologisesta tai psykologisesta näkökulmasta. Vanhemmuus on joukko erilaisia rooleja ja olemisen tapoja, jotka arvottuvat erilaisissa elämäntilanteissa ja ajassa (Kääriäinen 2009, 108). Vanhemmuuden tutkimusta ohjaa aina jokin käsitys vanhemmuudesta. Psykologisessa vanhemmuustutkimuksessa painottuvat lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteet. Psykologisen vanhemmuuden keskeisyys perhehoitokeskustelussa on merkinnyt sitoutumista psykoanalyttiseen vanhemmuuden perinteeseen, jossa toisaalta korostuu kiintymyssuhteen merkitys vanhemman ja lapsen väillä, mutta myös vanhemmuuden toiminnan laadun merkittävyys lapsen kannalta. (Valkonen 1995, 4–5.) Psykologisen vanhemmuuden teorioihin perustuen tärkeintä on lapsen ja vanhemman välinen kiintymys ja lap-

sen samaistuminen vanhempaansa. Sosiaalinen vanhemmuus nähdään juridisena suhteena lapseen, käytännön huolehtimista arjessa, jossa lapsi elää. (Huttunen 1995, 54.)

Sijaishuollossa ja perhehoidossa kohdataan vanhemmuuden eri käsitteitä ja tapoja, miten sukulaissijaisvanhempi kykenee vastaamaan huostaanotetun lapsen huolenpidon tarpeisiin sekä mahdollisiin erityistarpeisiin. Valkonen (1996, 3) toteaa, että perhehoidossa vanhemmuuden kysymykset ovat monipuolisesti läsnä. Perhehoitoon sijoitettu lapsi on kaksien vanhempien lapsi, ja läsnä ovat perhehoitoon luovuttavien vanhempien biologinen vanhemmuus, sijaisvanhempien sosiaalinen vanhemmuus ja lapsen tarvitsema psykologinen vanhemmuus. (Mt.) Lastensuojelussa korostetaan sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistoimintamallia (Koivumäki 2009, 16) ja puhutaan myös jaetusta vanhemmuudesta, jossa sijaisvanhemmat ja lapsen biologiset vanhemmat ikään kuin yhdessä jakavat vanhemmuuden vastuuta ja lapsen kasvatusta. Kansainvälisissä tutkimuksissa jaetun vanhemmuuden käsite on co-parenting, jossa vanhemmuus ymmärretään kasvatuskumppanuudeksi. Kufeldt ym. (1995, 695) toteaa, että sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat jakavat kasvatustietoa lapsesta, mikä edistää lapsen vointia ja terveyttä. Viranomaisten näkökulmasta jaettu vanhemmuus on sekä interventiota että ongelmien ennaltaehkäisyä. Perusajatuksena on, ettei biologista vanhempaa ulkoisteta lapsen elämästä, vaan lapsi tarvitsee todellista tietoa historiastaan ja identiteetistään. (Mt.) Lastensuojelussa käytetty jaettu vanhemmuus on käytännössä vaikeaa. Erityisesti perhehoitoon sijoitetun lapsen äiti voi kokea menettäneensä lapsen eikä viranomaistukea vanhemmuuden ylläpitämiseen ole saatavissa (Sinko & Virokangas 2009, 105).

Arvioitaessa sopivuutta sijaisvanhemmaksi törmätään kysymykseen, edellyttääkö hyvä sijaisvanhemmuus samoja ominaisuuksia kuin vanhemmuus yleensä. Mistään erityisvanhemmuudesta ei ole kyse, mutta vanhemmuus voi muuttua erityisvanhemmuudeksi lapsen tarpeiden mukaan. Erityisen sijaisvanhemmuudesta tekee myös se, ettei sijaisvanhempi päätä lapsen asioista samalla tavalla kuin oman

lapsen. Lapsen tulevaisuutta leimaa epävarmuus, sillä sijoitettu lapsi voi palata vanhempiansa luokse. (Valkonen 2008, 105.) Sijaisvanhemman tulisi pystyä huolehtimaan ja rakastamaan lasta, kohdella häntä reilusti perheen jäsenenä, kuunnella häntä, tehdä asioita hänen kanssaan, tarjota neuvoja ja ohjausta sekä asettaa rajoja. Lisäksi sijaisvanhemman tulisi tarjota lapselle jonkin verran materialista hyvää, mahdollisesti oma huone, harrastuksia ja lomaa. (Sinclair ym. 2005, 168–169.)

Suomessa sukulaissijaisvanhemmuuden arvioinnissa ja valmennuksessa arvioidaan sijaisvanhemman valmiuksia vastata lapsen tarpeisiin. Perhehoitajalta ei edellytetä varsinaista koulutusta tehtävään, ja sijaisvanhemmuuteen ohjaava systemaattisen valmennuksen historia on vielä lyhyt. Nykyisin kuitenkin sijaisvanhemmiksi aikovien ennakkovalmennusta toteutetaan yleisesti PRIDE-valmennusohjelmalla, joka on otettu käyttöön Suomessa 1990-luvulla. Malli on kehitetty Yhdysvalloissa, ja se on ryhmämuotoista valmennusta sijais- tai adoptiovanhemmiksi toivoville. Lapsen näkökulmasta tavoitteena on, että hän pääsee hyvin valmennettuun perheeseen. (Bäckman-Kiiänmaa 2009.) Myöhemmin mallia on kehitetty myös sukulaissijaisvanhemmiksi harkitseville. Työskentelymalli perustuu kuudelle tapaamiselle, joissa kaikissa on oma teemansa, muun muassa perheen arki, verkostot, elämäntapahtumat, yhteistyö sekä kasvatusta ja huolenpito. (Pynnönen 2010.)

Koivumäki (2009) on tutkinut sijaisisien identiteetin rakentumista. Hän pohtii, onko sijaisisyyttä käsitteenä olemassa ja että sijaisisyyden kohdalla on problematisoitava koko isyyden käsite. Hallinnollisesti on kyse perhehoitoon sijoittamisesta ja usein varsinaisen perhehoitajan kumppanina toimimisesta. Kyse on kirjalliseen sopimukseen perustuvasta toimeksiannosta, jonka perusteella lapselle tuotetaan perhe ja vanhemmat, biologisten vanhempien tilalle tai oheen. Toimeksiantosopimuksella palvelu voidaan ostaa yksityiseltä perheeltä, ja henkilöille maksetaan tehtävästä palkkio ja kulukorvaus, joten sitä voi pitää myös kasvatusta ja hoivan alihankinnasta. (Koivumäki 2009, 7.)

Huostaanotossa lapsen huoltajuus säilyy biologisella vanhemmalla tietyin rajoituksin. Lastensuojelulakiin (417/2007) on kirjattu yhteistoiminnan velvoite, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden on pyrittävä hyvään yhteistoimintaan ja selvittävä vanhempien käsitys lapsen edusta. Vanhemmuuden näkökulmasta tilanne on kaksijakoinen, kun huoltajuus säilyy biologisella vanhemmalla, mutta keskeisistä lapsen käytännön asioista vastaa sosiaalityöntekijä. Perhehoitajat vastaavat päivittäin lapsen arjesta ja käytännön kasvatustilanteista. Sosiaalityöntekijän päätökset perustuvat pitkälti perhehoitajien tekemiin päätöksiin. Kun lapsen sijoitus arvioidaan pitkäaikaiseksi, tulisi biologisia vanhempia tukea osittaiseen vanhemmuuteen ja tarvittaessa myös luopumaan. (Taskinen 2007, 82–84.)

Perhehoidossa olevalla lapsella on paljon samoja piirteitä arjessaan kuin esimerkiksi uusperheen lapsilla. Erotuksena on, ettei sijaislapsella ole kummankaan vanhemman kanssa biologista sidettä. (Koivumäki 2009, 29.) Sukulaissijaisvanhemmuudessa lapsella on usein veriside sijaisvanhempaan tai lapsi asuu muutoin hänelle läheisen aikuisen kanssa. Pitkänen (2011, 19–20) toteaa, että lapsen sijoituspaikan arvioinnissa korostuu vahvasti lapsen näkökulma. Vanhemman näkökulmasta sijoitus voi olla ristiriidassa vanhemmuuden kanssa. Lapsen lastensuojelullisessa sijoituksessa vanhemmuus on keskeinen neuvotellen tuotettu erityispiirre. Elämän muodosta neuvotellaan vanhempien, lasten ja vastuusosiaalityöntekijän välillä. Vanhemmuus tulee arvioiduksi ulkopuoliselta taholta, ja lapsen sijoituksella on vaikutuksia myös vanhemman elämänolosuhteisiin. Vanhemman roolista siirtyy osa lapsen arjen vastuusta muille aikuisille ja biologisen vanhemman vanhemmuus rakentuu uudenaikaisista lähtökohdista.

Sijaisvanhemmuutta ja biologista vanhemmuutta erottavat muutamat seikat. Ensinnäkin perheen oletetaan olevan lapselle pysyvä ihmissuhde, mutta sijaisperhejärjestelyn voi ajatella olevan väliaikainen. Perheen sisäisen toiminnan ajatellaan olevan yksityistä, kun taas sijaisperhehoito on osa virallista ja laillistettua viranomaistoimintaa. Biologisessa perheessä on yleensä yhdet vanhemmat, kun

taas sijaisperheessä vanhemmuus on jaettua muun muassa biologisten vanhempien kanssa. Yleensä lapsilla on myös elämänmittainen osallisuus biologiseen perheeseen, mutta sijaisperheessä lapsen osallisuus perustuu sopimukseen. Sukulaisperheeseen sijoituksella lapsi sidotaan myös sukuunsa. Suvussa esiintyy solidaarisuutta, rakkautta, luottamusta ja kestävyyttä. (Holtan 2008, 1024.)

Sukulaissijaisvanhemmuudessa vanhemmuus on monipolvisena ilmiönä läsnä. Sukulaissijaisvanhempi on mahdollisesti vanhempi sijoitetun lapsen vanhemmalle, sijoitettu lapsi asuu esimerkiksi isovanhempien luona ja lapsen biologinen vanhempi on sukulaissijaisvanhemman lapsi. Schmitt ja Piha (2008, 6, 8–10) toteavat, että vanhempana oleminen muuttaa identiteetin käsityksiä. Vanhemman omalla mielenterveydellä ja lapsuuden kokemuksilla on vaikutusta vanhemmuuden olemisen ilmenemiseen. Vanhempana oleminen alkaa hyvin varhain ja on eräänlainen kerroksellinen rakenne. Kerroksen pohjalla on oma varhainen samaistuminen vanhempaansa, kun itse on hoivan kohteena. Seuraava kerros syntyy, kun lapsi näkee esimerkiksi pienempien sisarusten hoivaamista ja matkii vanhempiaan leikissä. Vähitellen lapsi ja nuori oppii hoivaamaan omaa lastaan. Tämän kaltainen kehityskulku voi osaltaan selittää sen, miten vanhempana oleminen voi kehittyä myös esimerkiksi adoptio- ja sijaisvanhemmille. Vanhemman psykologisiin voimavaroihin kuuluvat persoonallisuus, mielenterveys, herkkyys ja kokemus omasta lapsuudesta. Lapsen ominaisuuksiin kuuluu temperamentti ja yhteensopivuus vanhemman kanssa.

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimusintressi kohdistuu sukulaissijaisvanhempien kokemuksiin ja tarinoihin sijaisvanhemmuudesta. Tutkimus avaa, mitä sukulaisuudesta kerrotaan tarinoissa ja millaisia positiota sukulaissijaisvanhemmalla on. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten sukulaissijaisvanhempien positiot muuttuvat ja rakentuvat, kun lapsi sijoitetaan sukulaisperheeseen. Lisäksi tarkastelen, millaisia narratiivisia

juonirakenteita tarinoista nousee ja onko tarinoista löydettävissä yhteisiä juonellisia piirteitä. Tutkimus tuottaa tietoa sukulaissijaisvanhemmuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä, lastensuojelun institutionaalisen sijaishuollon muotona, sukulaissuhteiden merkityksellisyydestä sekä lapsen edun toteutumisesta lapsen tarpeiden näkökulmasta.

Tutkimuksen keskiössä ovat sukulaissijaisvanhemmat kokemuksineen ja heidän kertomiensa tarinoiden merkitykset. Tutkimuksen teemat sukulaisuudesta, lapsen kokemuksista sukulaissijaisvanhemman kertomana sekä yhteydenpidosta nousevat sukulaissijaisvanhempien tarinoista. Pysin ankkuroimaan tarinat ja kokemukset yleisimpiin kulttuurillisiin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin. Kysymyksenasettelulta tutkimukseni paikantuu lastensuojelun ja eettisiin pohdintoihin. Henkilökohtaisilla avoimilla haastatteluilla ja narratiivisella analyysillä annan äänen sukulaissijaisvanhemmille. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijaisvanhemmuudestaan?
2. Mitä sukulaisuudesta kerrotaan tarinoissa?
3. Millaisia position muutoksia sukulaissijaisvanhemmuudessa on?

Sukulaissijaisvanhemmuutta on tutkittu Suomessa vähän ja kiinnostukseni aiheeseen on syntynyt perhehoidon sosiaalityön kautta. Tutkijana näen sukulaissijaisvanhemmuuden sosiaalisesti muodostuneena. Tutkimuksen oletuksena toimi, että sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy tunteita, jotka tekevät sukulaissijaisvanhemmuudesta ainutlaatuisen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lapsen sijaishuolto- paikkaa arvioitaessa sukulaissijaisvanhempien valmennukseen sekä sukulaissuhteiden haasteisiin tulee kiinnittää huomiota. Ennakko-oletukseen sisältyi myös hämmästyksistä, miksi sukulaissijaisvanhemmuus onnistuu joidenkin lasten kohdalla ja toisten kohdalla sijoitusta (tai sosiaalityöntekijän työtä) haastaa erikoiset tunteiden ristiriidat, joita on vaikea konkretisoida.

Laadullista aineistoa voi lähestyä narratiivisesti, sillä narratiivisuutta pidetään ihmiselle luonnollisena tapana jäsentää todellisuutta (Eskola & Suoranta 1999, 22). Pyrkimykseni lähestyä ihmisen kokemuksia perustuu fenomenologiseen ja holistiseen ihmiskäsitykseen, jossa keskeistä on ihmisen kokemuksen ymmärtäminen. Laine (2001, 26–27) toteaa kokemuksen syntyvän, kun olemme vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Fenomenologiassa ihmisen toiminta nähdään intentionaalisenä eli kaikki merkitsee jotain ja kokemus muotoutuu niiden merkitysten mukaan. Merkitykset puolestaan ovat ihmisten suhteisiin, kulttuuriin ja yhteisöllisyyteen liittyviä.

Tutkiessani sukulaissijaisvanhemmuutta narratiivisuus näkyy aineistonkeruumenetelmässä, analyysissä ja tulosten raportoinnissa. Tämän tutkimuksen lähtökohdaksi on kuulla tarinoita. Tutkimuksen aineistona ovat tarinat ja kolmanneksi tutkimuksessa analysoidaan tarinoita. Tutkimustuloksena tuotetaan tarina sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteistä.

5.2 Avoin haastattelu aineiston keruun menetelmänä

Tutkimus koostuu kymmenestä sukulaissijaisvanhemman avoimesta haastattelusta (liite 2). Haastateltavista kaikki ovat osallistuneet sukulaissijaisvanhempien koulutukselliseen vertaisryhmään noin kuusi kuukautta lapsen tai lasten sijoituksen jälkeen. Isovanhempia haastateltavista on kuusi, joista kaksi on pariskuntaa. Biologisen vanhemman sisaruksia (tätejä) ja heidän puolisoitaan on haastateltu kaksi. Haastateltavana oli myös yksi lapselle muu läheinen henkilö, joka eron jälkeen vastasi lapsen huolenpidosta sijaisvanhempana sekä yksi isovanhempi, joka hoiti lasta yksin. Haastattelut toteutettiin noin vuosi tai 1.5 vuotta ryhmän kokoontumisesta. Isovanhemmista kaksi oli mukana työelämässä, kaksi työkyvyttömyyseläke ja yksi kotihoidon tuki. Tädeistä toinen oli työelämässä ja toinen hoiti muun muassa sijaislapsia kotona. Heidän puolisonsa olivat molemmat työelämässä. Muu läheinen/sukulaissijaisvanhempi oli työkyvyttömyyseläke. Aineisto on riittävä suojamaan haastateltavien yksityisyyttä. Haastatteluhetkellä

kaksi sijoituksista oli keskeytynyt ja poikkesi tästä joukosta. Haastateltavat hahmottivat kerrontaansa ajallisten tapahtumien ja hetkien kautta.

Taulukko 1. Sukulaissijaisvanhempien sukulaissuhde lapseen aineistossa

Sukulaissijaisvanhemmat	
Sukulaissuhde	<i>Määrä</i>
Isovanhempi	5
Biologisen vanhemman sisko ja hänen puolisonsa (lapsen täti)	4
Muu läheinen (eron jälkeen yksin lapsen hoidosta vastaava)	1
Yhteensä	10

Kuvaus aineiston valinnasta

Avoimessa haastattelutyypissä on olennaista, ettei keskustelu ole sidottu tiukaan malliin. Avoimessa haastattelussa haastattelija ja haastateltava ovat kielellisessä vuorovaikutuksessa ja haastateltava pyrkii luomaan tilanteesta mahdollisimman luontevan. Tilanne muistuttaa tavallista keskustelua, jossa keskustelun etenemistä ei ole lyöty lukkoon, vaan se etenee tietyn aihepiirin sisällä vapaasti. Tarkkojen kysymysten sijaan avoimessa haastattelussa edetään keskustelunomaisesti ja antaen tilaa haastateltavan kokemuksille, tuntemuksille, muistoille, mielipiteille ja perusteluille. Haastateltavan annetaan puhua vapaasti, vaikkakin haastattelija on orientoitunut tutkimuksensa aihepiiriin. (Hirsjärvi 2009; Eskola & Suoranta 2000, 86–88.) Haastatteluja tehdessäni pyrin keskustelemaan haastatteluotteeseen ja avoimeen kuuntelemiseen sukulaissijaisvanhempien tarinoihin.

Olen ollut perustamassa ja ryhmänvetäjänä useissa sukulaissijaisvanhempien koulutuksellisissa vertaisryhmissä, jossa on tavoitteena vahvistaa sukulaissijaisvanhemman roolia yhteistyökumppanina ja tarjota tiedon lisäksi mahdollisuus

jakaa asioita vertaisryhmässä. Tutkimustani aloittaessa ryhmiä oli koulutettu neljä, joista yhden ryhmän vertaiskokemuksista valmistui pro gradu (Haukipuro & Poukkula 2013). Valitsin haastatteluun näistä neljästä ryhmästä sellaisia sijaisvanhempia, joiden sosiaalityöntekijä en ollut. Lisäksi jätin pois kokonaan ryhmän, josta oli tehty jo ryhmähaastattelu pro gradu -tutkimusta varten (Haukipuro & Poukkula 2013). Koska ryhmämuotoinen toiminta oli tutkimuksen alussa uutta ja hakemassa omaa toimintatapaansa ja muotoaan, poissuljin haastateltavista esimerkiksi yhden sukulaisperheen, jolla lapset olivat ryhmän aikana avohuollon sijoituksessa, mutta lopulta huostaanottoa ei tehty ja lapset palasivat vanhemmilleen. Haastattelua suunniteltaessa myös yhden lapsen sijoitus muuttui toiseen sijaishuoltoapaikkaan ja sijaisvanhemman tilanne oli niin hankala, että katsoin, ettei hänen haastattelunsa siinä hetkessä olisi eettisesti oikein.

Osassa ryhmistä olin kertonut tekeväni tutkimusta, joten osa sukulaissijaisvanhemmista osasi odottaa yhteydenottoani puhelimitse. Kaikki pyytämäni suostuivat haastatteluun. Annoin jokaiselle myös lyhyen kirjeen asiasta (liite 2.) ja ennen haastattelun alkua pyysin kirjallisen suostumuksen tätä tutkimusta varten (liite 1.), mutta myös mahdollisia jatko-opintoja varten. Lisäksi kerroin, että haastattelusta on mahdollisuus kieltäytyä tai sen voi halutessaan keskeyttää. Lisäksi voisimme tarvittaessa vielä jatkaa keskustelua myös myöhemmin. Valitsemalla sukulaissijaisryhmän osallistujia haastateltaviksi, todentuu satunnaisuus, sillä ryhmiin ovat ohjautuneet eri aikoina sukulaissijaisvanhemmiksi hyväksytyt perheet.

Haastateltavien määrä rajasin kymmeneen sijaisvanhempaan, jossa osa haastateltiin yhdessä puolisonsa kanssa. Tutkimukseni herätti sukulaissijaisvanhemmissa kiinnostusta ja haastateltavia tarjoutui vielä analyysivaiheessa haastateltavaksi. Aineisto oli kuitenkin jo koossa ja pyrin satunnaisuuteen valitsemalla yhden sukulaissijaisvanhempien ryhmän. Innokkaiden haastateltavien kohdalla ajattelin, että se olisi ehkä vääristänyt tutkimuksen autenttisuutta ja haastatteluun olisi vaikuttanut pitkän yhteistyön kautta tullut tuttuus. Toisin sanoen koin, että liian lä-

heinen suhde vaikeuttaa neutraalia suhtautumista ja avointa analyysiä. Vaikka määrällisesti aineisto on suppea, niin sisällöllisesti se on rikas ja tarinallisesti riittävä sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiden tavoittamiseksi. Eskola ja Suoranta (2000) toteavatkin, että haastattelujen määrästä päättäminen voi olla vaikeaa, sillä laadullisessa tutkimuksessa ei ole sääntöjä näytteen koolle.

Käytin haastattelun pohjana väljää kysymysten asettelua (liite 1) lähinnä itselleni muistilistana. Avoin haastattelumenetelmä tuntui jo ennen haastattelujen tekemistä minulle luonnolliselta tavalta haastattelujen toteuttamiseksi. Tarkentavat kysymykset liittyivät lähinnä siihen, että keräsin haastateltaviltani riittävät perustiedot esimerkiksi lapsen iän ja milloin lapsi on sijoitettu sukulaisperheeseen. Näillä perustiedoilla varmistin sen, että tutkijana minulle syntyy myös ymmärrys siitä, miten esimerkiksi sijoitus on alkanut haastateltavissa sukulaisperheessä. Esiymmärrykseeni vaikutti kokemukseni perhehoidon sosiaalityöntekijänä ja, että sijoituksen alkamisella voi olla merkitystä. Siinä mielessä aiemmat kokemukseni työssä vaikutti valmistautumiseen, mutta haastatteluhetket etenivät avointa haastattelumenetelmää hyödyntäen ja sukulaissijaisvanhempien tarinoita rauhassa kuunnellen.

Kysymykseni haastateltaville oli, millaisia kokemuksia sukulaissijaisvanhemmilta on sijaisvanhemmuudesta, ja mitä he haluaisivat kertoa kokemuksestaan sijaisvanhemmuudesta. Haastateltavilla oli mahdollisuus päättää, mitä haluavat haastatteluhetkellä kertoa. Tarvittaessa esitin tarkentavia kysymyksiä, mutta keskustelu eteni haastateltavien ehdoilla. Haastattelut kestivät keskimäärin kaksi tuntia ja litteroitua tekstiä tuli noin 121 sivua. Olen litteroinut haastattelut pääsääntöisesti sanasta sanaan, mutta jättäen pois, jos joku haastateltava alkoi toistaa asiaa uudelleen. Toteutin haastattelut syksyllä 2013 ja olin opintovapaalla keräämässä taustakirjallisuutta.

Tutkimuksen aihe on emotionaalisesti herkkä ja tunteita herättävä. Avoin haastattelu sisälsi ennakko-oletuksen, että sukulaissijaisvanhemmat kertovat mielellään

kokemastaan. Avoin haastattelu sisälsi tietoisien riskien siitä, että jos osa sukulaissijaisvanhemmista ei pystyisikään tuottamaan runsaasti puhetta tai eivät haluaisi kertoa avoimesti tutkijalle kokemuksistaan. Lähdin haastatteluihin luottavaisin mielin ja luotin siihen, että kokemus sosiaalityöntekijänä auttaisi minut tilanteiden yli. Lisäksi ajattelin, että niukkasanaiseen haastatteluun voisi suhtautua tutkijana ihmetellen, että ”mitä tämä kertoo minulle tutkijana”.

Avointa haastattelua pidetään teemahaastattelua parempana fenomenologisessa tutkimuksessa (Lehtomaa 2008, 170). Fenomenologinen tutkimus asettaa omat ehdot aineistonhankinnalle. Tutkijan tehtävänä on mahdollisimman vähän vaikuttaa asioihin, joita tutkittavat tuovat esille. Hyvä kysymys herättää haastateltavassa myös mahdollisimman paljon omakohtaisia kokemuksia. (Perttula 1995, 66.) Etenkin narratiivisessa tutkimuksessa haastattelun avoimuus auttaa haastateltavaa oman tarinansa kertomisessa. Jokin epäolennainen seikka saattaa loppujen lopuksi muodostua tutkittavan aiheen ja kertomuksen kannalta tärkeäksi. Avoin haastattelu vaatii runsaasti aikaa ja aitoa kiinnostusta aiheeseen, sillä vuorovaikutus ja haastattelutaitojen lisäksi korostuu haastattelijan persoonan merkitys. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Valmistauduin haastatteluihin ottamalla mukaan suostumuslomakkeet tutkimusta varten sekä hahmottelemalla muutamia apukysymyksiä itselleni haastattelun tueksi. Sukulaissijaisvanhemmat olivat niin puheliaita, ettei lisäkysymyksiä juuriakaan tarvittu. Ennen haastattelua piirsin itselleni myös haastateltavien sukupuun, jossa näkyy sijoitukseen tulleen lapsen suhde sukulaissijaisvanhempaan. Lisäksi kirjasin muutamien perustiedon muun muassa iän ja työelämätaustaa lähinnä hahmottaakseni, onko sijoitetun lapsen hoito vaatinut kotiin jäämistä ja miten asia oli sukulaisperheessä ratkaistu.

Haastattelut toteutettiin sijaisvanhempien kotona ja kaksi haastattelua tehtiin toimistotiloissa haastateltavien pyynnöstä. Haastattelut sovin puhelimitse ja aloitin haastattelut kertomalla ja kertaamalla tutkimuksen tarkoituksen ja vapaaehtoi-

suuden. Lopuksi vielä tiedustelin, oliko sillä, että haastateltavat tunsivat minut ennestään merkitystä. Kaikki haastateltavat kokivat, että se helpotti asioista puhumista ja luottamuksellista ilmapiiriä. Sukelsimme haastatteluhetkellä heti suoraan asiaan ja syviinkin pohdintoihin sukulaissijaisvanhemmuudesta. Lisäksi aihe oli haastateltaville läheinen ja rakas, joten pääsimme hyvin keskusteluissa syvemmälle asteelle eikä aiheeseen palauttamista tai ohjaamista juurikaan tarvinnut tehdä.

Avoimen haastattelun haaste oli se, että asettauduin haastatteluhetkellä tutkijan rooliin enkä sosiaalityöntekijän rooliin. Tutkijan roolissa haastatteluhetkeä ohjaa avoin mielenkiinto sukulaissijaisvanhempien tarinoita ja kokemuksia kohtaan. Sosiaalityöntekijän työtä ohjaa avoimen kuuntelun lisäksi myös usein informaation saamisen tarkoitus ja mahdollisesti myös tilanteiden ratkaisujen miettiminen. Tutkijan roolissa haastatteluhetkellä olen vapaa olemaan pohtimatta aktiivisesti ratkaisuja, vaan voin keskittyä kyseiseen hetkeen, silti pitäen samalla mielessä tutkimusetiikan ja sensitiivisyyden vuorovaikutuksessa.

Tutkimuksen tekeminen on jatkuvaa ongelmaratkaisua, jossa tutkija törmää tutkimuksen edetessä uusiin työn synnyttämiin haasteisiin. Ne pakottavat tutkijan pysähtymään ja miettimään omia ratkaisujaan ja tavoitteitaan kokonaisuuden kannalta toimivammiksi. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa aineistot eivät milloinkaan ole ”puhtaita” tai ”vapaita” institutionaalisista konteksteista, joissa ne ovat syntyneet. (Kataja 2012, 180.) Laadullinen aineisto on aina näyte tutkimuskohteena olevasta kulttuurista ja sille on ominaista, että se on kompleksinen ja rikas (Alasuutari 1995, 84).

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyyden vaade kulkee läpi koko tutkimusprosessin (Kuula 2006). Aiheen valinta, metodologiset ja teoreettiset valinnat ovat eettisiä ratkaisuja, eivätkä ne ole luonteeltaan neutraaleja. Valinnat kertovat tutkijan tutkimuk-

sellisista sitoumuksista. (Pohjola 2003, 59.) Fenomenologia ihmiskäsityksenä vastasi ajatuksiini ihmisen ainutlaatuisen kokemuksen tutkimisesta. Erityisen mielenkiintoiseksi sukulaissijaisvanhemmuuden tutkimisesta tekee sukulaisuuteen liittyvät arvot ja odotukset. Eettisyys on vahvasti tutkimusaiheessani läsnä niin tutkittavien kuin sijoitettujen lasten ja heidän vanhempiansa näkökulmasta. Tutkijan roolissa pyrin objektiiviseen tiedon tuottamiseen ja osallistujien kokemusten sekä tarinan näkyväksi tekemiseen. Läpi koko tutkimuksen kulkee reflektio, miten ratkaisen asioita, että tutkimus tuottaisi tarinat mahdollisimman aitoina ja todellisina. Tarinallisen tutkimuksen piirissä ajatellaan, että kertomukset välittävät tutkimukseen osallistuvien ihmisten tavan antaa asioille merkityksiä. Analyysi on aineistolähtöistä ja kertomuksia ei jäsennetä ennalta suunnitellun teorian pohjalta. Periaatteena on tutkijan avoimuus ja dialogisuus aineistosta nouseville tarinoille ja merkityksille. (Hänninen 2000, 34.) Lastensuojelun tutkimuksissa on usein vaarana yksinkertaistaa sosiaalisia ongelmia ja sosiaalityön moninaisuutta. Sen vuoksi tutkijalta vaaditaan eettistä herkkyyttä. (Laakso 2013, 41.)

Valitessani aiheeksi sukulaissijaisvanhemmuuden tulevat tutkimuksen eettiset ja sensitiiviset aiheet vastaan kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Olen keskustellut sukulaissijaisvanhempien kanssa heidän kokemuksistaan sijaisvanhemmuudesta. Olen astunut heidän kotiinsa ja elämänsä yksityisimpien asioiden äärelle, keskustellen heidän läheisistään. Sukulaissijaisvanhemmuuden tutkimisessa kietoutuu haastateltavien sukulaissijaisvanhempien, heidän lasten tai läheisten ja sijoitettujen lasten tarinat ja elämä monisyisenä vyyhtinä yhteen.

Arkojen ja traumaattisten ja piilossa olevien ilmiöiden näkyväksi tekeminen edellyttää kuitenkin kohtaamista ja subjektien välistä kanssakäymistä, jossa tutkittava ihminen ja tutkija ovat tutkimustoiminnan subjekteja. (Laitinen 2004, 52–56.) Tutkijana koen, että ilman ihmisten aitoa kohtaamista sukulaissijaisvanhemmuutta ei voi tutkia. Tutkimuksen aikana pohdin, miten tuoda asiat esille kunnioittaen, mutta myös rohkeasti epäkohtia. Tutkimus voi tuottaa myös kielteisiä näkökulmia tutkittavaan ilmiöön. Sukulaissijaisvanhemmuus on myös poliittisesti sensi-

tiivinen aihe, sillä lapsen edunmukainen sijaishuolto on yhtä paljon inhimillinen kuin yhteiskunnallinenkin päätös.

Sosiaalityöntekijänä saamani kokemuksen mukaan osa sukulaissijaisvanhemmat kokivat surua ja huolta niin sijoitetun lapsen kokemuksista, mutta myös lapsen vanhempien tilanteesta. Poikkeuksetta sukulaissijaisvanhemmat kokivat tutkimuksen tärkeäksi ja halusivat kertoa kokemuksistaan. Sieber (1993, 19) toteaa, että aihe voi olla myös kulttuurisesti sensitiivinen. Tällä tarkoitetaan ymmärrystä, joka mahdollistaa pääsyn tutkittavan kulttuuriin ja keskustelua haastateltaville ymmärrettävällä tavalla. Tutkijana ajattelen, sillä sukulaissijaisvanhemmuuden tutkiminen voi olla kulttuurisesti sensitiivistä, että siihen voi liittyä yhteiskunnassa ja sosiaalityöntekijöillä kielteisiä asenteita. Siksin neutraalin tutkimustiedon tuottaminen sukulaissijaisvanhemmuudesta on erityisen tärkeää.

Erosen (2004, 360) toteaa, että lastensuojelussa, jossa käsitellään lasten tekemää tai kokemaa pahaa, vallitsee tunteiden tungos. Tutkija joutuu pohtimaan tutkittavan ilmiön ja sen herättämien tunteiden välisiä suhteita ja tunteiden vaikutuksia tulkintoihinsa. Tutkimuksen aikana minusta välillä tuntui, että tunteiden kokemisessa oli ruuhkaa. Sukulaissijaisvanhempien kokemat tunteet olivat niin haastatteluhetkellä kuin analyysivaiheessa läsnä. Lisäksi itse tutkimusprosessiin liittyi pohdintaa suhteessa omiin tunteisiin ja tulkintoihin, jotta aineisto kuvaa mahdollisimman hyvin haastateltavien kokemuksia. Koen omien tunteiden oivaltamisen tutkimusprosessin aikana tärkeäksi, jotta tutkijan tunteet eivät lähde ohjaamaan tutkimustuloksia. Analyysissä otan tunteet esille, sillä sukulaissijaisvanhemmuudessa risteilevät erilaiset tunteet. Forsberg & Vagli (2006, 9) toteavatkin, että tunteet kuuluvat olennaisena osana lastensuojeluun ja käytäntöön.

Väyrynen (2007, 56) on omassa tutkimuksessaan puhunut myös kulttuurisensitiivisyydestä, missä arat, traumaattiset ja salailtavat asiat voivat näyttäytyä esimerkiksi erilaisena lojaalisuutena toimintaympäristöjä kohtaan, perhesalaisuuksien varjelemisena ja huume kuvioissa elävien kavereiden suojelemisena. (Mt.) Haas-

tatteluhetkellä pyrin luomaan rauhallisen, kiireettömän ja luottamuksellisen ilmapiirin omalla toiminnallani. Sukulaisuus luo lapsen sijoitukselle ainutlaatuisen kontekstin sekä yhteiskunnallisen että perhekuulttuurin ympäristönä. Lastensuojelullisesti Suomessa vallitsee vahvasti ajatus siitä, että lapsen ensisijainen sijaishuollonmuoto on perhehoito ja läheiset on kartoitettava ennen sijoitusta. Voiko taustalla vaikuttaa ideologia siitä, että sukulaisperhe on lapselle paras sijoitusmuoto, vaikka kansainväliset tutkimukset asiasta tuottavat myös ristiriitaisia tutkimustulosta? Tieteellisen tutkimuksen eettiset vaatimukset ovat tiedeyhteisössä yleisesti hyväksymien toimintatapojen noudattamista, tieteellisten kriteerien mukaisten ja eettisesti kestävien tutkimusmenetelmien soveltamista ja muiden tutkijoiden työn huomioimista. Merkityksellistä on myös tutkimusprosessin eri osien tieteellisesti kestävä avoimuus sekä mahdollisten sidonnaisuuksien raportointi lukijalle. (Pohjola 2007, 13.) Tutkijat itse vastaavat viimekädessä omaa tutkimustyötä koskevat eettiset ratkaisut. Tutkimusetiikka kuitenkin koostuu myös yhteisistä säännöistä ja odotuksista. (Kuula 2006, 26.)

Henkilötietolain (523/1999) mukaan tutkimus suoritetaan ilman yksilötason tietojä, kun se on mahdollista. Tutkimuksessani käytän lainauksia haastateltavien tarinoista, mutta niin ettei heitä voi niistä tunnistaa. Tutkimusaineistoa on anonymisoitu, jotta haastateltavia ei voida tunnistaa. (Ks. Kuula 2011, 124). Tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluu, että osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistuja tietää, mihin osallistuu ja miten tuloksia käytetään. Antaessaan suostumuksen tutkimukseen haastateltavien tulee ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys ja miksi tutkimus tehdään. Tutkimustiedot ovat luottamuksellisia eikä niitä käytetä muuhun kuin sovittuun tarkoitukseen (Mäkinen 2006, 148.)

Huostaanoton ja lapsen sijoituksen kokeneet perheet ovat kokeneet vahvan sosiaalityön intervention. Henkilötietolain (1999/523) 11 § toteaa, että tiedot ovat arkaluonteisia, jos siihen liittyy henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluita, tukitoimia tai muita sosiaalihuollon palveluita. Pohdinkin sitä, että pystyn säilyttämään läpi koko tutkimuksen kunnioittavan

työotteen. Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy jännitteitä ja esimerkiksi joku lapsen vanhempi voi kokea tutkimuksen kiusallisena. Tutkimuskohteena sukulaissijaisvanhemmuus on mielipiteitä ja ajatuksia herättävää. Eettiset kysymykset ovat tällaisissa tilanteissa kuitenkin aina yhteen kietoutuneita tutkimuksen suorittamisen ja tiedon tuotannon kanssa (Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006, 296 – 297).

Muisti ja tulkinta kertomuksesta saattavat muuttua radikaalisti myöhemmän kokemuksen myötä (Hyvärinen 2012, 34). Muistaminen on mielestäni sukulaisuudessa ja tarinoissa mielenkiintoinen elementti. Kuinka luotettavana voimme pitää muistamista? Tarinallisuus kuitenkin on aina haastatteluhetkeen sidottua ja haastateltavan tuottamaa, josta tutkija tekee tulkinnan ja etsii tarinoista kokemuksia ja merkityksiä. Pohjola (2003, 54) toteaaakin, että tutkija tekee eettisesti herkkää työtä ja hänellä on vastuu niin tiedeyhteisölle että tutkimushenkilöille. Tutkijan ei ole mahdollista olla tutkimuksessaan ulkopuolinen eikä tutkija ole koskaan neutraali tutkittavalle aiheelle. Tutkijan eettiset sitoumukset kulkevat läpi tutkimuksen tehtyjen valintojen kautta. (mt.) Tutkimus sisältää paljon informaatiota ja mietin, miten osaan kunnioittaa haastateltavieni tarinoita ja tuoda esille vahvuudet, mutta rohkeasti myös ilmiöön liittyviä kielteisiä asioita.

5.4 Narratiivinen analyysi

Tutkimuksessa tarkastelen, millaisia narratiivisia juonenkäänteitä tarinoista nousee ja millaisia tarinoita sukulaissijaisvanhemmuuden kokemuksista syntyy. Etsin tutkimuksessani juonikäänteitä, tarinallisia yhteneväisyyksiä (narratiivien analyysi) sekä lopuksi kokoan tarinan sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyydestä (narratiivinen analyysi). Lisäksi tarkastelen millaisena sukulaissijaisvanhemman positio näyttäytyy heidän kertomanaan ja, miten positiot muuttuvat tarinoissa. Heikkinen (2002, 17) toteaa, että narratiivinen analyysi ei tunne ajatusta yhdestä oikeasta todellisuudesta. Narratiivisuus koostuu useista eri todellisuuksista, se on suhteellista ja subjektiivista. Kertomuksen keinoin ihmiset konstruoivat

käsitystään itsestään, maailmastaan ja välittävät sen muille. Narratiivisessa lähestymistavassa todellisuus rakentuu jatkuvasti kehittyen ja muuttuen, aikaisempaan tietoon ja kokemukseen perustuen. (Mt.)

Tutkijana olen pohdiskeleva ja perusteellinen, siksi myös narratiiviseen analyysiin ja eri tutkijoihin tutustuminen (ks. Polkinghorne 1998; Hänninen 2008; Bruner 1997) vei aikansa. Narratiivinen analysointi sopii tutkimukseeni ja tutkimustyyliini, koska narratiivisessa tutkimuksessa analyysitapa voi olla melko vapaamuotoinen. (Heikkinen 2002, 20.) Hyödynnän analyysin kuvauksessa otteita tutkimuspäiväkirjasta, jolla kerron analyysivaiheen prosessia tutkijana.

Narratiivit voidaan jakaa kolmeen eri periaatteeseen eli narratiivit etenevät kronologisesti, niillä on jokin sisäinen merkitys ja ne on tuotettu jotain tiettyä yleisöä varten (Elliot 2005, 4). Polkinghorne (1995, 6–8) jakaa aineiston käsittelytavan narratiivien analyysin (analysis of narrative) ja narratiivisen analyysiin (narrative analysis). Narratiivien analyysi jakaa kertomukset luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforioiden tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä painopiste on uuden tarinan tuottaminen kertomusten perusteella. Narratiivinen analyysi ei luokittele aineistoa vaan luo aineiston perusteella uuden tarinan, jossa aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Tutkimuksessa aloitin etsimällä yhteneväisyyksiä ja kronologista etenemistä. Hyvin pian kuitenkin huomasin, etteivät narratiivit edenneet kronologisesti vaan tarinan kerronta oli poukkoilevaa, palaa-vaa ja katkonaista teemojen ympärillä kulkevaa. Niiniluoto (1980, 9) toteaaakin, että narratiivisessa tutkimusotteessa huomio kohdistuu kertomuksiin tiedon, todellisuuden ja merkitysten tuottajana ja välittäjänä.

Tutkimukseni eteni ensin temaattisella luennalla, jossa pyrin saamaan yleiskuvan sukulaissijaisvanhemmuudesta haastateltavien kertomana. Sen jälkeen siirryin etsimään tarinoista yhteisiä tekijöitä ja juonenkäänteitä, jossa etsin aineistosta keskeisimmät teemat. Donald Polkinghorne (1988; 1995) toteaa, että aineisto voidaan joko jakaa kategorioihin analysoimalla kertomuksia tai luoda uusia ker-

tomuksia aineiston pohjalta. Kertomusten analyysissä edellytyksenä on, että aineistona on kertomuksia, joita analysoidaan esimerkiksi sisällönanalyysiiä hyödyntäen. Narratiivisessa analyysissä pyritään aineistosta tunnistamaan yksityiskohtia, jotka edustavat jotain yleisempää ilmiötä tai käsitettä. Tutkimuksen lähtökohtana ovat kokemukset, jotka tutkija luokittelee, kategorisoi ja luokittelun pohjalta raportoi. (Polkinghorne 1988, 161; 1995, 13–14.)

Etsin pitkään omaa tapaa tehdä narratiivista tutkimusta ja Polkinghornen (1995, 7) tapa auttoi minua pohtimaan sukulaissijaisvanhempien tarinoiden merkityksiä. Aloittelevalle tutkijalle menetelmä antoi varmuutta analyysiin ja on osa tutkimuksen luotettavuutta. Ensimmäisillä lukukerroilla lukeminen oli minulle enemmänkin pinnallista esiymmärryksen hakemista, kunnes tarinoista alkoi vahvistua tarinat kertomuksen takaa. Polkinghorne (1995, 7) toteaa, että tarinassa tapahtumat kootaan juonen avulla organisoiduksi kokonaisuudeksi. Esimerkissä ”The king died; the prince cried” kerrotaan kaksi erillistä tapahtumaa, mutta juoni ja tarinan ulkomuoto kätkee sisälleen myös syvällisemmän merkityksen. Kun kuningas kuoli, hänen poikansa suri isäänsä eli tarinan ulkomuoto luo kontekstin ymmärtää itkemisen syyn. Tämä esimerkki avasi minulle ymmärrystä, miten pääsen sanojen ja narratiivien taakse.

”Se oli mulle se onni, että sieltä sain sillai tukia, että siellä sekin sai sitten kave-reita ja voi luottaa ihmisiin. Kerroin kaiken sinne.” Ote tutkimuspäiväkirjasta, sukulaissijaisvanhempi 1.

Esimerkissä sukulaissijaisvanhempi kertoo konkreettisesta avusta, jossa lapsi sai päiväkotipaikan. Lyhyessä tarinassa esiintyy arjen kokemus siitä, kuinka sukulaissijaisvanhemman jaksamista edisti päiväkodista saatu käytännön apu sekä luottamuksellinen keskusteluyhteys. Sukulaissijaisvanhemman tarinassa esiintyy henkilönä myös lapsi, vaikka samalla hän pohtii omia voimavarojaan ja tunnetasolla helpotuksesta. Polkinghornen jaottelu perustuu pitkälti Brunerin (1990) tapaan erotella kaksi toisistaan poikkeavaa tietämisen tapaa. Bruner kutsuu kerto-

miseen perustuvaa ymmärtämisen muotoa narratiiviseksi tiedon muodoksi (narrative cognition) ja loogisten yksityiskohtien muodostamista paradigmaattiseksi tietämiseksi (paradigmatic cognition). Molempien muotojen tavoitteena on vakuuttaa lukijansa, mutta vakuuttaminen liittyy eri asioihin. Paradigmaattisen muodon tavoitteena on vakuuttaa lukija totuudesta (truth), kun taas narratiivisen muodon tarkoitus on vakuuttaa todentunnusta (verisimilarity). (Heikkinen 2010, 149, 154).

Hyödynsin Polkinghornen (1998; 1995) narratiivien jaottelua tavoittaakseni keskeisimmät narratiivit, päästäkseni käsiksi sukulaissijaisvanhemmuuden narratiiviin, ja jäsentely auttoi minua analyysin alkuun. Tein avukseni kartastoa, jossa piirsin itselleni muistiinpanoja tarinoiden yhteisistä teemoista, juonikäänteistä ja siitä, millaiset asiat kertoivat sukulaisuudesta.

Loppuhuipennus ja juonenkäänte: huostaanotto (ennen ja jälkeen)

Tarinat: Lapsi, vanhemmat, yhteydenpito, sukulaisuus (tunteet, tuttuus, yhteinen historia)

Kerrotaan: kronologisesti, mutta palataan ”pompitaan” (Ote tutkimuspäiväkirjasta 14.3.2014)

Ote tutkimuspäiväkirjasta kuvaa yksinkertaistettuna, miten pilkoin ilmiötä ja tarinoita itselleni tueksi. Aika nopeasti törmäsin siihen, että jaottelu jäi liian pinnalliseksi, mutta siitä oli apua, kun jokaisesta tarinasta oli juonellinen yleiskuva. Päädyin siihen, että käänteet lasten tarinoissa tulivat usein huostaanottohetkellä ja tilanteen vakiinnuttua. Narratiivisen analyysin tarkoituksena on juonellisen kertomuksen avulla kuvata lukijalle, miten erilaiset asiat vaikuttavat ihmisen elämään. Narratiivisen analyysin tulos on jälkikäteen annettu selitys sille, miten tiettyyn lopputulokseen tai tilanteeseen on päädytty. Analyysin kautta syntyvän juonen avulla tutkija määrittelee, mitkä teot, tapahtumat tai asiat ovat olennaisia. Tutkijan tulee rakentaa muotoilla tarina, joka sopii yhteen aineiston kanssa ja rakentaa järjestystä, joka ei välttämättä näy aineistossa itsessään. Analyysi etenee usein

siten, että ensin pyritään etsimään, mikä on tarinan loppuratkaisu. Tämän jälkeen aineisto asetellaan kronologisesti ja pyritään löytämään ne yhteiset tekijät, jotka ovat yhteydessä tarinan loppuratkaisuun. (Polkinghorne (1988, 161; 1995, 12–16.)

Sen jälkeen siirryin tarkastelemaan tarinoiden kronologista etenemistä ja että toistuuko kronologisuus samantapaisena kaikissa haastatteluissa (Kts. Polkinghornen 1988; 1995). Vain yhden isovanhemman tarina poikkesi kronologisesta etenemisestä. Muissa haastatteluissa kronologisuus kerrottiin tarinoina ennen sijoitusta, tarinoina sijoitushetkessä ja nykypäivän tarinat. Kronologisessa etenemisessä sukulaissijaisvanhemmat kertoivat asioista lapsen näkökulmasta ja millainen lapsen tilanne oli ollut esimerkiksi ennen sijoitusta. Lisäksi tarinoissa kerrottiin huolesta, joka kohdistui lapsen perheen tilanteeseen ennen sijoitusta.

Mallitarina sukulaissijaisvanhemmuuden polusta

Iida (3v.) ja Pekka (6v.) sijoitettiin isovanhemmille perheessä sattuneen poliisiratsian jälkeen. Lasten äiti Hanna oli pyytännyt sosiaalipäivystystä soittamaan äidilleen Kirstille.. Iida ja Pekka sijoitettiin ensin kiireellisesti ja sen jälkeen avohuollon sijoituksena. Kirsti ja Jussi ajattelivat, että lasten sijoitus ei kestä kauaa, vain sen verran, että Hanna saa asiat kuntoon, asunnon hankittua ja raha-asiat kuntoon. Lasten kotiinpalaaminen kuitenkin venyi ja Kirstille ja Jussille valkeni, että Hannan tilanne oli paljon huonompi kuin he olivat tienneet. Lasten tilanne vaati Kirstin kotiinjäämistä ja osallistumista aktiivisesti Pekan koulu- ja muihin kuntoutusverkostoihin.

Huostaanoton jälkeen Kirsti ja Hannan isä Jussi hyväksyttiin sukulaissijaisvanhemmiksi ja heidät ohjattiin valmentavaan vertaisryhmään. Lapset tapasivat Hannaa ja lasten isää Juhaa säännöllisesti kerran viikossa tapaamispaikassa. Kirstiä hämmensi, ettei Hanna voinut käydä enää kotona ja osallistua mummon 80-vuotissyntymäpäiville. Lisäksi Iida ripustautui tapaamisissa Kirstiin, itki eikä

suostunut jäämään tapaamisiin. Tapaamisen jälkeen Iida varmisteli koko ajan, missä Kirsti on ja että saahan hän jäädä mummolaan. Kirsti kysyi sosiaalityöntekijältä, että eikö Iidan tapaamisia voisi vähän harventaa, mutta sosiaalityöntekijän näkemys oli, että yhteydenpidon ylläpitäminen on erityisen tärkeää ja että Juha vastustaa tapaamisten harventamista.

Mallitarina kuvaa sukulaissijaisvanhemman polkua kronologisesti ja olen yhdistänyt aineiston eri tarinoita. Tarinassa tulee eteen kuitenkin jo aiempaa kuvattua huostaanottoa juonenkäänteenä sekä tarinallisesti perheen tilanne, kun sukulaissijaisvanhemmuus alkaa. Siinä selviää sijoituksen alkaneen äkillisesti, perheen tilanteen olleen huonompi ja kuin yllättäen isovanhemmat astuvatkin sijaisvanhemman rooliin. Lisäksi mallitarinassa lyhyesti esiintyy sukulaissijaisvanhemmuudessa tapaamisiin liittyvää hämmennystä ja ristiriitaa sukulaissijaisvanhemman omana kokemuksena, mutta myös lapsen turvattomuuden kokemuksena.

Edessä oli seuraavaksi juonirakenteisiin perehtyminen, holistisen ihmiskäsityksen ja fenomenologisen ihmiskäsityksen tarkastelu suhteessa aineistoon. Erityisesti olin kiinnostunut, miten kokemuksista kerrotaan ja miten esimerkiksi situaationaalisuus esiintyy tarinoissa ja juonenkäänteissä. Tässä vaiheessa keskeisemmät teemat ja juonenkäänteet olivat minulla tutkimuspäiväkirjan muodossa ja alustavasti juoni alkoi hahmottua. Samalla sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys tuli esille. Oteesta tutkimuspäiväkirjasta 7.9.2014 paljastuu analyysivaiheen tilanne, jossa aineisto hetkellisesti näyttää kaaosmaiselta.

”Miten tästä pääsee eteenpäin? Oikeesti, ei oo näin yksinkertaista! Tuntuu, että koko opintovapaakin menee tässä haikaillessa” (Ote tutkimuspäiväkirjasta 7.9.2014)

Hyvärinen (2006, 17) toteaa, ettei ole valmista pakettia, jota voisi kuvata narratiiviseksi analyysiksi. Hän puhuu temaattisesta luennasta, jossa teemojen erittely ja poiminta liitetään kertomukseen. Yksi mahdollisuus onkin liittää teema alusta-

vasti todetun tarinan vaiheisiin. Tutkimuksessa juonikäänneiden jälkeen lisäksi juonellisiin tarinoihin eli narratiiveihin teemat. Ricoeur (1984, 73) puhuu juonentamisesta (emplotment) ja toteaa, ettei juoni ole pelkästään kerrottujen tapahtumien peräkkäisyys, vaan juoni on integroiva ja tulkitseva prosessi. Tarinan kertominen on aktiivista, ymmärtämisen ja vuorovaikutuksen muoto. Ymmärtämisen aspekti tekee kertomuksista mielenkiintoisia ja haastavia tutkimuskohteita. (Hyvärinen 2006, 11.)

Narratiivinen lukemisen aikana vahvistui aineistosta kaksi vahvaa tarinaa; sukulaissijaisvanhempien tarinat lapsen kokemuksista ja yhteydenpidosta. Lisäksi tarinoiden rinnalla kulkee narratiivinen tarina sukulaisuuteen liittyvistä erityispiirteistä esimerkiksi sukulaisuuteen, position muutokseen sekä yhteiseen historiaan liittyvä tarina. Lukiessani tekstiä läpi kysyin mielessäni: mitä haastateltava haluaa kertoa ja mikä on tärkeää? Fenomenologisen ja holistisen ihmiskäsityksen avulla kysyin, Pattonin (1990, 68) tavoin: ”Mikä on näille ihmisille tämän ilmiön ydin?” Koettu ilmiö voi olla esimerkiksi tunne tai kulttuuri. (mt.). Yhtäkkiä analyysin vaiheessa tapahtui oivallus. Totesin, ettei sukulaissijaisvanhemmuutta voi käsitellä ilman tunteiden huomioimista tai yhteistä syntynyttä historiaa, joka seittäimäisesti kulki juonellisesti kaikissa tarinoissa. Tästä oivalluksesta syntyi tarina sukulaissijaisvanhemmuudesta narratiivisten tarinoiden rinnalle.

Keskeisten teemoittelujen ja narratiivisen analyysin jälkeen totesin, että sukulaissijaisvanhemmuudessa on kyse myös uudenlaisen position rakentumisesta konkreettisesti muun muassa sijoitetun lapsen ja sukulaissijaisvanhemman yhteisen kodin ja arjen kautta. Holistisesti läsnä on fyysinen, psyykkinen ja tajunnallinen lapsi sekä sukulaissijaisvanhempi. Tässä kohtaa tutkimusta minua auttoi Leena Valkosen (2014) tutkimus hahmottamaan positioiden rakentumista ja sijaisvanhemmuuden sisältöä. Olennaiseksi uteliaisuuden kohteeksi tutkijana heräsi kysymys: mitä yhteistä ja erilaista sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy verrattuna muihin sijaisvanhempiin? Sukulaissijaisvanhemman positio joutuu myös muun yhteisön esimerkiksi naapureiden, lastensuojelun ja muut sukulaisten arvioinnin

kohteeksi. Lisäksi sukulaissijaisvanhempi toimii myös lakien ja toimeksiantoisessa suhteessa yhteistyökumppanina lastensuojelun kanssa. Vaikka sukulaissijaisvanhemman positio muuttuu ja joutuu arvioinnin kohteeksi, on siinä myös pysyviä elementtejä. Edelleen sukulaissijaisvanhempi on esimerkiksi lapsenlapsensa isovanhempi ja oman lapsensa vanhempi.

Position -käsite vahvistui tutkimuksen aikana, vaikka esiyymmärryksessä se oli jo olemassa hauraana mielikuvana ilman käsitettä. Sukulaisuuden luoma positio sisältää, yhteisen historia lapsen, lapsen läheisen kanssa ja tunteet tuovat omat piirteensä. Positiota määrittelee sukulaissijaisvanhemman position muutokset suhteessa lapseen, suhteessa lapsen biologiseen vanhempaan, suhteessa muuhun sukuun sekä suhteessa institutionaalisiin toimijoihin muun muassa lastensuojelu. Tutkimuksessa sivutaan myös biologisen vanhempien position muutoksia sekä lapsen position muutoksia. Sukulaissijaisvanhemmuuden positioksi analysoin kolme keskeistä positiota: sukulaissijaisvanhemmaksi *ryhtyvät-, arjen huolehtija- sekä taistelija –positiot*. Sukulaissijaisvanhemmat rakentavat positioitaan uudelleenmäärittelyn kautta sekä valinnan tai päätösten mahdollisuuksien kautta.

Tutkimuksen tekeminen voi näyttäytyä kronologisena prosessina, jossa ymmärrys ilmiöstä syvenee pala palalta (vrt. hermeneuttinen kehä). Tutkijana prosessi on kuitenkin ajallisesti ja ajatuksellisesti ajoittain katkonaista. Se on samalla tavalla kuin sukulaissijaisvanhemmuus ilmiönä ja tarinoina, aineistoon ja kirjallisuuteen palaavaa sekä ymmärrystä täydentävä monikerroksinen prosessi. Tutkijana olen asioita eri näkökulmista pohtiva, joten aineiston analyysi on moniulotteinen ja polveileva.

Tutkimuksen analyysin sisältö rakenne koostuu vastauksista tutkimuskysymyksiin. Annettu arki juonenkäänteenä ja yhteydenpidon merkitykset sukulaissijoituksessa -kappaleet vastaavat tutkimuskysymyksiin, mitä sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijaisvanhemmuudesta ja millaisia position muutoksia sukulaissijaisvanhemmuus tuo. Nämä edustavat narratiivien analyysiä, jotka kerrotaan ai-

neistossa lapsen kokemuksina ja yhteydenpitoon liittyvinä kokemuksina. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteet kuvataan narratiivianalyysin kautta, jossa syntyy uusi ymmärrys sukulaissijaisvanhempien kokemuksina sijaisvanhemmuudesta sekä sukulaisuuden merkityksestä sijoituksessa. Tämä kappale kokoaa yhteen vastauksen tutkimuskysymykseen mitä sukulaisuudesta kerrotaan tarinoissa. Sukulaisuus kulkee tunteina, arvoina ja pohdintoina läpi koko aineiston analyysin, vaikka viimeinen kappale sen kokoaakin.

6 Annettu arki juonenkäänteinä

6.1 Position muutos arjen huolenpitäjäksi

”Alaku oli ainaki hirviän raskasta, nyt on helepottanut”

Lainaus on sukulaissijaisvanhemman haastattelusta, jossa hän kuvaa lapsen sijoituksen alkuaikaa ja arjen rauhoittumista. Sukulaissijaisvanhemmat jakoivat yhteisen kokemuksen, että lapsen tilanne on sijoituksen edetessä tasoittunut. Käytän lainauksia johdattaakseni lukijan narratiivisesti sukulaissijaisvanhempien tarinoiden ja heidän kokemusten äärelle.

Sukulaissijaisvanhemmat rakentavat positiota suhteessa lapsen arjen huolenpitoon ja taustoittavat sitä kertomalla lapsen varhaislapsuuden kokemuksista sekä omasta kasvatustavoistaan suhteessa omiin lapsiinsa. Lukiessani kertomuksia syvällisemmin en ole pelkästään kiinnostunut tarinoiden kronologisesta etenemisestä ja menneisyyden kuvaamisesta, vaan miten sukulaissijaisvanhemmat kertovat nykyhetkestä. Tarkastelen kertomuksia nykyhetkestä käsin ja millaisena se näyttäytyy. Nykyhetkessä tarkastelu on kerrontatilanteeseen sidonnaista ja luovaa toimintaa Muistelleksaan lapsen kokemuksia ja läheisen elämäntilannetta sukulaissijaisvanhemmat luovat kerronnallista tulkintaa tilanteestaan arjen sijaisvanhempana. Hyvärinen (2012, 31) toteaa, että muisti ei ole kuitenkaan kertomus, vaan kertomus voi hyvin jäsentää, muokata ja peitellä muistia. Usein kertomus jopa auttaa muistamaan ja kertomus toimii muistamisen välineenä.

Sukulaissijaisvanhemmat muistelivat aikaa ennen lapsen huostaanottoa, huostaanoton aikaan ja sen jälkeen sekä rakensivat positiotaan suhteessa lapseen ja lapsen kokemuksiin. Tarinat arjesta kulkivat oman position arvioinnin kautta, mutta myös lapsen ja biologisten vanhempien tilanteisiin nivoutuen. Koivumäki (2009, 50) on tutkimuksessa sijaisisien identiteetistä todennut sijaisisien kertovan keskeisesti lapsesta ja lapselle läheisistä henkilöistä. Tutkimukseni myötäilee Koivumäen (2009) tutkimustulosta, sillä arki lapsen kanssa oli haastatteluissa yksi kantavista teemoista.

Tarinan kertominen sijoittuu tiettyyn yhteiskunnalliseen ja historialliseen aikaan. Kertomalla tietystä ajasta voidaan tuottaa ajallisia eroja ja vastakkainasetteluja arvottavalla tavalla. Kun menneisyyteen asetetaan tiettyä kritiikkiä, nykyisyys näyttäytyy edistyksellisenä. Samalla luodaan myös sukupolvien eroa. (Virkki 2004, 113, 115). Hänninen (1999, 58) toteaaakin, että muistaminen on aktiivista toimintaa, joka palvelee kulloisenkin nykyhetken tarpeita ja sitä kautta viimekädessä suuntautuu tulevaan.

Sukulaissijaisvanhempien tarinat johdattivat lapsen asioiden äärelle kronologisesti, jossa huostaanotto ja suostuminen sijaisvanhemmiksi kerrottiin juonenkäänteinä. Tarinat etenivät myös palaten ja täydentäen aiempaa tarinaa kertojalle sopivalla tavalla. Haastatteluissa tuli esille sukulaissijaisvanhemman kokemukset ja näkemykset siitä, mitä lapsi oli kokenut ja jäänyt varhaislapsuudessaan paitsi. Lapsen ja perheen tilanne kokonaisuudessaan oli alkanut selvitä vasta sijoituksen edetessä ja lapsen kertoessa asioita. Osa oli osannut aavistella perheen tilannetta, mutta osalle se tuli lopulta yllätyksenä.

Ei osattu ajatella tilannetta niin huonoksi ja sitten se sosiaalityöntekijä soitti, että oltasko kiinnostuneita. Me mietittiin, että enemmän me ku minun vanhemmat kun asuvat

kauempana, että tänne lähelle että vois tavata äitiään paremmin kun olisivat sukulaisella. Täti 1.

Toisin kuin muut sijaislasta odottavat, voivat pohtia, millaisen lapsen tai lapset sopisivat perheen elämäntilanteeseen, päätyvät sukulaissijaisvanhemmat sijaisvanhemmiksi yleensä äkillisesti ja saavat ne sukulaislapset, jotka apua tarvitsevat (ks. Coakley & ym. 2006). Pohjola (1994, 21) määrittelee elämänkulun ajassa tapahtuvaksi kokemukselliseksi prosessiksi, jossa yksilölliset elämäkokemukset ja tilanteet kietoutuvat kokonaisuudeksi (mt.). Sukulaissijaisvanhemmuus muuttaa sukulaissijaisvanhemmuuden ennako-odotuksia omasta tai perheen elämäntilanteesta. Sukulaislapsen sijoitus on voinut muuttaa sijaisvanhemman arjessa kaiken ja myös elämäntilanteelliset odotukset suhteessa esimerkiksi oman lapsen menestymiseen elämässä. Osalle lapsen sijoitus oli merkinnyt konkreettisia taloudellisia muutoksia, esimerkiksi taloa oli pitänyt laajentaa tai remontoida ja tehdä hankintoja lapselle. Osalla sukulaissijaisvanhemmista on itsellään pieniä lapsia ja omat lapset ovat saaneet tavallaan uuden sisaruksen. Lisäksi sukulaissijaisvanhemmat olivat tehneet muutoksia työajoissa ja asennoituneet tulevaisuuden suunnitelmiin uudella tavalla.

Jotenki sitä ajatteli, että sitte ku on eläkkeellä olis aikaa itelle vähän ehkä matkustella ja mökkeillä ostaa vaikka veneen tai jotain... Että kyllä minä vähän eri tavalla ajattelin eläkepäiviäni viettää (naurua). Pappa 3.

Avohuollon työskentelyn aikana ja sijoituksen aikana sukulaissijaisvanhemmat kokivat, että alku oli ollut vaikeaa ja että olivat jääneet lapsen kanssa ilman apua. Sosiaalityöntekijöitä oli vaikea tavoittaa eivätkä he osanneet pyytääkään apua, kun heillä ei ollut tietoa sijaisvanhemman oikeuksista (vrt. Perhehoitajalaki 263/2015). Useassa haastattelussa nousi lastenkoti esille sekä huoli ja pelko siitä, että lapsi joutuisi lastenkotiin, jos sukulainen ei lasta pystyisi ottamaan. Lapsen

vanhemmat olivat haastavassa elämäntilanteessa vedonneet myös sukulaissijaisvanhemman tunteisiin.

Eikö se koko ajan ollut semmosta mieltä, että ei lastenkotiin, että on mulle koko ajan sanonut, että hän kuoleepi, jos viiiään lapsi lastenkotiin, totta kai meille, kun meillä mahdollisuus ottaa. Mummo 1.

Huostaanoton varmistuessa ja sukulaissijaisvanhemmaksi hyväksymisen jälkeen tilanne oli lapsen kanssa rauhoittunut ja arki tasoittunut. Juonellisesti osan sijaisvanhempien tarinoita kuvasi kuitenkin myös tilanteen hyväksyminen ja se, että hänen tehtävänsä on nyt huolehtia lapsesta tai lapsista. Muutama sukulaissijaisvanhempi (isovanhempi) kamppaili ristiriidan ja voimattomuuden suhteen auttaa omaa läheistään. Tunteisiin liittyi helpotus lapsen tilanteen rauhoittuessa ja voinnin kohentuessa, mutta samalla surua lapsen biologisen vanhemman tilanteesta. Usein sijaisvanhemmat puhuivat, että ensimmäinen vuosi ollut lapsen kanssa vaikeinta ja tukea olisi aloitusvaiheessa kaivattu enemmän.

Lasten vanhempien elämäntilannetta kuvaa, että lähes kaikilla oli ollut jo nuoruudessa omia haasteita sekä mahdollisia lastenkotisijoituksia. Lapsen synnyttyä vanhemmalla on ollut puutteellisia kykyjä huolehtia lapsesta. Kaikilla lasten biologisilla vanhemmilla oli joko alkoholin tai huumeiden käyttöä, joka oli näkynyt lasten huolenpidossa ennen sijoitusta ja sukulaissijoituksessa lapsen erityistarpeina arjessa. Myllärniemen (2006, 64–68) selvityksen mukaan merkittävimpiä huostaanoton syitä olivat vanhemman päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat tai molemmat.

Kun se (lapsen äiti) täytti 17 vuotta lähti opiskeleen ja löysi samanhenkisen tytön. Alkovat karkaileen ja meillä meni kotona hankalasti. Ongelmat oli, ette vaan halusi mennä ja myöhemmin kerto, että halus vaan juua. Olisin silloin lait-

tanut laitokseen, mutta minun äiti (haastateltavan äiti) pyysi, että hän (lapsen biologinen äiti) voisi päästä hälle ja se sijoitettiin sinne.” Mummo 3.

Sijoitetun lapsen vanhempien tarinoissa esiintyy ongelmien ja haastavan nuoruusikä. Osa biologisista vanhemmista on tullut vanhemmiksi nuorena tai muutoin haastavaan omaan elämäntilanteeseen, johon on olennaisesti liittynyt päihteet. Huostaanoton hetkellä sukulaissijaisvanhempi kertoo, että vanhempien elämä ollut sekavaa käyttäneet päihteitä, raha-asioiden hallitsemattomuutta, rikollisuutta sekä asunnottomuutta.

Biologisen vanhemman positiota sukulaissijaisvanhemman tarinoissa kuvasi neljä erilaista tilannetta, jotka asettivat omia haasteita sijaisvanhemman ja biologisen vanhemman välille. Sukulaissijaisvanhempi joutuu pohtimaan, miten tukeaa yhteyttä vanhemman kanssa omista tunteista huolimatta. Vanhemman tilannetta kuvasivat:

1. Epämääräinen/epäsosiaalinen elämäntapa ja vanhemman aktiivinen päihteiden käyttö. Sijaisvanhemmilla ei ole tietoa esimerkiksi vanhemman kuntoutuksesta tai suunnitelmista kuntoutua.
2. Lapsen vanhempi on vankilassa tai muutoin tavoittamattomissa
3. Ristiriidat sijaisvanhemman kanssa vaikeuttivat yhteydenpitoa
4. Vanhempi oli ”neutraalisti etäällä” lapsen elämästä. Läheisillä jonkinlainen kuva tai tieto, mitä vanhemmalle kuuluu. Yleensä viestiä vanhemman tilanteesta välittivät sijaisperheelle isovanhemmat tai muut sukulaiset.

Krollin (2007, 89) tutkimuksen mukaan vanhemman päihteidenkäyttö vaikuttaa lapsen sukulaissijoituserheen dynamiikkaan. Se voi johtaa salailevaan ilmapiiriin. Syyllisyys, vastuuntunne, epäily, pelko ja syyllistäminen voi nousta perheessä esille, jos vanhempi ja isovanhempi eivät ole selvittäneet vuorovaikutuksen ongelmia. Lisäksi myös päihdeperheessä elänyt lapsi voi tuoda omat haas-

teensa sukulaissijoitukseen, Näitä voivat olla erityisesti kiintymykseen ja turvatomuuteen liittyvät haasteet. (mt.)

Niin määh kyllä sanoin, että sää menetät lapset ja määhän olin yhteydessä lastensuojeluun, että menisivät kattoon, kun oli se jatkuva huoli lapsista... Syytti aina miestänsä, mutta minä sanoin, että sinä oot äiti ja sää teet sen päätöksen ja pystyt vaikuttamaan lasten tilanteeseen. Täti 1.

Useat läheiset kertoivat lapsen biologisen vanhemman tilanteesta, joka oli nivoutunut lapsen tilanteeseen, koska arki ennen huostaan ottoa oli vanhemman kanssa. Osa sukulaisista oli ollut yhteydessä lastensuojeluun, ja yhdessä tapauksessa yhteydenotto oli käynnistänyt lopulta pitkäaikaisen sijoituksen. Ensimmäinen yhteydenotto sukulaissijaisvanhemmille lapsen sijoituksesta oli tullut lapsen vanhemmalta tai sosiaalityöntekijältä. Toisaalta yhteydenotto on voinut tulla äkillisesti esimerkiksi yöllä lastensuojelusta sukulaissijaisvanhemmille ja lapsen sijoitus alkanut sukulaisperheessä kiireellisellä sijoituksella. Osa sukulaisista oli aavistanut perheen tilanteen. Sukulaissijaisvanhemman positio oli voinut muuttua äkkiä lapsen arjen huolenpitäjäksi, toimeksiantosuhteiseksi, vaikka sukulaisuuspositio edelleen on olemassa. Positio ennen huostaanottoa tai sijoitus oli saattanut olla sukulaissijaisvanhemmalla etäinen. Etäisyys on voinut johtua siitä, etteivät sukulaiset tienneet tilanteen vakavuutta, heillä ei ollut yhteyttä perheeseen tai lapsen biologinen vanhempi oli kieltänyt tietojen luovuttamisen.

Jo ennen sijoitusta tai huostaanottotilannetta oli voinut edeltää, ettei biologinen vanhempi ollut missään tekemisissä muun suvun kanssa. Sukulaisilla oli voinut olla toiveita, että tapaisivat lapsia ja läheistä, mutta biologinen vanhempi oli eristäytynyt suvusta jo aiemmin. Lapsen sijoitus läheiselle oli voinut auttaa lapsia tai lasta tutustumaan sukuunsa uudelleen.

”Ei ku (lapsen äiti) on eristäytynyt nyt meistä kaikista koko suvusta. Omaan äitiinsähän ei oo pitänyt yhteyttä ja äiti hänet hylänny jo silloin pienenä eikä enää puhu puhelimes- sa meijänkään äitinkään kanssa. Sillä on sellasta avutto- muutta, että vaan ajelehtii toisten mukana, meni se laine sitten minne tahansa.” Täti 2.

Lapsen sijoituksen ja arjen alkamisen sukulaissijaisperheessä positioksi määrittä- eettinen ja moraalinen positio. Sukulaissijaisvanhempi pohtii, onko heistä tähän tehtävään tai toisaalta ratkaisu on mielessä heti, että sijoitus sukulaisperheeseen on ainoa oikea ratkaisu lapsen kannalta. Lastensuojelu on toimijana mukana ja määrittelee position rakentumista instituution näkökulmasta. Lapsen huostaan- otton jälkeen sijaisvanhemman positio on aktiivinen toimijuus lapsen elämässä. Lapsen vanhemman elämään sukulaissijaisvanhemman toimijuus on rajoittunut- ta. Toisaalta osa sijaisvanhemmista olivat hyvinkin kiinni lapsen vanhemman asioissa, vaikka kokivatkin, että positio on toisaalta rajoitettua, koska kyseessä aikuinen ihminen. Erityisesti isovanhemmat kokivat ristiriitaa oman lapsen tilan- teesta ja kyvyttömyydestä auttaa häntä. Toisaalta osa tehnyt päätöksen, että van- hemman on aika oppia selviämään itse ja hakeutua kuntoutukseen.

Yhteistyö sosiaalityön kanssa korostui lähinnä kokemuksissa siitä, kun lapsen huostaanottoa valmisteltiin ja lapsen tilanne oli epäselvä. Suurimmalla osalla haastatelluista lapsi oli ollut jo avohuollon sijoituksessa sukulaisperheessä ennen huostaanottoa. Kymmenestä sijaisvanhemmasta eli kuudesta perheestä vain kah- delle oli tehty ennakkovalmennus ennen lapsen sijoitusta. Muiden osalta valmen- nus oli tapahtunut lapsen ollessa jos sijoitettuna sukulaisperheeseen. Perhehoita- jalaki (263/2015) kuitenkin määrittelee, että kaikkien sijaisvanhempien tulee käydä ennakkovalmennus tai saada valmennus poikkeuksellisesti myöhemmin. Tämän aineiston pohjalta voi todeta, ettei ennakkovalmennus aina toteudu Per- hehoitajalain (263/2015) ohjaamalla tavalla, vaan sukulaissijaisvanhempien koh-

dalla valmennus tapahtuu useimmiten jo lapsen ollessa sijoitettuna tai ei ollenkaan.

Sosiaalityön positio ei nouse ennen huostaanottoa ja huostaanoton aikaan tarinoissa esille muutoin kuin lapsen huostaanottoon liittyvinä toimenpiteinä tai ei ollenkaan. Sijoitushetkellä (lähinnä avohuollon tai kiireellisen sijoituksen) sukulaissijaisvanhemman toimintaa ohjasi auttamisen ja kriisitilanteesta yli auttaminen. Tilanteen vakiinnuttua ja huostaanoton vahvistuttua sijaisvanhemman toimintaa ohjasi huoli lapsen menettämisestä ja tilanteen epävarmuus tulevaisuuden suhteen. Tilanteen vakiinnuttua tarinoissa nousi esille lapsen ja perheen kaoottinen tilanne ja lapsen kokemukset biologisessa perheessä. Tämä herättää sukulaissijaisvanhemmassa myös vihaa lapsen kokemusten puolesta, mutta myös pettymystä, ettei oma läheinen saa ”otettua itseään niskasta kiinni”.

6.2 Lapsen tarvitsevuus sukulaissijaisvanhempien tarinoissa

”varmaan oon itseki ollut puolivuotta koomassa siinä vaiheessa kun se tuli.”

Lainauksessa sukulaissijaisvanhempi kuvaa kokemustaan ja tilanteen vaativuutta lapsen sijoituksen ensimmäisenä vuotena. Esimerkin sukulaissijaisvanhempi vastasi lapsen arjesta yksin ja lapsi oli tarvitseva arjessa. Juonellisesti tarinoissa kerrotaan lapsen nykytilanteesta, käyttäytymisestä ja kokemuksista sekä verrataan tilanteita ennen sijoitusta. Tarinoissa esiintyy lojaliteettiristiriidassa suhteessa omaan läheiseensä. Positio ennen huostaanottoa on rajoitettua läheisen rooliin, mutta aktiivinen arjen toimijuus lapsen sijoituksen jälkeen. Positio ennen huostaanottoa on voinut olla myös passiivista tai neutraalia, koska lapsen perheen tilanteesta ei ole sukulaissijaisvanhemmilla ollut tietoa tai perheeseen on haluttu pitää etäisyyttä. Virkki (2004, 177) toteaaakin, että halu katkaista sukupolvien ketju sisältyy sekä itsekkäitä, että epäitsekkäitä piirteitä. Sukulaissijaisvanhemmat palaavat tarinoissaan lapsen kokemuksiin ja omaan voimattomuuteensa vaikuttaa lapsen tilanteeseen ennen huostaanottoa.

Sukulaissijaisvanhemmuuden haasteet tulevat esille käytännön arjessa lapsen kanssa. Vanhemmuus rakentuu isovanhempi position kautta uudelleen kasvavan lapsen vanhemman positioksi. Haastattelujen perusteella voi todeta, että melkein jokaisella lapsella oli jotain erityistarpeita, paitsi niillä lapsilla, jotka olivat sijoitettu vauvana ja olivat päiväkotikäisiä. Muilla haastattelun lapsilla oli kehitysviivästymää, käyttäytymisen haasteita, tuen tarpeita arjessa, diagnosoitu oireyhtymä tai muita psyykkisiä (esimerkiksi pelkotiloja, yöitkuisuutta) erityistarpeita. Vaativa arki lapsen psyykkisten ja fyysisten reagoimisen vuoksi on voinut yllättää sijaisvanhemmat vaatavuudellaan. Arjen haasteet ovat laittaneet sukulaissijaisvanhemmat pohtimaan omia kykyjään vastata lapsen tarpeisiin ja arvioimaan positiotaan arjessa lapsen kanssa. Nuoruusikäisillä käyttäytyminen näyttäytyi muun muassa uhmakkaana, ja kaksi sijoituksista keskeytyikin lapsen tarpeista ja käytöksestä johtuen. Osalla lapsista esimerkiksi pelkotilat vähenivät tai loppuivat sijoituksen edetessä.

Kyllä oon monesti miettinyt, kenen oikeuksista oikein puhutaan. Mulla oli pitkään huoli lapsista, mutta sosiaalityöntekijät sanoivat, että pitää olla näyttöä. Kun määhän, voi hyvän aika, kun katoo niitä lapsia niin siinä on näyttöä: Rikki-näiset hampaat molemmilla suussa, maitohampaat ihan rikki, sitten on tuo rankka kehitysviivästymä, eikä sille oltu tehty yhtään mittään, neuvolakäynnit käymättä, rokotteet ottamatta – että eikö siinä oo näyttöä? ihan laimintyöty kaikki perusasiat. Täti 1.

Osa sukulaissijaisvanhemmista kokivat, että lapset olivat kasvaneet ”kuin pellossa” ilman hoivaa ja rajoja, joka näkyi lapsen käytöksessä sijoitushetkellä ja pitkään arjessa sijaisperheessä. Sukulaisperheessä lapsen tarpeet näkyivät erityisen huolenpidon tarpeena esimerkiksi sukulaissijaisvanhemman tuli olla lapsen näköpiirissä koko ajan.

...että onhan ne nähny, onhan ne kuullu, traumatisoituneita molemmat. Näkkeehän sen, että niillä on paljon kokemuksia. Täti 1.

Tunteina haastattelu hetkessä oli ajoittain läsnä ahdistus ja suru lapsen kokemasta huolenpidon vaille jäämisestä. Eräässä tarinassa sukulaissijaisvanhempi kertoo konkreettisen esimerkin arjesta, jossa ruokavalio oli yksipuolista tai lapsi ei syönyt juurikaan mitään. Haastatteluhetkellä tarinasta on löydettävissä surua ja hämmennystä lapsen huolenpidon vaillejäämisestä.

*”Kun tuli niin vasta katottiin videonpätkiä, että onko se ol-
lu noin pieni (sijoitushetkellä 5-6 vuotta). Kun se ei osannu
syödäkään mitään, että kananmunat ja makarooni, siinä oli
sen ruuat. Viisivuotiaalle sanottu, ettei saa syödä margari-
riinia, että tulee iso peppu. Se saatto mennä margarii-
nipurkille ja syödä lusikalla suoraan pelkästään margarii-
nia? Että täh, pelkkää margariinia? ... Nii-i se tulee niin
konkreettiseksi, että ikinä ei oo leiponu tai synttäreitä vie-
tetty.” Sukulaissijaisvanhempi*

Tarinoissa kerrottiin myös muista huolenpidon puutteista, joka näkyi muun muassa lasten ollessa kotona huonona hygieniana, risaisina vaatteina, levottomuutena, vaikeutena sopeutua koulu- tai päiväkotiryhmään tai muutoin sosiaalisten taitojen puutteena. Lapset olivat kertoneet myös pelottavista kokemuksista ja turvattomuudesta, jotka liittyivät kodin olosuhteisiin esimerkiksi riitelystä. Osa vanhemmista oli ohjeistanut lapset menemään aina piiloon, kun ovi kello soi ja poliisien näkeminen tai ovikellon soiminen vei lapsilla pitkän ajan tottua. Kestilä ym. (2012, 599) toteavat, että huostaanoton kokeneiden lasten vanhemmilla on usein taloudellisten haasteiden lisäksi päihde- ja mielenterveysongelma tai väkivaltaa. Vanhempien resurssit lasten kasvuun ja kehityksen tukemiseen ovat usein keskimääräistä heikommat. Sosiaalisten taustatekijöiden lisäksi lastensuojelun asiak-

kaaksi saattaa tulla lapsia, joilla on jo heikompi terveys sosiaalisen huonosuaisuuden vuoksi. Lapsen varhaisilla ja syntymäperheeseen liittyvillä kokemuksilla on pitkäkestoisia vaikutuksia lapsen kykyihin, kognitiivisiin taitoihin ja muihin ominaisuuksiin. On myös mahdollista, että lapset tulevat lastensuojelun piiriin liian myöhään vakavien ongelmien kanssa Vinnerljung ym. (2005, 145).

Kun oli kesä ja alko olla jo melko raskasta. Koulu meni hyvin, mutta alko oirehtiin sitten sitäkin, että piti kulkea bussilla kaukana, kaikki kääntyi niin ku negatiiviseksi. Siinä vaiheessa, kun minun voimavarat alko loppua, että minulla tuli ihan vihan ja inhon tunteita sitä lasta kohtaan, että käytös ihan kamalaa, että kun se oli sukulainen ja läheinen sukulainen, se osas kaivaa kaikki ne pirullisimmat sanat, jotka loukkaa kaikkein eniten ja kun ne tulee pienen lapsen suusta, alkaa ite mieltä, että onko ite jotenkin sairas, että voi lasta kohtaan tuntea inhon tunteita, mitä itelle tuli. Voi-ko lapsesta ajatella, että se on inhottava. Täti 3.

Kansainvälisissä tutkimuksissa todetaan, että osa sukulaissijaisvanhemmista ei tunnista lapsen haasteita tai vähättelevät oireita (ks. Timmer ym. 2004). Tämä ei näkynyt tässä tutkimuksessa, vaan sukulaissijaisvanhemmat kuvasivat haastatte- luissa avoimesti lapsen oireilua ja kokivat myötätuntoa lapsen kokemuksista. Silti lapsen oireet ja käyttäytyminen arjessa on voinut yllättää. Esimerkiksi Kestilä ym. (2012, 599, 612, 614) toteavat, että kaltoinkohtelu on vakava riski mielen- terveydelle ja sillä on yhteys rikollisuuteen ja ongelmakäyttäytymiseen. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden lasten hyvinvoinnin puutteet ovat moninaiset ja suurimmat riskit liittyvät erityisesti teini-iässä ensimmäisen kerran sijoitettuihin. He ovat erityisen haavoittuva ryhmä erilaisten sosioemotionaalisten, käyttäyty- miseen liittyvien ja mielenterveydenhäiriöiden suhteen. Vaikka ympäristö ja olo- suhteet muuttuisivat, voivat lapsen tai nuoren oireet pahentua. (mt.)

Kahden lapsen sijoitus on katkennut sijaisperheessä lapsen vaativuuden tai oireilun vuoksi. Näissä esimerkeissä sukulaissijaisvanhemmat olivat tuoneet itse esille sosiaalityöntekijöille, että he eivät kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin. Molemissa tilanteissa lapsen käytös oli haastavaa ja nuoruusikäisen myös rajatonta. Warrollin (2001) tutkimuksen mukaan sukulaissijaisvanhemmat ovat kokeneet, etteivät he ole saaneet riittävästi tietoa lapsen erityistarpeista ja he kokevat, etteivät ole saaneet heidän tilanteeseensa sopivaa tukea. Sukulaisperheet toivovat saavansa tietoa lapsen kasvatuskysymyksiin, mitä muut sijaisvanhemmat myös saavat. Erityisen tärkeää on myös selvittää suvun keskinäiset suhteet ja tältä osin sukulaissijoitus eroaa muista sijaisperheiden valmistelusta. On kyettävä ennakkoimaan, mitä tapahtuu, kun kaltoinkohdellun lapsi sijoitetaan toisen vanhemman sukuhaaraan ja mitä sukulaissuhteissa tapahtuu sijoituksen aikana. Hänen tutkimuksensa mukaan ongelmana on ollut lähinnä, miten sukulaiset pysyvät päätösten ja sitoumusten takana. Sukulaisperheet tulisi arvioida samalla huolellisuudella kuin muutkin sijaisperheet, heidän tulisi saada samat tuet ja taloudellinen tuki kuin muut sijaisperheet. (mt.)

Mutta kyllä sen lapsen kanssa tuli, että ei meillä ole ammattillisia valmiuksia hoitaa lasta, joka on mieleltään sairas. Että hän olis tarvinnut paljon erilaista hoitoa kuin kotihoito, mutta taas hänen sisaruksen kanssa riittää tavallinen perhe-elämä ja rutiineissa pysyminen. Täti 3.

Pääsääntöisesti kaikki sijaisvanhemmat kokivat, että sijaisvanhemmuus ei vaatinut erityistaitoja, vaan ”maalaisjärjellä” pärjää. Hiitolan (2000) tutkimuksessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten elämään liittyy monia lapsuuden ja nuoruuden elinolojen sekä vanhempiin ja heidän antamaansa huolenpitoon liittyviä haavoittavia tekijöitä. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret kohtaavat erityisiä haasteita siirtyessään aikuisuuteen. Heillä on myös selvä sosiaalisen eriarvoisuuden riski ja he pärjäävät heikommin myöhemmässä elämässään. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla on usein koulunkäyntiin ja kouluttautumiseen

liittyviä vaikeuksia. Sijoitettujen lasten koulumenestys on myös heikompaa kuin ikätovereidensa. (Mt.)

Kun ei oo ystäviä eikä sosiaalisia taitoja. Kun hän ei tiedä, mihin niitä taitoja tarvitaan. Huolissaan, että mihin ne taidot oikein tulevasuudessa riittää jatkossa elämässä. Syrjäytykö joskus. Lukee vaan Aku Ankkoja, se on sellaista juuttumista, että ei koko elämää voi lukea Aku Ankkoja. Se on vähän sellaista jännää se käytös, että johtuuko se aspergeristä, murrosiästä vai siitä, mitä on aiemmin kokenut. Täti 2.

Perhehoidossa sisarusuhteiden ajatellaan olevan tärkeitä ja lapset pyritään sijoittamaan yhdessä samaan kotiin sisaruksensa kanssa (ks. Berrick ym. 1994). Aina sama sijoituspaikka ei ole lapsen kannalta välttämättä hyvä ratkaisu, vaan toisen lapsen tarpeet voivat jäädä toisen lapsen käyttäytymisen taakse.

Sehän (lapsi) oli hirveen näkymätön silloin ja jäi sisarensa käytöksen taakse. Mutta, kun siskos muutti pois niin meni varmaan puoli vuotta ennen kuin itsekin tehdä jotain ja pikemminkin saa komentaa tehdä jotain. Edelleen pyrkii olemaan huomaamaton. Täti 3.

Tutkimukseni sukulaissijaisvanhemmat kertoivat arjen iloista ja lapsen hoitamisen tuomasta ilosta. Buehlerin ym. (2003, 92–94) tutkimuksessa ei-sukulaissijaisvanhemmat määrittelivät merkittävimmiten asioiksi sijaisvanhemmuudessa, että saivat muutoksen aikaan lapsen elämässä, osallisuus lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen, rakkauden antaminen ja saaminen lapselta sekä lapsen pelastaminen vastoinkäymisiltä. Eniten heille aiheutti stressiä kohdata lapsen emotionaalisia, fyysisiä- ja käyttäytymisen ongelmia, saada lapsia tietyn ikäisinä, hoitaa liian montaa lasta, kiintymyksen- ja menetyksen käsittely, toi-

minnan näkeminen epäsovivana sekä yhteistyö lapsen vanhempien ja viranomaisten kanssa. Keskeiset tekijät, jotka edistivät lapsen sijoitusta on syvä kiintymys lapseen, usko, joustavuus, kyky auttaa lasta käsittelemään tunteitaan, organisointitaidot, selkeä arjen rakenne, vahva vanhemmuus, sinnikkyys, taidot toimia biologisen perheen kanssa sekä toimiva parisuhde. Tekijät, jotka estävät onnistunutta sijoitusta olivat motiivit, jotka eivät ole lapsikeskeisiä esimerkiksi taloudellinen selviytyminen, kielteinen asenne jälleenyhdistymiseen, kielteisyys tukitoimia kohtaan sekä vaikeudet kommunikoida stressin alaisena.

Ehkä en oo semmonen luovuttajatyyppe. Eihän sitä ihmiselle enempää anneta ku jaksaa kantaa. Ja kun mää oon semmonen tunneihminen. Emmää voi sitä mihinkää lastenkotiin, nyt kun on koti ja kaverit ja asiat lähti menemään. Se osaa käyttäytyä, ei ikinää oo tarvinnu hävetä, takitilleen tulee ja sillä sipuli. Miniäki sanoo, että ei olis kenenkään muun kanssa onnistunu, ku alussa teki kaikki temput, karakuun ja meni hukkaan. Ja mää ku rääkäsin että tänne ja vähä äkkiä, että välillä ihan ääntäki piti korottaa. Sukulaissijaisvanhemp

Juonellisesti tarinoissa lapsen tilanteessa tapahtuu käänne huostaanoton jälkeen, kun sijoitus sukulaisperheeseen varmistuu ja arki alkaa. Sukulaissijaisvanhemmuutta haastaa uusi positio vanhemman roolissa, sukulaisena, institutionaalisenä toimijana ja lapsen biologisen vanhemman läheisenä. Positioksi lapsen tarpeiden perusteella määrittyy sukulaissijaisvanhemman arjen vanhemman positio, mutta myös moraalinen ja eettinen positio. Lisäksi sukulaissijaisvanhemp joutuu käsittelemään lapsen kokemusten kautta suhdettaan läheiseen, joka ei ole kyennyt tarjoamaan huolenpitoa omalle lapselleen. Tarinoissa nousee esiin huoli lapsen kokemuksista ja selviämisestä tulevaisuudessa taidoillaan. Tarinoiden juonellinen käänne tapahtuu, kun sukulaissijaisvanhemmat kuvaavat tilanteen olevan nyt

rauhallinen ja arvioivat omaa prosessiaan ja nykyistä positiotaan sukulaissijaisvanhempana sekä lapsen kokemuksen position kautta.

Sukulaissijaisvanhemmat pohtivat lapsen huolenpidon tarinoissaan omaa vanhemmuutta suhteessa sijoitettuun lapseen, mutta myös omiin lapsiin tai isovanhemmat pohtivat kasvatustaan suhteessa lapsen biologiseen vanhempaan. Sukulaissijaisvanhemmuuden polku sijaisvanhemmaksi vaihtelee niin että lapset voivat olla sukulaissijaisvanhemmalle tuttuja tai osalle tuntemattomampia. Beck ja Beck-Gensheim (1995, 105, 136) pohtivatkin, että vanhemmuuteen liittyvä vastuullinen ajatus lapsen elinehtojen parantamisesta, on johtanut siihen, että vanhemmuudesta on tullut korvaava muoto tehdä maailmasta parempi paikka. Moderni ihminen pitää omaa ja lastensa kohtaloa käsissään. Lapsen parasta ei toteuteta kuitenkaan epäitsekkäistä syistä, vaan kyse voi olla omistamisesta ja hallinnasta. Lapsen tulevaisuus heijastuu aikuisen omien kunnianhimojen ja pettymysten kanssa. (Mt.) Sukulaissijaisvanhemmuus on monimutkainen vyyhti historiallisia vanhemmuuden ja sukulaisuuden kerroksia.

Nykypäivän käsitykset lapsen kasvatuksesta antaa kriittisen mahdollisuuden tarkastella aiempia kasvatustapoja. Lapsen hyvinvoinnista puhuttaessa tarkoitetaan usein ihmissuhteiden laatua, kiintymyssuhteita, tasapainoista kehitystä, lapsen mielipiteen kuulemistä sekä lapsen toimijuutta. (Virkki 2004, 113). Holistisen ihmiskäsityksen mukaan sekä lapsen että sukulaissijaisvanhemman tilanne muuttuu konkreettisesti muuttona uuteen kotiin ja mahdollisesti eri paikkakunnallekin. Sukulaissijaisvanhemmuutta puoltaa usein lapsen läheisyys tulevan sukulaissijaisvanhemman kanssa tai yhteyden mahdollistaminen sukuun. Kehollisesti sekä lapsi että sukulaissijaisvanhempi joutuvat kokevana ja tuntevana uuteen tilanteeseen ja tajunnallisesti myös lapsi yrittää hahmottaa tilannetta kykijensä mukaan.

7 Yhteydenpito juonenkäänteinä

7.1 Yhteydenpito sukulaissijaisvanhemman kokemuksena

”Kyllähän sitä aina toivos lapsen kannalta, että joku yhteys säilyy”

Yhteydenpidosta löytyi selkeästi kaksi ääripäähän suhtautumista: myönteinen ja kielteinen. Lainauksen sukulaissijaisvanhempi kuvaa vaikeuksista huolimatta toivetta jonkinlaisesta yhteydenpidosta lapsen kannalta myönteisenä asiana. Muutamassa kertomuksessa yhteydenpitoon suhtauduttiin neutraalisti tai suhtautuminen riippui kenestä sukulaisesta oli kyse. Esimerkiksi toiseen isovanhempaan suhtautuminen saattoi olla myönteistä, mutta toiseen liittyi epäluuloisuutta ja kielteisyyttä. Juonellisesti yhteydenpito oli ollut sijoituksen alussa, mutta huostaanoton jälkeen joko biologisen vanhemman tilanteesta johtuen vähentynyt tai sukulaissijaisvanhemman ja biologisen vanhemman välille oli syntynyt ristiriitoja. Usein ristiriidat liittyivät sukulaissijaisvanhemmilla erityisesti yhteiseen historiaan (anoppi ja entinen miniä) ja tapaamisten turvallisuuteen sukulaissijaisvanhemman mielipiteenä.

Yhteydenpitoon liittyvät tarinat olivat toinen merkittävä juonenkulku ja niiden sisällä tarinoita. Yhteydenpito kuvataan kokemuksena, joka tulee esille tarinoissa polveilevasti ja monimuotoisesti lapsen kokemusten rinnalla. Juonellisesti yhteydenpidon tarinat ovat kuitenkin katkonaisia ja esiintyvät usein eri yhteyksissä hajottaen tarinan juonta. Vaikka yhteydenpidon tarinat kietoutuvat moniulotteisesti sukulaisuuden ja lapsen ympärille, se on selkeästi toinen keskeinen teema lapsen lisäksi. Tarinoista on löydettävissä syvälinen sukulaissijaisvanhemmuuden tarina, jossa korostuvat tunteet ja sukulaisuuden tuomat erityisyydet.

Se on jotenki aina osannu meitä veättää ja oli lapsenaki jotenki erityisasemassa kuin me muut. Liikaa vanhemmat sitä jotenki hyysäs ja suojeli. Nyt ärsyttää, ettei niin palijua kehtaa että ees lapsistaan huolehtis. Täti 1.

Syntymäjärjestyksellä on merkitystä sisarussuhteissa ja ikäerolla. Vanhemmat sisarukset ovat usein johtajia sisarusten välisessä vuorovaikutuksessa. Nuorin lapsi voi olla , hemmoteltu ja itsekeskeinen, ja häntä kohdellaan kuin ”pientä lasta”. (Ollonqvist & Saranpää 2001, 7.) Sisarussuhteiden ja perheen sisäiset roolit voivat näkyä myös aikuisuudessa. Pihlakoski (2001, 18) toteaa, että myös perheen elämänvaiheella on merkitystä sisarussuhteiden rakentumisessa ja sillä, miten paljon sisarukset ovat lapsuudessa viettäneet aikaa yhdessä. Vanhempien kasvatustavoilla ja persoonalla on merkitystä. (Mt.)

Positio yhteydenpidon tarinoissa kerrotaan sekä vahvana aktiivisena toimija, jossa sukulaissijaisvanhempi pyrkii omalla toiminnallaan ja asenteellaan rakentamaan yhteyttä lapsen ja biologisen vanhemman kanssa. Vastakohtana sille on aktiivinen yhteydenpidon vastustaja ”taistelija” sekä välimaastoon sijoittuva passiivinen yhteydenpidon sukulaissijaisvanhempipositio, joka passiivisella toiminnallaan ei erityisesti edistä yhteydenpitoa, ja vastuu yhteydenpidosta voi olla lapsella esimerkiksi nuoruusikäisellä itsellään.

On facebookin kautta, mutta ei muuten. Oli usiampi kuukausi, että ei ollut mittään. Oon aina välillä kysynyt, että onko äitistä kuulunut mittään. Jo se, että facebookissa, että äiti on kaveri ja se käy kännissä kirjottaa sinne ja kaikki kaverit näkkee sen. Minä en pysty, kun nuori ei pysty, en pysty valavomaan millään tavalla, kun se raukka yrittää olla lojaali molemmille. Ei se oo heleppua noille lapsille.
Täti 1.

Erilaiset positiot voivat kulkea rinnakkain, mutta voi myös kertoa sukulaissijaisvanhemmuuden position muutosprosessista. Holistisesti yhteydenpito liittyy tajunnalliseen ymmärtämiseen lapsen tilanteesta ja yhteydenpidon merkityksien

rakentamisesta. Lapsen kokemukset tapaamisten aikana ja jälkeen voivat olla myös kehollisia kokemuksia.

Tutkimukseni tulokset myötäilevät esimerkiksi Valkosen (2014) ja Koisti-Auerin (2008) tuloksia yhteydenpidosta. Valkosen (2014, 18–25) tutkimuksessa reilussa kolmanneksessa vanhempien ja lastenyhteydenpito oli epäsäännöllistä ja satunnaista. Yli kolmanneksella sijoitetuilla lapsilla oli lapsia, joilla ei ollut yhteyksiä vanhempain tai vanhempain ollenkaan, mutta kolmanneksella lapsista yhteydenpito oli toimivaa ainakin toisen lapsen vanhemman kanssa. Lastensuojelulain (417/2007) muutoksella pyrittiin läheisten kartoittamiseen ja sukuyhteyden säilymiseen. Tutkimuksessani sukulaissijaisvanhemmista noin kolmannes kannattivat yhteydenpitoa lapsen vanhemman tai vanhempien kanssa. Myös sukulaissijoituksissa oli melkein puolella yhteydenpito lapsen vanhemman tai vanhempien kanssa täysin katkennut. Vaikuttaakin siltä, että sukulaissijoitus tukee osan lapsen yhteydenpitoa, mutta myös yhtä isolla osalla yhteydenpito katkeaa kokonaan tai on satunnaista.

Ihannehan olis, että oltas siskon kanssa väleissä, että hän vois käy täällä, että se vois edelleen olla pojille se äiti ja näyttää sen parhaan puolensa ku jaksaa. Oltas vaikka päivä yhdessä. Että vois skarpata ja edes valvotusti tavata lapsia, se varmaan vahvistas niitä ja jäis semmonen hyvä mieli äitistä. Kohta on täysikänen ja jäis hyvä fiilis siitä, ettei tämä niin kauhia asia ollukaan kenellekään, että tämä on ollu yks vaihe mejän elämässä, mejän kaikkien elämässä. Tästä selevitään kaikki. Täti 1.

Ristiriidoista huolimatta sukulaissijaisvanhemmilla oli myönteisiä ajatuksia ja toiveita, että lapsen kannalta edes jotain yhteydenpitoa vanhemman kanssa olisi. Lisäksi sukulaissijaisvanhemmilla oli vahva usko siihen, että vaikka lapsi koti-

tuisikin niin sukuyhteydestä johtuen yhteydenpito lapsen ja sukulaisen välillä säilyisi.

Jos se (äiti) joskus järkiintyy niin kaikki sukulaiset on lähellä, äitisuhte säilyny niin paremmat lähtökohdat siihen yhteiseen elämään. Ja että silti säilyis läheiset välit meidän kanssa. Voitas yhdessä lomilla ja lapsi vois olla niin ku meidän molempien kanssa. Mummo 1.

Lähes kaikki sukulaissijaisvanhemmat kykenivät tukemaan suhdetta omaan sukuun ja joissakin tapauksissa myös lapsen biologiseen vanhempaan. Aineiston perusteella voi todeta, että suhtautuminen omaan sukuun on myönteisempää kuin toiseen sukuun. Toisaalta suhte molempien sukujen isovanhempien välillä saattoi olla toimivaa, vaikka yhteydenpitoa lapsen vanhempaan ei ollutkaan. Aineistossa muiden läheisten esimerkiksi tätien ja heidän puolisonsa kykenivät tarkastelemaan läheisen tilannetta ikään kuin kauempaa ja pohtimaan syy-seuraussuhteita. Isovanhempien tarinoissa korostui tunteet suhteessa omaan läheiseen eli omaan lapseen ja hänen tilanteeseensa liittyen. Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että tarinoissa saattoi nousta vastakkainasettelua suhteessa toiseen sukuun ja esimerkiksi oman lapsen puolisoon. Sukulaissijaisvanhemmuus mahdollisti lasten tapaamiset ja lähentymisen muiden sukulaisten kanssa, joihin biologinen vanhempi oli aiemmin katkaissut välit.

Kun ei oo (lapsen äiti) pitänyt sukuun mitään yhteyttä, kun ovat olleet niin eristyksissä, kun mennään johonki ja sukulaiset kysyy, että kuka tämä poika on niin voi vastata, että siskon poika ja se assuu meillä, kuuluu joukkoon, ei tarvi selitellä, ei tule kauhistelua suvun puolesta. Omille ei tarvi selevitellä. Täti 3.

Sukulaissijaisvanhemmuus mahdollisti kuitenkin jonkinlaisen yhteyden lapsen vanhemman kanssa. Usealla sijaisvanhemmalla myös toive, että voisivat tulevaisuudessa tukea tapaamisia tai että ne ”normalisoituisivat”. Myönteisesti yhteydenpitoon suhtautuvat sijaisvanhemmat kokivat, että yhteydenpito on lapsen kannalta tärkeää. Sukulaisuus esiintyi toiveena, että yhteys säilyisi myös sijaisvanhemmalla läheiseen tai että välit lähentyisivät uudelleen. Yhteydenpitoa olivat lasten tapaamiset vanhemman ja muun suvun kanssa, puhelut, tekstiviestit sekä sosiaalisen median kautta tapahtuva yhteydenpito. Sosiaaliseen mediaan liittyi myös huolenaiheita, sillä biologiset vanhemmat saattoivat kommentoida esimerkiksi lapsen facebook-sivuja sekavassa tilassa.

Myönteisesti tapaamisiin suhtautuvat sijaisvanhemmat pyrkivät omalla toiminnallaan tukemaan lasta ja esimerkiksi muistuttamaan lasta soittoajoista. Osa sijaisvanhemmista kertoi, etteivät puhu vanhemmista kielteisesti lapselle, mutta haastattelutilanteessa puhe lapsen vanhemmista oli kielteistä ja arvostelevaa. Myönteisesti yhteydenpitoon suhtautuvien sukulaissijaisvanhempien tilannetta lapsen kanssa kuvasi perheen rauhoittunut arki ja lapsen hyvinvointi. Tapaamisten muutokset (harvennukset) olivat auttaneet lasta asettumaan ja kiinnittymään sijaisperheen arkeen eikä tapaamiset aiheuttaneet lapsessa kohtuutonta ristiriitais-ta tunnereaktiota.

Lapsen edun näkökulmasta sukulaissijaisperheen ympäristö ja olosuhteet ovat sosiaalityöntekijöiden huolenaiheena (Coakley 2007, 95). Suurin syy sukulaissijaisvanhemmuuden keskeytymiseen tai häiriintymiseen on sijaisvanhemman kyvyttömyys tai haluttomuus asettaa rajoja biologiselle vanhemmalle (ks. Terling-Watt 2001). Rajojen asettaminen omalle lapselle herättää ristiriitaa sukulaissijaisvanhemmassa. Ennen huostaanottoa ja lastensuojelun interventiota lapsen biologinen vanhempi, isovanhemmat tai muut sukulaiset ovat aiemmin voineet olla päivittäinkin tekemisissä. Nyt yhteydenpidosta sovitaan asiakassuunnitelman neuvottelussa. Yhteydenpidosta sopiminen koettiin helpottavaksi, mutta osa su-

kulaissijaisvanhemmista olivat järkyttyneitä, kun tapaamiskäytäntö saattoi muuttua merkittävästi esimerkiksi valvottuihin tapaamisiin.

sillon minä kyllä sanoin, että ehottomasti tapaamispaikkaa, ei muuten tuu mittää ku ei voi tietää mitä ne puhuu ja lapsella ihan mennee pää sekasi. Pappa 2.

Positioksi rakentuu myönteisessä yhteydenpidossa aktiivinen toimijuus. Osa sukulaissijaisvanhemmista on ajautuneet tehtävään, mutta ovat hyväksyneet tilanteen ja vanhemman tilanteen. Toisaalta erityisesti isovanhemmat ovat toivoneet sijoitusta itselleen, jolloin positiota kuvaa arjen huolenpidon positio.

Eihän sijoitettujen lasten vanhemmat ole olleet meihin missään yhteydessä, että siinä mielessä ei vaadittu mitään erikoista, normaalit olosuhteet, että katto päinpäällä ja muuten kaikki normaalia. Tädin puoliso 3.

Yhteydenpidon voi ajatella tulevan sukulaissijaisvanhemmalle kohtalomaisesti holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti. Position kannalta yhteydenpito liittyy osittain lainvelvoitteeseen ja yhteydenpidosta tulee institution määrittelemää. Yhteydenpidon kautta sukulaissijaisvanhemmalle rakentuu institutionaalinen positio. Toisaalta sukulaisuutta ei oi valita, vaan väistämättä synnymme tiettyyn sukuun, tietyille vanhemmille ja tiettyinä aikana. Institutionaalisen position lisäksi sukulaisuuteen liittyy eettinen ja moraalinen positio, joka tulee suvun ja läheisten olostuksesta huolehtia läheisistään.

7.2 Kielteinen suhtautuminen yhteydenpitoon

”Saatiin häiriötekijät pois”

Haastatteluissa näkyi selkeästi myös kielteinen suhtautuminen lapsen vanhempaan ja toiseen sukuun (siihen, johon lapsi ei ollut sijoitettuna), jolloin sijaisvanhemmat toivoivat, ettei tapaamisia olisi ollenkaan ja antoivat haastatteluissa sen vaikutelman, että eivät tue omalla toiminnallaan millään tavoin tapaamisia. Sukulaissijaisvanhempi kuvaa esimerkkilainauksessa tilannetta, jonka jälkeen tapaamisia lapsen äidin ja äidin suvun kanssa ei ollut haastatteluhetkellä enää ollenkaan.

Kielteiseen suhtautumiseen liittyi olennaisesti yhteiset kokemukset lapsen biologisen vanhemman kanssa ja ettei lapsen vanhemman toimintaan voi luottaa. Positioksi rakentui yhteydenpitoa vastustava -positio, jossa energiaa käytettiin yhteydenpidon vastustamiseen tai passiiviseen vastarintaan tapaamisia kohtaan. Sulkunen (1997, 42) toteaaakin, että tarinoiden jännitteet perustuvat usein toiminnan modaalisiin määrittelyihin, kuten kykenemiseen, voimiseen osaamiseen, täytymiseen ja pitämiseen, mutta myös haluamiseen ja tahtomiseen. Kertomuksissa tarinan tapahtumat saavat arvoja merkityksiä moniulotteisesti, sillä arvot eivät pelkästään rajoitu toiminnan säätelyyn, mutta myös mahdollistavien tekijöiden tarkasteluun. Sukulaissijaisvanhemman positio rakentuu tunnetasolla tarinoissa ristiriitaisena. Siihen liittyy sukulaissijaisvanhemman aiempi tietämys lapsen tilanteesta, biologisen vanhemman tilanteesta sekä tihkuva tieto vanhemman nykytilanteesta esimerkiksi muilta sukulaisilta.

Kun ei voi yhtään luottaa mitä ne siellä puhuu ja mitä tekevät. Oon joutunut tekemään niinkin, että en oo vaan päästäny tapaamisiin. Mummo 3.

Tässä positiossa sekoittuu sukulaisuuden ja sukulaissijaisvanhemmuuden positiot. Läheisenä ja sukulaisena esimerkiksi mummo tai pappa voivat tehdä päätök-

siä vanhemman kanssa sovitusti lapsen asioissa. Lastensuojelulain(417/2007, 45§). mukaan kuitenkin sosiaalityöntekijä vastaa lapsen asioista eli yhteydenpidosta kieltäytyminen on sosiaalityöntekijän kanssa neuvoteltava ja päätettävä asia. Lapsen asumisesta ja olosuhteista päättää huostaan otetun lapsen kohdalla, joku muu kuin lapsen vanhempi tai sukulainen. Sukulaissijaisvanhemmalta vaikuttaa unohtuvan, että Lastensuojelulaki määrittää kunnalle ja käytännössä lastensuojelun sosiaalityöntekijöille siirtyy oikeus päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, huolenpidosta, kasvatuksesta koulutuksesta ja terveydenhuollosta.

Lapsen sijoituksen kestoon liittyy epävarmuutta ja pelkoa lapsen menettämisestä, vaikka huostaanotto on lapsen tilannetta vakiinnuttanut (Ks. Valkonen 2014). Osa sukulaissijaisvanhemmista pelkää, että lapsi palautetaan vanhemman epävarmoihin olosuhteisiin liian aikaisessa vaiheessa. Osa sijaisvanhemmista toivoo, että vanhemman tilanne kohenisi ja lapsi voisi palata vanhemmilleen. Lisäksi on myös osa sijaisvanhempia, jotka suhtautuvat kielteisesti yhteydenpitoon eivätkä halua ajatella lapsen palautumista vanhemmalle tai vanhemmille.

Taistelija -positiosta huolimatta sukulaissijaisvanhemmat kykenivät suhtautumaan myönteisesti oman suvun muihin jäseniin tai oman lapsen kanssa tapahtuviin tapaamisiin. Toisaalta kertomuksissa painottui kokonaisuudessaan kielteinen suhtautuminen tapaamisiin, kun tarkastellaan tapaamisia niin, että miten ne toteutuvat toisen suvun kanssa ja toisen biologisen vanhemman kanssa. Tutkimuksessani vain yksi lapsi oli sijoitettu isän puolen sukuun (ks. Koisti-Auer 2008). Tädeillä ja heidän perheillään suhtautuminen oli neutraalimpaa suhteessa toiseen sukuun. Toisaalta ristiriitainen tilanne oli voinut syntyä ajan kanssa vain pikkuhiljaa ja muuttua lapsen vanhemman puolelta kohtuuttomaksi käytökseksi suhteessa sukulaissijaisvanhempaan. Kaikesta huolimatta sukulaissijaisvanhemman tarinassa nousi esille myös suru katkenneista väleistä niin oman kuin lapsen puolesta.

Huono suhde ... ei olla väleissä ollenkaan. Se oli se huostaanotto, ja lapset siirty lastenkotiin, vielä siinä oltiin väleissä. Sitten soitti, että ota sinä lapset... Tavallaan siitä tuli todellista, että ne ei voi saada lapsia takaisin, eivät voi käydä tapaamassa meillä miten sattuu ja että siitä vielä maksetaan. Se oli viimeinen niitti. Alko kääntään asioita niin, että viedään niiden rahat ja rakennettu talo niiden rahoilla, vaikka rahaa ei pitäis sillä tavalla ajatella... Kun tulleehan siitä yhtäkkiä iso menoerä kelle tahansa, kun perheeseen tulee yhtäkkiä lisää lapsia. Täti 1.

Juonellinen muutos sukulaissijaisvanhemman tarinassa liittyy position muutokseen, jossa yhteydenpitoa leimaa kielteisyys sukulaissijaisvanhemman ja biologisen vanhemman välillä. Tarinoissa korostuu sukulaisuudesta juontuva tunteiden ristiriitä, jossa esimerkiksi sukulaissijaisvanhempi kokee tulevansa epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi biologisen vanhemman taholta.

Ja sitten on tämä sosiaalinen media. Jouduttiin ihan kauhian haukkumisen kohteeksi eikä siinä oikein voi itekään mitenkään puolustautua...Niin ja sitten vielä osa sukulaisista lähti siihen sättimiseen matkaan vaikka eivät mitään mistään tiedä, eikä me voija tietenkää kieltääkään. Täti 2.

Sijoituksen edetessä sukulaisuhteissa tapahtui muutoksia. Osa haastateltavista kertoi, että ovat joutuneet ”maksamaan kovan hinnan” menetettyinä sukulaissuhteina. Sen lisäksi, että sukulaissijaisvanhemman ja vanhemman välit saattoivat olla ristiriitaiset, oli sijoitus voinut synnyttää uusia liittoutumia, salaisuuksia ja suvun ristiriitoja. (Ks. Suontausta-Kyläinpää 2008).

Tapaamisiin liittyy olennaisesti sukulaissijaisvanhemman kokemus lapsen oireilusta lapsen biologisen vanhemman tapaamisten jälkeen ja lapsen pettymysten

käsittely peruuntumisen vuoksi. Myös sukulaissijaisvanhempi koki pettymystä ja harmistumista, kun tapaamiset eivät toteutuneetkaan sovitusti. Tapaamisten osalta korostuu pienten lasten kohdalla vanhempien epämääräinen elämäntapa ja tyyli sekä rajattomuus puhua tapaamisilla tai puhelimitse lapselle esimerkiksi kotiin paluusta, mikä hämmentää lasta.

Eivät enää tulleet tapaamisiin. Me oltiin lasten kanssa tapaamispaikassa, mutta eivät tulleet. Semmosta, että jos vanhemmilla keskenään riitaa niin kostettiin tavallaan lapsille eikä mennä tapaamisiin. Mää tiiän kun siskoni tunnen, että sillä tavalla voi toista satuttaa, että änkyryksissään, jos ei saa tahtoaan läpi, miten se saa toisen tuntemaan pahoin, että ossaa loukata lapsia tällä tavoin, että kun tietää, että siellä ne oottaa. Täti 1.

Tunteista tapaamisiin liittyi pettymys lapsen puolesta, etteivät tapaamiset toteutuneet. Pettymys liittyi myös vanhemman tilanteeseen ja kyvyttömyyteen ymmärtää, miten tapaamiset vaikuttavat lapseen ja miten tapaamisten peruuntuminen vaikuttavat lapseen. Sukulaissijaisvanhemmat joutuvat käsittelemään omaa pettymystään, mutta myös lapsen pettymystä. Sukulaissijaisvanhemmat kokivat myös vihaa suhteessa läheiseensä, joka saattaa ilmetä vaikeutena tukea vanhemman ja lapsen tapaamisia.

Lapsen kokemuksista korostuu yhteydenpidossa omat haasteet lapsen reagoidessa tapaamisiin. Tutkimuksessani kaikilla lapsilla oli jonkinlaista reagointia tapaamisiin, paitsi yhdellä, jossa lapsi oli niin pieni tai niillä, joilla tapaamisia ei ollut ollenkaan. Sijaisvanhemmat kuitenkin kokivat, ettei heidän mielipidettään kuultu tapaamisten osalta ja sosiaalityöntekijät vähätelivät lapsen reagointia tapaamisiin liittyen. Tapaamisten jälkeen arki saattoi olla lapsen kanssa viikon haastavaa ja oman haasteensa toi yhteydenpitoon myös sosiaalisessa mediassa tapahtuva yhteydenpito, joka häiritsi sijaisperheen arkea. Sijaisvanhemmat kuva-

sivat lapsen reagoitua tapaamisten jälkeen ja ennen, levottomaksi ja arki vaikeaa lapsen kanssa. Osalla lapsista käyttäytyminen taantui ikätasoaan pienemmän tasolle ja saattoi tulla esiintyä yökastelua tapaamisten jälkeen.

Isä tapaamisia kokkeillaan, että jääkö tapaamisiin. Se oli heti rauhaton ja meni kenkiä hakeman. Illalla mummuki sano, että oli vaisu ja kotona kauhian kiukkunen eikä meinnannu saaha rauhottuun yöllä. Isoäiti 3.

Vanhemman ja sijaisvanhemman ristiriitaiset välit vaikuttavat yhteydenpitoon. Vanhemman voi olla huostaanoton vahvistuttua vaikea hyväksyä sitä, että lapsi kiintyy sukulaissijaisvanhempiin ja käyttää esimerkiksi sijaisäidistä nimeä äiti. Vanhemman toiminta voi näyttäytyä sijaisvanhemmasta pyrkimyksenä vaikeuttaa lapsen kiintymistä ja asettumista sijaisperheeseen. Vanhempi voi puhua kielteisesti sijaisperheestä lapselle, mikä vaikeuttaa lapsen elämää. Pitkäsen (2011, 22) tutkimuksessa huostaanottotilanteessa lapsen kasvua ja kehitystä vaarantavat tekijät saattavat olla yhteydessä perheenjäsenten mahdollisuuksiin toimia riittäväällä tavalla vanhempina. Sijaishuollossa lapsen elämään tulee uusia aikuisia, joiden avulla lapsella on mahdollisuus käydä läpi kokemiaan asioita. (mt.) Lapsen kiinnittyminen sijaishuoltoon ja lapsen ja vanhemman välisen suhteen tukeminen näkyvät joskus ristiriitaisina. Perhehoidossa korostuu, että lapsella tulisi olla oikeus rauhaan ja lupa kiinnittyä sijaisvanhempiin. (Tuovila 2008, 32–33.)

.. no mulle sanoi, että ootte varastanu mun lapset. Vaikka eihän me, mehän saatiin ja valittiin... Ja jos oltas tietty, mitä kaikkia jouvutaan kestään niin en tiä oltasko alettukaa. Täti 3.

Yhteydenpidon ristiriidat haastavat sukulaissijaisvanhempaa tajunnalliseen prosessiin. Yhteydenpito liittyy situationaalisesti ihmisiä ja institutioita yhteen. Lap-

sen ja sukulaissijaisvanhemman reagointi tapaamisiin voidaan kokea kehollisina kokemuksina. Tarinoissa sukulaissijaisvanhemmat kertoivat lapsen reagoimisesta ja tajunnallisesti merkityksellistivät tapaamisiin liittyviä tunteita ja merkityksiä itselleen ja lapselle.

Sukulaisuus kerrottiin kertomuksissa niin, että lapsen mahdollistuu yhteyteen oman suvun kanssa, mutta toisen suku oli usein näkymätön. Yhteydenpidon positiota määrittävät institutionalinen velvollisuus pitää yhteyttä, mutta myös suhteiden rakentajan –positio, jossa sukulaissijaisvanhempi joutuu pohtimaan omia valmiuksiaan ja kykyjään tukea lapsen läheisen muita suhteita. Lapsen kannalta on moraalinen -positio ylläpitää suhteita, mutta oma arvomaailma voi olla ristiriidassa, että sukulaissijaisvanhempi voisi tukea suhdetta lasta vahingoittaneeseen aikuiseen. Lisäksi sukulaissuhde ja perhesuhteet voivat vaikuttaa omalla historiallaan yhteydenpitoon, kun esimerkiksi katkeruuden tai vihan tunteet kumpuavatkin omista lapsuudenkokemuksista. Lisäksi arjen position kautta sukulaissijaisvanhempi joutuu käsittelemään myös lapsen käyttäytymistä ja yhteydenpitoon liittyviä tunteita.

Myönteistä on, että se kun oma suku ja tuttavია, että vaikka löytyy negatiivisiakin luonteenpiirteitä kuin mitä itsessäki on. Pappa ja poika ovat ihan samanlaisia. Mukava, että löytyy samoja luonteenpiirteitä, että on se kiva asia, että jos mennään jonneki, että ei tarvi viiä jonneki hoitoon, vaan voi viiä mummulle ja papalle, että kun on löytynyt suku meidän kautta, mitä ei tuntenut, että tietää kuuluvansa johonki tämä poika. Täti 3.

Suhde biologiseen vanhempaan on sukulaissijaisvanhemmalla erityinen. Se liittyy tilanteeseen, että se on asia, jota ei ole voitu valita vaan tullut kohtalonomaisesti (ks. Rauhala 1984). Positio on voinut muuttua myönteisestä yhteistyöstä kielteiseksi, jossa sukulaissijaisvanhempi kokee positionsa olevan rajoitettua tai

pakotettua muun suvun, biologisen vanhemman tai sosiaalityön taholta. Sukulaissijaisvanhempien kertomuksissa kritiikki kohdistui joillakin haastateltavilla omiin vanhempiin ja myös lapsen biologisen vanhemman kasvatustapoihin.

Tarinoissa esille tuli kuvausta siitä, että sukulaissijaisvanhemmuus ei aina tue lapsen yhteydenpitoa biologisten vanhempien kanssa. Suurin osa sijoituksista oli tehty lapsen äidin sukuun ja isä ei yhteydessä olleenaan lapseen. Myös merkittävä osa tutkimukseni äideistä oli katkaissut yhteydenpidon lapseen. Sukulaissijaisvanhemmuus ei aina tue yhteydenpitoa lapsen toisen suvun kanssa, mutta paremmin sukulaissijaisvanhemman omaan sukuun ja osa pystyy tukemaan paremmin lasta ja yhteydenpitoa. Aineistossani lähes poikkeuksetta sukulaissijaisvanhemmalla oli myönteinen tunnesuhde lapseen jo valmiiksi. Annettu arki oli merkityksellistä sukulaissijaisvanhempien elämässä ja lapsen läsnäolo toi uutta sisältöä arkeen.

8 Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteet lapsen sijoituksessa

8.1 Erityispiirteenä yhteinen historia ja siitä syntyneet tunnesuhteet

” Erillä tavalla haastavaa kuin tavallinen sijaisvanhemmuus. Sukulaisuus tuo oman erityisyyden, etenki tunnepuolella.”

Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteitä ovat yhteinen historia lapsen vanhemman ja lapsen kanssa sekä yhteyteen liittyvät tunteet. Holistisesti erityispiirteissä korostui situationaalisuuden kohtalomaisuus. Situaatio näyttäytyy tarinoissa monikerroksisena ja positio sukulaissijaisvanhempana joutuu uudelleen arvioinnin kohteeksi lapsen sijoituksen alkaessa. Haastatteluissa sukulaissijaisvanhemmat itse määrittivät, että sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirre on tunteet ja tutuus läheisen kanssa. Silloin läheinen voi vahingoittaa myös muiden sukulaisten kautta ja vanhempi tietää, miten loukata esimerkiksi omaa siskoaan.

Osa sijaisvanhemmista nimesi tunteista rakkauden, vihan, surun, ilon ja kateuden.

Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiden tarkastelu oli tutkijana minulla mukana koko tutkimuksen ja erityispiirteitä lähestyin ihmetellen. Väyrynen (2007, 49) toteaa, että valintojen tekeminen on ihmiselle samaan aikaan pakotettua ja vapaata. Valintojen tekemisen hetkellä läsnä on vain esiymmärrys asioista. Esiymmärrys on myös esimerkiksi sitä, että tahdosta riippumatta ihmiset syntyvät tiettyyn aikaan, tietyille vanhemmille. Valinnat muokkaavat ihmisten elämän tietynlaiseksi. (Mt.) Ihmettely ja hämmästyminen jätti minulle tilaa ottaa vastaan sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvät tunteet, arvot, moraalit ja velvollisuuden toimita oikein. Sukulaissijaisvanhemmuudessa läsnä on mikrotasolla jokaisen ihmisen valinnat ottaa vastuuta omasta elämästään, mutta sukulaissijaisvanhemmuudessa kohtalonomaisesti vastuuta myös sukulaislapsesta.

Temaattinen luento avasi sukulaissijaisvanhemmuuden arvot, moraalit ja asenteet tarkasteluun. Tunteiden kohdalla juonellista loppuhuipennusta on vaikea löytää, sillä ne kulkivat tarinoiden sisällä. Loppuhuipennukseksi voi määritellä haastatteluhetken, jolloin tilanne oli kaikilla haastateltavilla tasapainoinen. Silti tarinoissa esiintyi myös pettymystä, surua, häpeää ja katkeruutta, jotka olivat irrallisia lapsen tilanteesta ja liittyivät yhteiseen kokemusmaailmaan lapsen biologisen vanhemman kanssa. Tajunnallisesti tarinoissa sukulaissijaisvanhemmat merkityksellistivät nykytilannetta lapsen kautta ja pohtivat omaa asemaansa arjen huolenpitäjänä.

Lapsen vanhemman tilanne oli aineiston perustella määritellyt paljon yhteyttä lapsen ja muun suvun kanssa ennen huostaanottoa ja sijoitusta. Sukulaissijaisvanhemmilla oli ollut huoli lapsesta, mutta myös läheisen tilanteesta ja hänen/heidän voinnistaan. Perheen elämä oli näyttäytynyt sukulaisille vaikeasti tavoitettavana. Puuttumista perheen tilanteeseen liittyi pelko lapsen sijoituksesta ja moraalinen ristiriita, että ”pettää” läheisensä luottamuksen soittamalla esimerkiksi

si lastensuojeluun. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirre on, että toisaalta apua oli pyydetty, mutta toisaalta läheisen tilannetta oli myös suojeltu lapsen menettämisen pelossa sijoituksena ulkopuoliseen perheeseen. Kertomuksista välittyy myös usko lapsen vanhemman muutokseen, ettei huostaanottoon tarvitsisi mennä.

Olihan se niin ku äitin kans puhuttiin, että kymmenen vuotta sitä suojeltiin, ettei pääsis huostaanottoa tai mitään tämmöstä tapahtuun. Että me ollaan ite suojeltu. Siihen sukulaiset joskus sortuu. Täti 1.

Tarinat sukulaisuuden erityisyydestä koostuivat kahdesta vahvasta juonenkulusta. Toisaalta tarinoissa kerrottiin suhteesta läheiseen ja hänen rinnalla elämisestään sekä erilaisista ristiriitaisista tunnekokemuksista, arvoista ja moraalista. Koivumäki (2009, 50–65) on omassa tutkimuksessaan rakentanut situtaatiot sijaisisän näkökulmasta suhteina lapseen, lapsen verkostoon, omaan perheeseen, omaan elämään ja muihin toimijoihin. Sukulaissijaisvanhemmuudessa näkyy samoja suhderakenteita, mutta sukulaisuus tuo sijoitukseen omat erityispiirteensä. Erityiseksi tunteet tekivät se, että esimerkiksi tarinoissa voitiin palata yhteisiin lapsuuden kokemuksiin, jotka olivat vaikuttaneet jo suhteen luonteeseen.

Niin sehän on aina ollu vähän semmonen, erityisasemassa oleva, että me muut sitä jouduttu aina auttaan ja myötäileen. On aina osannu jotenki ottaa omansa. Täti 1.

Lapsuudessa syntyneet roolit ja eriarvoistumisen kokemukset ovat voineet liittyä siihen, että esimerkiksi sisarus on ollut ”aina jotenkin heikompi” ja vaatinut vanhempien tukea ja apua enemmän kuin muut sisarukset. Sisaruksen kokemus voi olla, että läheinen tarvitsee ja ansaitsee tuen, tai osassa haastatteluissa korostui eriarvoisuuden kokemus, jossa läheinen on saanut aina enemmän kuin muut sisarukset. Sukulaissijaisvanhemmuudessa verrattuna muuhun sijaisvanhemmuuteen

korostuivat erilaiset tunteet muun muassa huolenpito, häpeä, mutta myös ilo ja rakkaus, jotka erityisesti korostuivat sijoitetusta lapsesta kerrottaessa.

Sukulaisuuteen liittyviä perheen sisäisiä rooleja ei myöskään voi ohittaa. Sisarusuhteilla on merkitystä myös aikuisuudessa. Elämänkriisit voivat nostaa pintaan käsittelemättömiä asioita. Suontausta-Kyläinpää (2008, 107) puhuu erilaisista liittoutumisista ja säännöistä, joista muodostuu perhesalaisuuksia, jos niitä ei käsitellä avoimesti. Kätketyt säännöt, roolit ja tavat liittoutua näkyvät usein sukupolvien ketjussa. Suvun salaisuuksien vaurioittavia vaikutuksia ei voi pysäyttää, jos niitä ei tunnisteta eikä käsitellä. (mt.) Sukulaissijaisvanhemmuudessa voi törmätä erilaisten salaisuuksien verkkoon. Myös lapsen biologisen vanhemman tilannetta on voitu salailia tai salailtiin ja lapselle biologisen vanhemman tilanteesta kertominen voi olla vaikeaa.

Lapsen sijoitus perheeseen toi sijaisvanhemmille paljon iloa. Osa kuvasi kasvatavansa kuin omiansa omien lasten seassa, kun taas iäkkäämmillä isovanhemmillä lapsen tuleminen oli käynnistänyt uuden pikkulapsivaiheen. Sijaisvanhemmuudessa jaksamista edisti lapsen kehityksen ja rauhoittumisen tuoma ilo arjen hetkissä. Sukulaissijaisvanhemmat kuvasivat, että ovat saaneet ”toisen mahdollisuuden” lapsenlapsen kasvatuksen kautta. Sukulaissijaisvanhemmat kuvasivat myös kiintymystä ja rakkautta lapseen, joka oli syntynyt jo lapsen ollessa pieni. Sijaisvanhemmat kertoivat yhteisistä harrastuksista ja tapahtumista, mutta pohtivat myös omaa jaksamista esimerkiksi omien harrastusten kautta.

Onhan se tässä, kun ollaan sijaisvanhempina, että kun ei oo koskaan ollu tyttyö (hymyä)... Että tällä iällä pitää opetella (naurua)...Pojilla ihan eri kujjeita. Se on niin tiedonhaluinen ja kiinnostunut kaikesta. Mummu 3.

Autossa joskus tuntuu, että olis hetken vaikka hilijaa. Pappa 3.

Tunteista keskiöön nykyhetkessä nousivat ilo, onni ja helpotus lapsen tilanteesta, mutta myös syyllisyys ja häpeä suhteessa omaan läheiseen. Osa läheisistä oli kokenut vertaisryhmän hyvänä, sillä heillä on ollut kokemus siitä, että ovat yksin oman tilanteensa kanssa. Tunteiden tulkinta perustuu analyysissä myös siihen, että etsin niitä tarinoiden takaa. Millaisia tarinoita halutaan kertoa ja millaisia tarinoita jätetään kertomatta. Esimerkiksi osa isovanhemmista ei kertoneet oman lapsensa tilanteesta muuten kuin yleisesti. Tutkijana aistin lojaliteettia suhteessa oman lapsen tilanteeseen ja annoin kertomusten edetä omalla painollaan.

Mutta onhan se kauhiala sanoa omalle lapselle, että ei voi tulla kottiin, mutta ei auta kun niin on sovittu. Mummo 2.

Yhteydenpidon ja rajoitustoimenpiteissä korostuu sukulaissijaisvanhemmalta odotettu institutionaalinen positio. Tarinoissa kerrottiin helpottavana toisaalta myös sosiaalityöntekijän kanssa sovittu tapaamiskäytäntö ja arjen tilanteita auttavana. Sukulaissijaisvanhemmuudessa, jossa lapsi oli sijaisvanhemmalle entuudestaan tuttu välittyi vilpitön rakkaus ja halu pitää lapsesta huolta (ks. Solasaari 2011). Aina rakkaus ei kuitenkaan yksin riitä, vaan lapsen kokemukset ja käytös on haastavaa. Lapsen siirryttyä toiseen perheeseen sukulaissijaisvanhemman puheessa nousi suru ja pettymys itseensä. Toisaalta sukulaissijaisvanhemmalla oli kokemus, ettei lapsi edelleenkään ollut oikeassa paikassa ja ettei hänen näkökulmaansa lapsen siirtämisen vaiheessa oltu kuultu riittävästi.

Sukulaissijaisvanhemmuudessa eettisyys syntyy toisen riippuvuuden tunnistamisesta ja siitä juontuvasta vastuuntunteesta, eikä niinkään velvollisuudentunteesta. Vastuu toisesta on kykyä asettua hänen paikalleen. Vastuu on siinä mielessä passiivista, että se on jotain, mitä itse ei ole voinut valita tai kykene hallitsemaan. (Baumann 2001, 171). Sukulaissijaisvanhemmat kertoivat vastuusta ja vapaudesta päättää ristiriitaisesti, jossa sukulaissuhteesta johtuvat velvollisuudentunteet olivat läsnä.

Sukulaissijaisvanhemmuuden motiivina oli haastateltavilla ollut halu auttaa läheistä, turvata yhteys muuhun sukuun, auttaa lasta sekä mahdollistaa lapsen paluu vanhemman luo. Huolenpidon –käsite sisältää arvoja ja moraalin ”pitää huolta omistaan”. Tämä näkyi useassa eri tasossa haastattelussa. Useat haasteltavat kertoivat lapsen olevan hänelle jo entuudestaan tuttu ja läheinen oli hoitanut lasta paljon. Kahdelle sijaisvanhemmalle (yhdelta pariskunnalle ja yhdelle läheiselle) lapsi ja lapset olivat entuudestaan lähes tuntemattomia ja ainoa yhdistävä tekijä oli sijaisvanhemman sukulaissuhde lapsen vanhempaan.

No että mä aattelin siinä sen parasta (kun sukulaissijaisvanhempi ryhtyi sijaisvanhemmaksi), ajattelin, että kasvais ja syntyis työntekijä, vastuullinen henkilö ja tehdään vapaaehtoistyötä yhdessä ja harrastettas yhdessä. Olisin halunnut hänelle tämmöstä, että työ on mulle tärkeää, haluan tehdä sitä ja aina valmiina. Halusin kasvattaa sääntillisyyteen, että on jotkut säännöt ja niitä ei rikota... Se on niin ku avioliitto, jommankumman on lähettävä jos vaan koko ajan riidellään. Pappa 1

Sukulaissijaisvanhemmuudessa voidaan törmätä myös ylisukupolvien arvojen erilaisuuteen. Esimerkiksi Korhonen (2002, 69–70) toteaa, että jos aiemmin elämässä menestymiseen riittivät vanhemmilta opittu ahkeruus ja nöyryys, ne eivät yksin riitä uuden sukupolven kohtaamisissa haasteissa. Myöhäismoderni yhteiskunta vaatii lapsilta ja aikuisilta enemmänkin avoimuutta, kommunikaatiotaitoja ja kykyä tehdä yksilöllisiä ratkaisuja. Perheen ja suvun kesken tämä voi tarkoittaa sitä, että lapsia kannustetaan ilmaisemaan mielipiteitään ja tunteitaan.

Sukulaissijaisvanhempia oli yllättänyt myös se, että välillä koko suku tuntui kommentoivan ja ohjaavan lasten kasvatuksessa. Huostaanoton vahvistuttua sukulaissijaisvanhemman ja läheisen suhde olikin kääntynyt kielteiseksi ja lapsen

vanhempi mustamaalannut sukulaissijaisvanhempaa muille sukulaisille ja muun muassa sosiaalisessa mediassa. Sukulaissijaisvanhemmat kokivat stressiä suvun kahtiajakautumisesta, jossa sukulaissijaisvanhemmista tulikin niitä, jotka toimivat väärin. Eräs pariskunta kertoi myös siitä, että ne sukulaiset jotka aluksi olivat suhtautuneet myönteisesti lasten sijoitukseen, mutta olivatkin huostaanoton jälkeen kääntäneet selkensä ja katkaisseet välit kokonaan sukulaissijaisperheeseen.

Kyllä mää sillon, kun on ollu vaikaa oon aatellu, että, en niinku ihan ajatellu tämmöseksi tätä mun elämää, mutta sitten mää taas ajattelin, että tilanteet muuttuu. Nyt oon sitten ajatellu, että jään eläkkeelle, kun lapsi on 18 vuotta. Sitten alakaa mulla. Sukulaissijaisvanhempi

Baumannin (2001, 165–167) mukaan rakkaudessa on kyse arvoista, jossa rakkauden kohdetta arvostetaan, huolehditaan ja joskus jopa uhraudutaan hänen puolestaan. Rakkaus vaatii solidaarisuutta toiselle ja toisen hyvälle, kun taas järki pyrkii edistämään omaa hyvää. Rakkaudessa on kyse myös vastuusta ja velvollisuudesta. Tarinallisesti sukulaissijaisvanhemmuudessa kulki mukana position uudelleenarviointi liittyen omiin tulevaisuudensuunnitelmiin. Yleensä tarinat päättyivät kuitenkin pohdintaan siitä, että sukulaissijaisvanhempi oli hyväksynyt nykyisen tilanteensa. Sukulaissijaisvanhemmuudessa on läsnä monikerroksiset odotukset, jotka eivät olleet edenneet kuin elinkaarellisesti tai kulttuurisesti voitaisiin olettaa: sukulaissijaisvanhemman omat odotuksen oman tulevaisuuden suhteen, lapsen biologisen vanhemman tulevaisuuden suhteen ja huostaan otetun lapsen suhteen.

8.2 Position muutos vanhemmuudessa

”On ollu meillä aina niin palijon, että eiköhän oo niin ku jo oma. Toisaalta oon niin ku pappu mutta pakko välillä vähän komentaakki.”

Lapsen sijoituksen myötä sukulaissijaisvanhemman positio muuttuu arjen vanhemmuudeksi ja huolenpidoksi lapsesta. Sukulainen on edelleen lapselle sukulainen, mutta positio voi muuttua tilanteen kannalta etäisestä läheiseksi. Lisäksi tajunnallinen tunteiden prosessi käynnistyy pohtimaan sijaisvanhemmuuden tilannetta. Kehollisesti sukulaissijaisvanhempi on lapsen arjessa läsnä konkreettisesti tuntevana, kokevana ja vastaanottavana.

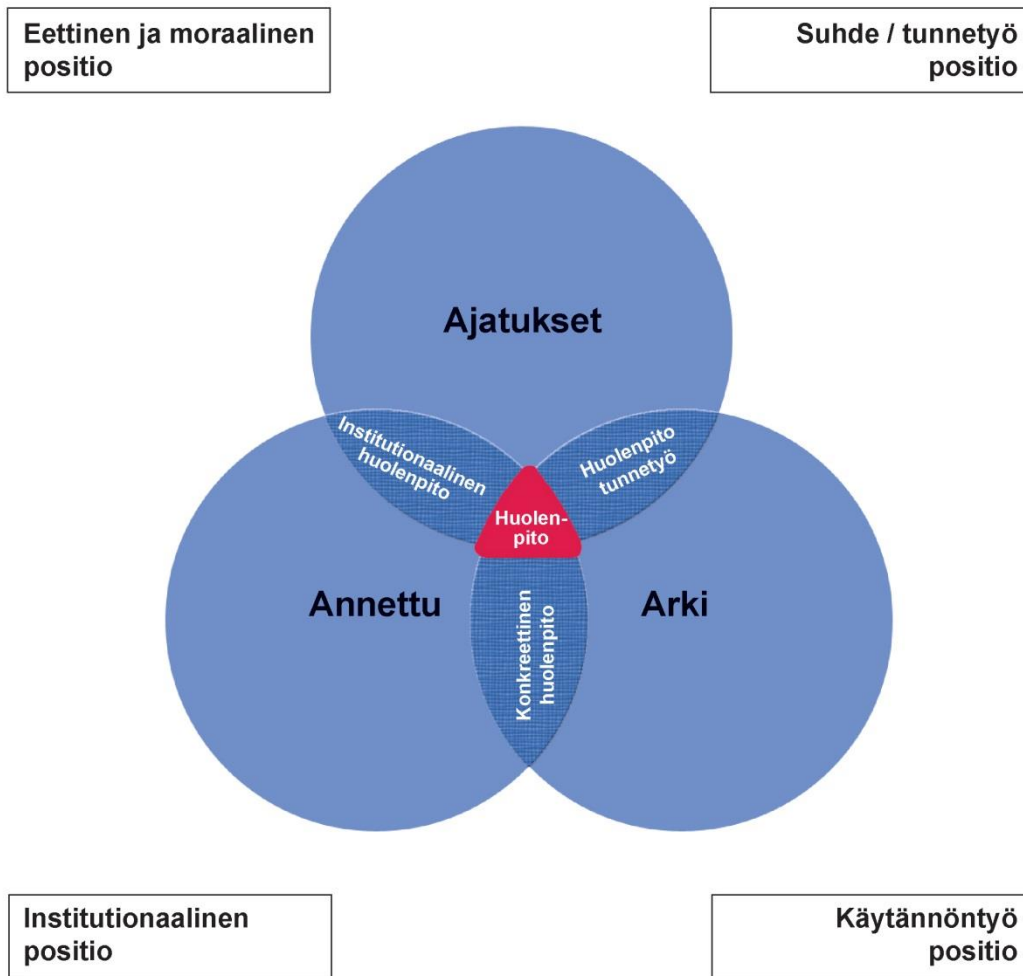
Sukulaissijaisvanhemman positio muuttuu konkreettisesti lapsen muuttaessa pysyvästi läheisen luo. Arki muuttuu ja elämään tulee uudelleen muun muassa päivähoito ja koulun yhteistyö. Sijaisvanhemmat kertoivat tottuneensa jo aika mukavaan ja tasaiseen arkeen ennen lapsen sijoitusta, jota määritteli tasaisuus omassa perheessä, harrastuksissaan ja työelämässä.

Positioita voi tarkastella myös sijaisvanhemmaksi kasvun prosessina, jonka toimintaa alussa voi sävyttää esimerkiksi shokki lapsen kokemuksista tai huostaanoton ja sijoituksen tarpeen yllätyksellisyydestä. Sukulaisten toimintaan voi vaikuttaa huoli lapsen menettämisestä, mutta tilanteen vakiinnuttua ja sukulaissijaisvanhemmaksi hyväksymisen jälkeen tilanne voi rauhoittua. Toisaalta taistelija -positiota voi varmasti ilmetä myös muilla sijaisvanhemmilla. Sukulaissijaisvanhemmuudessa läsnä olivat häpeä, mutta myös suru siitä, että mitä position muuttuminen tarkoitti.

Tutkimukseni perusteella sukulaissijaisvanhemmuutta ja sijaisvanhemmuutta voi tarkastella huolenpidon, ajatuksien, annetun ja arjen kautta. Sukulaissijaisvanhemmuus täydentyy kuitenkin sukulaisuudesta tulevista erityispiirteistä, kuten tunteista, yhteisestä historiasta, moraalisisista pohdinnoista ja institutionaalisista velvoitteista. Tutkimuksessa tutkin, miten sukulaissijaisvanhemmuuden positio rakentuu ja sukulaissijaisvanhemmat rakentavat sitä tarinoissaan. Täydentämäni kuvio (kuvio 2.) kuvaa sukulaissijaisvanhemmuuden positiota, jotka täydentävät kuviota eettisellä/moraalisella -positiolla, suhde/tunne -positiolla, institutionaalisella -positiolla ja käytännöntyön -positiolla. Sukulaissijaisvanhemmuudessa ja

sijaisvanhemmuudessa on yhdistäviä tekijöitä. okainen määrittelemäni (kuvio 2) positio sisältää yhteyksiä muihin positioihin ja rakentaa sukulaissijaisvanhemman ympärille monimutkaisten kerrostuman tunteita, moraalialia ja odotuksia, jossa kai-ken keskiössä on lapsesta huolehtiminen. Positioksi sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteissä määrittyvät eettinen ja moraalinen positio, mutta myös annetun arjen positio, institutionaalinen positio ja tunteiden käsittelijän positio. Yhteydenpidon positioon vaikuttavat institutionaalinen positio (muun muassa tapaami- sista sopiminen), mutta yhtä vahvana suvun kautta tuleva tunteiden käsittelijä - positio. Sukulaissijaisvanhempi joutuu käsittelemään omien tunteiden lisäksi myös lapsen tunteita. Lisäksi muulta suvulta tai lapsen vanhemmalta voi tulla odotuksia ja toiveita tapaamisten suhteen samoin kuin kritiikkiä, miten tapaami- sia tulisi toteuttaa. Sukulaisuuden voi ajatella ympäröivän tai lävistävän kuviota.

Eettinen ja moraalinen positio sisältää sukulaissijaisvanhemman toimintaa ohjaa- vaa sukulaisuudesta nousevia omia ja muiden odotuksia. Sukulaissijaisvanhem- mat kertoivat toiveestaan pitää huolta omistaan, mutta eettinen ja moraalinen po- sitio sisältää myös paineen toimia oikein suhteessa avuntarpeessa olevaan lähei- sen lapseen. Suhde- ja tunnetyöpositio sisältää sukulaissijaisvanhemman koke- mukset vastata myös ulkopuolisten kommentointeihin ja jopa arvosteluun. Käy- tännöntyön positio sisältää kaiken lapsen arjen huolenpidon tarpeet ja siihen liit- tyvät vanhemmuuden ja tiluaation muutokset, jotka johtuvat sijoituksesta. Las- tensuojelu ohjaa ja valvoo sijaisperheiden toimintaa, joten sukulaissijaisvan- hemmaksi ryhtyminen edellyttää sopimukseen sitoutumista.

Kuvio 2. Sukulaissijaisvanhemmuuden position rakentuminen tutkimuksen ja teorian kautta

Sukulaissijaisvanhemmasta tulee virallisesti osallinen lapsen asioissa ja sosiaalityön yhteistyökumppani. Toimeksiantosopimus sitouttaa sukulaissijaisvanhemman toimijana. Samalla kuitenkin sukulaissijaisvanhemman elämästä ei poistu positio osana lapsen sukulaisuutta, mutta se muuttuu muotoaan ja suhteessa läheiseensä sukulaissijaisvanhempi voi joutua esimerkiksi aktiiviseksi tapaamisten järjestäjäksi tai tapaamisten rajaajaksi. Elämä monimuotoisuudessaan ja kerroksisuudessaan tulee esille sukulaissijaisvanhemmuudessa, kun suhteet muihin sukulaisiin voi myös muuttua.

Valkosen tutkimuksessa (2014) myös sukulaissijaisvanhemmille arki lapsen kanssa tuli annettuna. Perherakenne muuttui esimerkiksi kahden aikuisen taloudesta pienen lapsen arjen ympärillä pyöriväksi. Yhteydenpito muuttui velvollisuudeksi pitää yhteyttä myös sellaisiin sukulaisiin, joihin aiemmin ei ollut yhteyttä tai suhde saattoi olla ristiriitainen. Sijoituksen kestoa määritteli ensin avohuollon sijoitus ja sen jälkeen huostaanotto. Lisäksi sijaisvanhemmuus toi mukanaan yhteistyön eri tahojen kanssa. Sukulaissijaisvanhempien tarinoissa korostuivat tarinat lapsen nykyhetken arjessa ja arjen muotoutuminen sijaisperheessä.

Tutkimukseni perustella sukulaissijaisvanhemmuuden positiot sekä sukulaissijaisvanhemmuuden arvot ja etiikka kulkevat läpi haastattelujen ja tutkimukseni. Sukulaissijaisvanhemmuuden tekee erityisesti sukulaisuusyhteys ja sen tuomat näkymättömätkin tunnevivahteet. Sukulaissijaisvanhemmuudessa on läsnä myös vanhemmuuden eri vivahteet. Olenko ollut huono vanhempi, kun lapsenlapseni sijoitetaan lastensuojelun toimenpiteenä? Millainen vanhempi olen sijoitetulle lapselle? Sukulaissijaisvanhemmuuden positioksi aineistosta jäsentyvät *sijaisvanhemmuuteen ryhtyneet, lapsen arjen huolenpitäjä ja yhteydenpidon rajaja/”taistelija -positiot*.

Sijaisvanhemmaksi ryhtyneet -positio sijaisvanhemmuus on tullut äkillisesti ja yllättäen, vaikka tilannetta ehkä aavisteltiin. Toisaalta ongelmat ovat olleet läsnä lapsen biologisessa perheessä jo pitkään, mutta päätös sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä voidaan joutua tekemään nopeasti. Positio muuttuu sukulaisesta lapsen arjen huolenpitäjäksi ja samalla toimeksiantosuhteiseksi lastensuojelun kanssa. Sijaisvanhemmat olivat ehkä yrittäneet puuttua vanhemman tilanteeseen puhumalla tai olemalla yhteydessä lastensuojeluun. Sijaisvanhemmuuden motivaationa on toiminut lapsen ja lapsen vanhemman tilanteen auttaminen. Sukulaissijoituksen keston oli arvioitu olevan väliaikaista, mutta tilanteen pysyvyys ja jatkuvuus paljastunut lapsen sijoituksen aikana. Sijaisvanhemmilla on useimmiten myönteinen suhtautuminen lapsen tilanteeseen, ja toiveikkuus yhteydenpidon toteutumiseen. Sijaisvanhempi on useimmiten ollut lapsen tai lapsen perheen

kanssa ennen huostaanottoa vähän tekemisissä eikä aiempaa kiintymyssuhdetta ole välttämättä ollut.

Sukulaissijaisvanhemmuus *lapsen arjen huolenpitäjänä* -positio oli syntynyt jo ennen sijoitusta lapsen ollessa sukulaisperheessä jo aiemmin pidempiä aikoja. Huostaanoton vahvistuessa position muutos ei ole niin suuri kuin esimerkiksi sijaisvanhemmiksi ryhtyvillä -positiossa. Lastensuojelun avohuolto on voinut työskennellä biologisen perheen kanssa pitkään ja suhde lastensuojeluun on rakentunut ajan kanssa. Sukulaiset olivat odottaneet jotain ratkaisua lapsen perheen tilanteeseen ja yhteydenpito lapsen biologisen perheen kanssa oli jo rakentunut tiiviiksi. Motivaatioksi sijaisvanhemmuudelle on rakkaus ja kiintymys lapseen. Sijoituksen kestosta sukulaissijaisvanhemmat olivat valmistautuneet siihen, että sijoitus voi kestää lapsen täysi-ikäisyyteen saakka. Arjen huolenpitäjät kokivat saaneensa lapsen kanssa toisen mahdollisuuden. Arjen huolenpitäjillä oli kuitenkin läheinen suhde myös lapsen vanhempaan (usein omaan lapseen), joka toi omat huolensa sijaisvanhemmuuteen ja position rakentumiseen esimerkiksi yhteydenpitoon liittyen ja yhteydenpidosta sovittiin sosiaalityöntekijän kanssa. Arjen huolenpitäjällä lapsen arkeen tuoma ilo kannattelee sijaisvanhemman jaksamista. Ristiriitaa sijaisvanhemmuuteen luo läheinen suhde ja huoli omasta lapsesta tai läheisestä. Arjen huolenpitäjää löytyy myös sijaisvanhemmuuteen ajautuneilla sijaisvanhemmilla.

Yhteydenpidon rajoittaja/”taistelija” -positio rakentui niiden sukulaissijaisvanhempien tarinoiden perusteella, jotka suhtautuivat kielteisesti yhteydenpitoon. Juonenkulku oli tarinoissa katkonainen, asioista murehtiminen ja tilanteiden kärjistäminen näkyivät tarinoissa. Taistelija-positiosta voi kuitenkin rakentua arjen huolenpidon -positio tai sijaisvanhemmiksi ryhtyvien -positio. Olennaista position muutoksessa on luottamus muihin verkoston toimijoihin. Taistelija -positiossa sukulaissijaisvanhemmat eivät omalla toiminnallaan kykene tukemaan yhteydenpitoa lapsen vanhempaan, vanhempiin tai toiseen sukuun, ja yhteyttä leimasi epäluuloja ja pelko, että yhteydenpito vahingoittaa lasta. Sukulaissijais-

vanhemmat kuvailivat vanhempia ja toisia isovanhempia valehtelijoiksi, arvaamattomiksi ja epäluotettaviksi. Sukulaissijaisvanhemmat eivät omalla toiminnallaan tukeneet yhteydenpidon rakentumista, vaan pikemminkin pyrkivät myös omalla toiminnallaan eliminoimaan tapaamiset puhumalla muun muassa sosiaalityöntekijöille tapaamisten lasta vaurioittavista tekijöistä. Osaa yhteydenpidon rajoittajista voisi kuvata myös taistelijoiksi, jolloin yhteydenpitoa sosiaalityöntekijöiden, lapsen vanhempien sekä lapsen muun suvun kanssa leimasi taisteluasetelma. Yhteydenpidon rajoittajilla oli kuitenkin vahva kiintymys ja rakkaus lapseen.

Positioiden määrittely yksinkertaistaa sukulaissijaisvanhempana toimimista. Sukulaissijaisvanhemmuus perustuu muun muassa arvoihin, auttamiseen, moraaliin, velvollisuuteen, huolenpitoon, arkeen ja iloon. Sukulaisuus luo erityisen kontekstin ja moniulotteisen tunneverkoston läheisten välille. Erityisesti, jos sukulaissijaisvanhemmalle jää taistelijan -positio päälle on syytä miettiä, miten se vaikuttaa lapsen yhteydenpitoon ja arjen kokemuksiin.

Sosiaalityöntutkijana oletin alussa, että yhteistyön merkitys viranomaisten kanssa sijaisvanhemmuudessa näkyisi vahvemmin. Position kautta korostui ennen kaikkea lapsi ja sukulaisuuden kautta nousevat tapaamisen ja yhteistyön teemat. Institutionaalinen positio ei ollutkaan merkityksellistä sukulaissijaisvanhemmalle, vaan positioissa korostuivat arjen ja tunnetyön positiot. Eettinen ja moraalinen positio ovat vaikeammin arjessa tavoitettavissa, mutta se on usein ohjannut motivaatiota ryhtyä lapsen sijaisvanhemmaksi. Sukulaisuuden erityispiirre on myös se, että huostaanoton hetkellä sukulaiset ovat keskenään keskustelleet kenellä olisi paras mahdollisuus hoitaa lasta ja yhteydenpitoa lapsen vanhempien kanssa. Sukulaiskartoituksissa vaikutti korostuneen se, kenen luona lapsi oli jo viettänyt esimerkiksi avohuollon aikana aikaa. Yhteistyössä sosiaalityöntekijöiden kanssa taistelija -positio on haasteellinen, sillä se voi ajaa yhteistyön valtataisteluun suhteessa siihen, kuka päättää lapsen asioista. Sukulaissijaisvanhempi on holistinen

kokonaisuus, jossa vanhemmuuden arjen huolenpitäjä tulee sukulaissijaisvanhemmalle annettuna.

9 Johtopäätökset

Tutkimuksen perusteella voi todeta, että sukulaissuhteilla on merkitystä lapsen sijoituksessa. Sukulaisuus mahdollistaa yhteydenpitoa yleensä sen sukulaisten puolelle, jonne lapsi on sijoitettu, mutta ei aina tue yhteyttä muuhun sukuun. Myöskään yhteydenpito lapsen biologisten vanhempien kanssa ei ole yksiselitteistä ja aina yhteydenpitoa tukevaa. Sukulaissijaisvanhemmuutta arvioitaessa verkosto sekä mahdolliset ristiriidat sukulaisten, läheisten ja lapsen vanhempien kanssa tulisikin huolella arvioida ennen sukulaissijaisvanhemmaksi hyväksymistä. Toisaalta myöskään sukulaissijaisvalmennus tai -arviointi ei sijoitushetkellä ennakoisi, miten sukulaissuhteet voivat muuttua lapsen pysyvän sijoituksen kautta. Kansainvälisissä tutkimuksissa, sukulaissijaisvanhemmat tarvitsevat räätälöityä ja ajoittain vahvempiakin tukimuotoja lapsen huolenpidossa ja sijaisvanhemmuudessa jaksamisessa. Tutkimuksessani sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiksi tulivat yhteinen historia lapsen ja lapsen biologisen vanhemman kanssa sekä sukulaissijaisvanhemmuuden tunteet.

Tutkimuksessani tutkin, millaisia kokemuksia sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijaisvanhemmuudesta ja millaisen kontekstin sukulaisuus sijaisvanhemmuuteen luo. Lisäksi tarkastelin, millaisiin lapsen tarpeisiin sukulaissijaisvanhemmat vastaavat, miten he kertovat sukulaisuudesta, millaisia tarinallisia juonenkäänteitä ja tarinoita he kertovat sukulaissijaisvanhemmuudesta. Fenomenologia ohjaa ihmiskäsitystäni ja narratiivisen analyysin avulla rakentui kolme sukulaissijaisvanhemmuuden positiota. Tutkimuksessani keskeisimmiksi positioksi sukulaissijaisvanhemmuudesta tulivat *sijaisvanhemmuuteen ryhtyneet, lapsen arjen huolenpitäjä ja yhteydenpidon rajaaja –positiot*. Juonellisesti ja juonenkäänteinä sukulaissijaisvanhemmuuden tarinat keskittyivät tarinaan lapsesta ja hänen kokemuksestaan, mutta myös läheisen rinnalla elämisestä ja yhteydenpidon kokemuksista. Sukulaissijaisvanhemmuus on monikerroksinen, historiallinen ja holistinen ko-

konaisvaltainen tilanne, jossa on mukana kohtalonomaisuutta. Sukulaissijaisvanhemmuudessa yhdistyvät ja limittyvät eri ihmisten situaatiot.

Valkosen (2014) (kuvio 1) täydentyi tutkimuksen aikana, mutta se sisältää tutkimusintressin sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyydestä. Kuviossa 2 näkyy, eksistentiaalinen ihmiskäsitys, huolenpidon määrittelyä, mutta myös suvun kautta tulevia odotuksia, velvollisuuksia ja ajatuksia, kuka ja miten lasta tulisi hoitaa. Sukulaissijaisvanhemmuudessa sijaisvanhemmasta tulee lapsen elämässä aktiivisesti toimiva jäsen muun muassa arjen tasolla hoitamalla ja vastaamalla lapsen huolenpidosta. Huolenpito on lapsen hoidossa keskiössä, mutta neuvottelua käytävät keskenään myös institutionaalinen huolenpidon määrittely, arjen huolenpidon määrittely sekä tunnettyö.

Vanhemmuuden muutosta voi lähestyä myös kolmesta eri näkökulmasta; lapsen kokemana, biologisen vanhemman kokemana ja sukulaissijaisvanhemman kokemana. Sijaisvanhemman ajatukset, arki ja annettu ovat läsnä myös sukulaissijaisvanhemmuudessa. Arjen keskellä sukulaissijaisvanhempi huolehtii (huolenpidon käsite) lapsesta vanhemman tavoin sekä on myös yhteydenpidon neuvottelijana lapsen muiden läheisten kanssa. Kuviossa 2 näkyvät sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvä eettinen ja moraalinen positio, joka voi käynnistää sukulaissijaisvanhemmuuden prosessin, joko sukulaissijaisvanhemman arvoista tai sukulaisten painostuksesta. Institutionaalinen positio tulee lastensuojelun ja toimeksiantosopimuksen määrittelemänä. Sukulaissijaisvanhemman positio muuttuu arjen vanhemmuudeksi lapsen sijoituksen myötä sekä sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyä erityinen tunneside tai historia joko lapseen tai lapsen vanhempaan. Sukulaissijaisvanhempi joutuu työskentelemään tunnemaastossa, jota määrittelee omat, lapsen, läheisen ja muun suvun tunteet ja odotukset.

Tutkiessani sukulaissijaisvanhemmuutta ajauduin sosiaalityön eettisten periaatteiden äärelle. Fenomenologinen ihmiskäsitys avasi minulle näkökulman lähestyä sukulaissijaisvanhempien kokemuksia. Koin kiitollisuutta päästessäni kuulemaan

heidän tarinoitaan. Tulosten kannalta fenomenologia vastaa ajatuksiani ihmisten kokemusten tutkimisesta, mutta myös arvoista lähestyä ihmisten kokemuksia. Sukulaissijaisvanhemmuuden tutkiminen liikkuu vahvasti arvojen, moraalien ja asenteiden maailmassa. Muistettavissa on ollut aika, jolloin sukulaissijaisvanhemmille ei sijoitettu lapsia juuri ollenkaan, vaan ajateltiin, että katkaistaan ylisukupolvistuvakierre. Tällainen ajatusmaailma ei ole edelleenkään kaukainen, vaan yhteiskunnassa ja viranomaisissa on löydettävissä kahtiajakautumista suhtautumisessa sukulaissijaisvanhemmuuteen.

Sukulaissijaisvanhemmuudessa merkityksellisiä ovat myös moraaliset tarinat. Tarinoissa kerrottiin siitä, että esimerkiksi oma sisar tai lapsi oli aina käyttäytynyt perheessä omavaltaisesti. Tarinoissa tuli esiin myös suru ja huoli läheisen tilanteesta. Häpeä tunteena esiintyi kokemuksena omasta vanhemmuudesta ja pohdinnasta siitä, oliko tehnyt jotain väärin, kun oma lapsi oli ajautunut ”huonoille teille”. ”Hän on meidän perheen mustalammas” kuten eräs mummo lastaan kuvasi. Vanhemmuuden pohdinnassa sukulaissijaisvanhemmat kuitenkin pohtivat, että ovat kasvattaneet kaikkia lapsia mielestään samalla tavalla. Vanhemman toiminta saatettiin nähdä lasta vahingoittavana ja viha lapsen kokemuksista vaikutti myös sijaisperheen nykyhetkessä. Annettuun arkeen liittyy myös lapsen menettämisen pelko. Voisiko tämä olla osasy s sukulaissijaisvanhempien kielteisenä suhtautumisena yhteydenpitoon, jos lapsi palautetaan heidän mielestään liian lasta kaltoin kohdelleelle vanhemmalle.

Sukulaissijaisvanhemmuuden tutkimus tarvitsee Suomessa tämäkin tutkimuksen jälkeen uutta tutkimusta. Tutkimatta on esimerkiksi sukulaisperheisiin sijoitettujen lasten kokemukset ja biologisten vanhempien kokemukset sukulaissijaisvanhemmuudesta. Pohtisin myös yhteistyön vaikutusta sijoitusta edistäviin ja haastaviin tekijöihin ja etsisin sukulaissijaisvanhemmuuden sijoituksen laadunkriteerejä. Tutkimusta tarvitaan tueksi lapsen edunmukaisiin sijoituspäätöksiin, kun perhehoidon ensisijaisuuteen ja läheisverkoston kartoittamiseen on myös lakimuutoksilla otettu kantaa. Kuitenkaan ilman tutkimusta ei voida todeta, mitä

nämä lakimuutokset pitkällä aikavälillä ovat vaikuttaneet poliittisella päätöksenteon tasolla, lastensuojelun käytänteissä ja huostaanotettujen lasten arjen päätösten tasolla. Lisätutkimuksessa voisi keskittyä myös vertailevaan pitkittäistutkimukseen sukulaissijaisperheissä varttuneiden lasten kokemuksiin verrattuna muihin sijaisperheisiin sijoitettuihin lapsiin.

Huostaanotetuilla lapsilla on erityistarpeita, jotka vaativat sukulaissijaisvanhemmalta vanhemmuuden taitoja. Tutkimukseni avaa tarkastelun kohteeksi myös vaikeuksien ylisukupolvista siirtymistä. Usealla lapsen vanhemmalla oli myös oma lastensuojeluhistoria. Esimerkiksi jatkotutkimus voi olla tutkia viranomaisien kokemuksia ja näkemyksiä sukulaissijaisvanhemmuudesta, miten hallinto-oikeuksien päätökset ovat vaikuttaneet lapsen sijaishuollon onnistumiseen, miten lapset kokevat sijoituksen sukulaisperheessä, perheen jälleenyhdistämisen näkökulma ja miten sukulaissijaisvanhemmuusarviointi ja -valmennus tulisi toteuttaa.

Lapsen tarpeita arvioidessa ja oikeaa sijoituspaikkaa mietittäessä herääkin kysymys, mikä on lapsen edunmukainen sijoituspaikka? Kansainvälisten tutkimustenkin perusteella sukulaissijaisvanhemmat vaikuttavat pärjäävän lasten kanssa suhteellisen hyvin. Miten arvioidaan lapsen tarvitsevuus ja sijaisvanhemman taidot vastata lapsen tarpeisiin. Millaiset lapset hyötyvät esimerkiksi laitoshoidosta? Sukulaissijaisvanhempien tarinoissa oli sitoutuminen lapseen läsnä eikä lapsen kanssa helposti luovuteta. Siinä mielessä tutkimukseni aineisto tuki tuloksia sukulaissijaisvanhemman sitoutumisesta lapsen hoitoon ja huolenpitoon. Kaikki lapset olivat sijoitettu lapsen äidin sukuun (ks. Koisti-Auer 2008) ja haastatteluisa painottui jonkin verran enemmän naisten ja sijaisäitien ääni, vaikka sijaisäidit tuottivatkin omalta osaltaan runsaasti puhetta. Siinä mielessä sukulaissijaisvanhemmuudessa vaikuttaa naisten ääni kuuluvan selvemmin eikä ole täysin sukupuolineutraalia.

Sijaisvanhemmuuteen ei vaadita erityistaitoja, vaan soveltuvuutta tehtävään. Jos kysymyksen asettelee kriittisesti, tarkoittaako se, että kuka tahansa on periaat-

teessa soveltuva sijaisvanhemmaksi? Suomessa yleisesti käytettävässä arviointimallissa (PRIDE) puhutaan valmiuksista ja ehdottomista esteistä esimerkiksi perheen oma aktiivinen lastensuojeluasiakkuus ja vakavat rikokset. Millaiset puitteet ja kasvatustavat kuitenkin eettisesti ajatellaan olevan hyväksi lapsen kasvulle? Tulevaisuudessa tarvitaan tutkimusta myös muun muassa maahanmuuttokulttuurisista kysymyksistä ja esimerkiksi siitä, että odotetaanko sijaisvanhemmalta luku- ja kirjoitustaitoa.

Mielenkiintoista on, että miten ennakkovalmennus käytännössä toteutetaan, voidaanko sitä pitää ennakkovalmennuksena, jos lapsi on ollut jo puoli vuotta sijoituksessa sekä olisiko lapsen etu pääsääntöisesti jäädä jo sukulaisperheeseen pelkästään sillä perusteella, että hän ollut siellä jo valmiiksi sijoituksessa? Usein sukulaissijaisvanhemmuus tulee äkillisesti, yllättäen tai että lapsi on jo ollut kyseisessä perheessä avohuollon sijoituksessa. Toisin sanoen vain harvalla sukulaiselle tarjoutuu mahdollisuus pohtia halukkuuttaan sukulaissijaisvanhemmaksi. Usein lapsi jää sukulaissijaisperheeseen, mutta joissakin tapauksissa sosiaalityöntekijät päättävät lapsen sijoituksen toiseen sijaisperheeseen. Sosiaalityöntekijät voivat arvioida, että sukulainen ei ehkä esimerkiksi pysty rajaamaan yhteydenpitoa biologisen vanhemman kanssa eivätkä lapsen olosuhteet sen vuoksi merkittävästi muutu. Kuitenkin hallinto-oikeus on ajoittain kumonnut sosiaalityöntekijöiden tekemiä päätöksiä ja lapsi on uudelleen palannut takaisin esimerkiksi isovanhemmilleen. Toimenpide-ehdotuksena on tuottaa sukulaissijaisvanhemmuuden arviointiin ja tukeen keskittyviä arviointi- ja palvelumalleja.

Sosiaalityöntekijän työn kautta olen sukulaissijaisvanhemmuusarvioinnissa joutunut pohtimaan, toteutuuko lapsen etu sukulaissijaisvanhemmuudessa? Tutkimuksen perusteella voi todeta, että lapsen kannalta osittain kyllä, sillä hän saa asua perheenjäsenten kanssa, joiden kanssa hänellä on usein jo kiintymyssuhde olemassa ja tavata sitä kautta luonnollista sukulaisverkostoa. Mutta yhteydenpidon näkökulmasta ei aina, koska myös tässä tutkimuksessa näkyi kielteinen suhtautuminen oman lapsen yleensä entiseen puolisoon sekä hänen sukuunsa. Tällai-

sisä tilanteissa lapsi voi joutua ristiriitojen keskelle. Lastensuojelun haaste on arvioida lapsen tilannetta kokonaisuudessa ja siinä, missä määrin ristiriidat ovat lapsen kehitykselle haitallisia. Sukulaisperheeseen sijoitetuilla lapsilla voi olla yhteneväisyyksiä eroperheiden ja huoltoriidan kokeneiden lasten tilanteisiin.

Kun kuuntelee sukulaissijaisvanhempia ja lapsen oireilua suhteessa lapsen biologisen vanhemman kanssa, jää miettimään, kuinka usein on lapsen etu tavata vanhempansa ja onko löydettävissä moniammatillista arviointia tapaamisten tueksi? Usein tilanne kuitenkin liittyy myös eskaloitumiseen, jossa lapsi oireilee ainoastaan toisen suvun tapaamisia, mutta ei sijoitettavan suvun tai sukulaissijaisvanhemman oman lapsen tapaamisia. Jatkotutkimuksen kannalta olikin mielenkiintoista tarkastella, mikä tilanteesta tekee näin ja onko se näin? Mikä auttaisi sosiaalityöntekijää myös arvioimaan ja saamaan vahvistusta näkökulmalleen, kun arvioidaan lapsen tapaamisia. Millaiseen yhteydenpitoon myös toimeksiantosopimus velvoittaa, kuinka vaikuttaa asenteisiin ja tunteisiin.

Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten lapsen, vanhemman tai sukulaissijaisvanhemman omiin traumoihin tulisi suhtautua? Miten sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja lasten omat kokemukset vaikuttavat lapsen huolenpitoon ja lapsen arkeen. Miten nämä asiat tulisi käsitellä, käsitelläänkö niitä vai onko tarvetta käsitellä. Tällä hetkellä traumaterapiassa puhutaan vakauttavasta työskentelystä, joka on myös arjen vakauttavia toimenpiteitä. Mutta miten esimerkiksi tilanteissa, jossa sukulaissijaisvanhempi on voinut tulla lapsen vanhemman pahoinpitelmäksi ja uhkailemaksi, että miten se vaikuttaa toimintaan sijaisvanhempana.

Airaksinen (1993, 19) toteaa, että käytännön moraalikysymykset nousevat esiin siellä, missä ihminen on ahdistuneimmillaan. Huostaanotto ja sijoitus voivat herättää myös sosiaalityöntekijöissä ahdistuneisuutta, koska päätöksen vaikutuksia on vaikea ennustaa. Siksi tehdään päätökset niillä tiedoilla, jotka ovat sillä hetkellä käytössä. Arvolla tarkoitetaan kaikkea tavoiteltavaa, haluttua, tarvittua ja arvostettua, samoin kuin vapauksia ja oikeuksia (Airaksinen 1993, 131). Suku-

laissijaisvanhemmuuden arviointi, valmennus ja toteuttaminen vaikuttaa olevan myös sosiaalityöntekijöille moninainen ja haastavakin tehtävä. Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyvät ennakovalmennukset ja koulutuksellisia haasteita, mutta myös lapsen kannalta erityisiä vahvuuksia. Sukulaissijaisvanhemmat voivat tarvita erilaista valmennusta kuin muut sijaisvanhemmat ja sisältää yksilöllisiä perheen tukemisen muotoja.

Vaikka kiinnostukseni kohdentuu sukulaissijaisvanhempien tarinoihin yksilö ja perhetasolla, tuotan tutkimuksella tietoa myös asiantuntijoille. Tutkimus avaa uusia näkökulmia sukulaissijaisvanhempien arviointiin, valmennukseen ja tukeen. Suomessa sukulaissijaisvanhemmuuden arvioinnissa ei ole yhtenäistä käytäntöä ja valmennus tehtävään on kunta- ja perhekohtaista. Eronen (2013, 82) toteaaakin, että sijoitettujen lasten ja heidän vanhempien kanssa työskentely on yksilöllistä ”räätälöintiä”.

Tutkijana minua on ohjannut ja vaivannut perusteellisuus. Ensimmäinen ajatus oli se, että miten tutkia aihetta, mistä puuttuu kotimainen määrittely? Toisaalta perusteellisuus on ohjannut minua uusille ajatuspoluille, mutta myös syvälle aina vain uusien tutkimuksien ja käsitteiden äärelle. Analyysi toisaalta kuvaa minua tutkijana, jossa lähestyn sukulaissijaisvanhemmuutta eri metodein ja näkökulmistä. Se avaa ilmiön tarkastelussa sukulaissijaisvanhemmuuden ja elämän kompleksisuuden. Tutkimuksen tekeminen on pääsääntöisesti rajaamista. Lopulta toisaalta koen onnistuneeni siinä, että lukijalle tulee esille sukulaissijaisvanhemmuusilmiöön liittyvää myös moraalista ja eettistä pohdintaa muun muassa siitä, kuinka vapaita olemme tekemään päätöksiä ja millaiset asiat voivat vaikuttaa päätöksiin. Suku, läheisyys, etäisyys ovat mielenkiintoinen näkymätön verkko ihmisten välillä. Päätän tutkimustyöni sukulaissijaisvanhemman sanoihin. ”Joka aamu, kun herään, ajattelen – Ei ole tärkeämpää tehtävää kuin huolehtia omasta lapsenlapsesta.”

LÄHTEET

Aaltonen, Mika & Heikkilä, Titi 2003. Tarinoiden voima. Miten yritykset hyödyntävät tarinoita? Helsinki. Talentum.

Ahlgren-Leinvuo, Hanna. 2014. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelun ja kustannusten vertailu vuonna 2013. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 2/2014. Edita. Helsinki.

Aho, Marjaana. 2003. Isovanhemmat lastenlastensa sijaisvanhempina. Pro gradu - tutkielma. Sosiaalipoliikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.

Airaksinen, Timo. 1999. Minuuden rakentajat. Filosofinen kirja ihmisestä. Otava. Keuruu.

Alasuutari, Pertti. 1995. Laadullinen tutkimus. 3. Uudistettu painos. Vastapaino. Tampere.

Alasuutari, Pertti. 2007. Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki. Gaudeamus.

Anttonen, Anneli. 2011. Hoivan sosiaaliset merkitykset. Teoksessa Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus. Helsinki. 135-152.

Armon-Jones, Claire. 1988. The Social Functions of Emotions. Teoksessa Harré, Rom (toim.) The social Construction of Emotions. Blackwell. London, 57-82.

Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo. 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Teoksessa Ketola, Jari (toim) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. PS-Kustannus. Juva. sivunrot

Barnard, Marina. 2003. Between a rock and hard place: the role of relatives in protecting children from effects of parental drug abuse. Child and Family Social Work. Vol 8 (4), 291-299.

Barnes, Barry. 2000. Understanding agency. Social theory and responsible action. Sage. London.

Berrick, Jill & Barth, Richard. & Needell, Barbara. 1994. A comparison of kinship foster homes and foster family homes: Implications for kinship foster care as a family preservation. Children and Youth Services Review. Vol 16 (1-2). 33-63.

Berrick, Jill. 1997. Assessing Quality of Care in Kinship and Foster Family Care. Family Relations: The Journal of Contemporary Social Services 78 (3), 273-280.

Bolwby, John. 1969. Attachment. Attachment and Loss. New York. Basic Books.

Buchert, Maria. 2010. Rakkauden välittäjä vai moraalinen vartija? Narratiivinen tutkimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista perhe- ja seksuaalikäytönsymptomien äärellä. Helsingin Yliopistopaino. Helsinki.

Bruner, Jerome. 1987. Life as Narrative. *Social Research*. 54 (1), 1-11.

Bruner, Jerome. 1990. Acts of meaning. Harvard University Press. Cambridge.

Buehler, Cheryl & Cox, Mary Ellen & Cuddeback, Gary. 2003. Foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *Qualitative Social Work: Research and Practice* 2 (1), 61-84.

Castrén, Anna-Maija. 2008. Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaissuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa Eija Sévon & Marianne, Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Palmenia. Helsinki University Press. Helsinki. 233-258.

Chapman, Mimi V. & Wall, Ariana & Barth, Richard P. & National Survey of Child and Adolescent Well-Being Research Group 2004. Children Voices. The Perceptions of Children in Foster Care. *American Journal of Orthopsychiatry* 74 (3), 293-304.

Coakley, Tanya M. & Cuddeback, Gary & Buehler, Cheryl & Cox, Mary Ellen. 2006. Kinship foster parent's perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *Children and Youth Service Review*. 29 (1) 92-109.

Courtney, M. 1995. Reentry to foster care of children returned to their families. *Social Service Review* 69, 226-241.

Dallos, Rudy. 2007. Attachment Narrative Theory. Integrating Narrative, Systemic and Attachment Therapies. Bell & Bain Ltd. Glasgow.

Daniel, Ellice. 2011. Gentle iron will. Foster parents perspective. *Children and Youth Service Review* 33 (6), 910-917.

Elliot, Jane. 2005. Using narrative in social research. Qualitative and quantitative approaches. SAGE Publications. London.

Eriksen, Tomas Hylland. 2004. Toista maata? Johdatus antropologiaan. Suomen antropologinen seura. Gaudeamus. Helsinki.

Eronen, Tuija. 2004. Kiusatut, etsijät, tyytyväiset ja rikkaat –erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden elämäntarinoissa. *Janus* 12 (4), 359–378.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja. 2010. Now you see them –now you don't: Institutions in Finnish Child Protection Policy. Teoksessa Hannele, Forsberg & Teppo, Kröger, (toim.) Social Work and Child Welfare Politics. Through Nordic lenses. Bristol. The Policy Press, 147-159.

Eronen, Tuija. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampereen yliopistopaino. Juvenes Print. Tampere.

- Eronen, Tuija. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. THL/raportti. 4/2013. Helsinki
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Forsberg, Hannele. 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.). Perhemurroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus. Helsinki. 7 – 15.
- Forsberg, Hannele & Vagli Åse. 2006. The social construction of emotions in child protection case-talk. *Qualitative Social Work. Research and Practise* 1 (5), 9–31 .
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Autonen-Vaaraniemi, Leena & Kauko, Outi. 2014. Lasten monipaikkainen asuminen sosiaalisena ilmiönä ja hyvinvoinnin kysymyksenä. *Hyvinvointikatsaus* (25), 1/2014. 29-35.
- Giddens, Anthony. 2006. *Sociology*. 5th edition. Polity Press. Cambridge.
- Giddens, Anthony. 2009. *Sociology*. 6th edition. Polity Press. Sutton.
- Goldstein, Joseph & Freud, Anna & Solnit, Albert J. 1980. *Beoynd the Best Interests of the Child*. London. Burnett Books.
- Green, Rob. 2004. The Evolution of Kinship Care Policy and Practice. *Children, Families and Foster Care* 14 (1), 131-149.
- Grey, Sylvia Sims & Nybell, Lynn. M. 1990. Issues African-American family preservation. *Child Welfare*. 69 (6), 513-523.
- Guddeback, Gary S. 2004. Kinship Family Foster Care: A Methodological and Sybstan-tive Synthesis of Research. *Children and Youth Services Review* 26 (7), 623-639.
- Hallituksen esitys. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain 50§:n, perhehoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamiseksi. HE 331/2010 pv. Lainattu 20.5.2014.
- Harré, Rom & Moghaddam, Fathali, M. & Cairnie Pilkerton, Tracey & Rothbart, Daniel & Sabat, Steven R. 2015. Recent advances in postioning theory. *Theory & Psychology*. Sage Publications. Vol 19(1). 5-31.
- Harva, Urpo. 1980. Hyvä ja paha. Praktisen etiikan ongelmia. Otava. Keuruu.
- Haukipuro, Anna & Poukkula, Maija. 2013. Kokemuksia sukulaissijaisvanhempien vertaisryhmästä. Pro gradu –tutkielma. Lapin Yliopisto.
- Hegar, Rebecca R. & Rosenthal, James A. 2009. Kinship and sibling placements: Child behavior, family relationship and school outcomes. *Children and Youth Services Review*. 31 (4), 670-679.

Heikkinen, Hannu & Huttunen, Rauno & Kakkori, Leena. 1999. "Ja tama tarina on tosi.." Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 24 (4), 39-52.

Heikkinen, Hannu L.T. 2000. Tarinan mahti –narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. *Tiedepolitiikka* 25 (4), 47-58.

Heikkinen, Hannu. L.T. 2002. "Whatever is narrative research?" Teoksessa Huttunen, Rauno & Heikkinen, Hannu L.T. & Syrjälä, Leena (toim.) *Narrative research. Voices of teachers and philosophers.* SoPhi. Jyväskylän yliopisto. 13-28.

Heikkinen, Hannu. 2010. Narratiivinen tutkimus –todellisuus kertomuksena. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II.* PS-kustannus. Jyväskylä. 143-160.

Heino, Tarja. 2001. Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. *Stakes.* 19/2001. Helsinki.

Heino, Tarja, 2009. Lastensuojelu kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009.* Yliopiston kirjapaino. Helsinki.

Heino, Tarja & Johnson, M. Huostaanotetu lapsen nuorina aikuisina. 2010. Teoksessa Sarkola, T. (toim.) Heino, T. & Hiilamo, H. & Hytti, H. & Rajavaara, M. *Perhepiirissä.* Helsinki. Kela.

Henkilötietolaki. 523/1999.

Herrick, Mary Ann & Piccus, Wendy. 2005. Sibling connections: The importance of nurturing sibling bonds in foster care system. *Children and Youth Review.* 27 (7), 845-861.

Hestbeak, Anne-Dorthe. 2011. A Child Welfare System Under Reframing. Teoksessa Neil, Gilbert & Nigel, Partn & Marit, Skivenes (toim.) 2011. *Child Protection Systems: international trends and orientations.* New York. Oxford Univeristy Press. 131-153.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna. 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. *Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanotto asioissa.* THL 46/2009. Helsinki.

Hiitola, Johanna. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. 2008. *Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke.* Työpapereita 21. Helsinki. Stakes.

Holtan, Amy & Rønning, John. A & Handegård, Brörn Helge & Sourander, André. 2005. A comparison of mental health problems in kinship and nonkinship foster care. *Eur Child Adolesc Psychiatry* (2005). 14. 200-207.

Holtan, Amy. 2008. Family types and social integretion in kinship foster care. *Children and Youth Services Review* 30 (9), 1022-1036.

Holy, Ladislav. 1996. *Anthropological Perspectives on Kinship.* Pluto. London

- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja. 2006. Rikokset nuorten ”juttuina” – narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Päivi Honkatukia, & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 221. Nuorisotutkimusseura 66. Nuorisoasian neuvottelukunta 33. Helsinki, 211-234
- Hurtig, Johanna. 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisessa lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponensis 60. Rovaniemi
- Huttunen, Jouko. 1995. Kasvattajana toimiminen. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki. WSOY.
- Huttunen, Jouko. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. PS-kustannus. Juva.
- Hyvärinen, Matti. 2006. Kerronnallinen tutkimus. Julkaistu kotisivulla www.hyvarinen.info. Lainattu 20.9.2014.
- Hyvärinen, Matti. 2007. Kertomus ja kertomuksen rajat. Puhe ja Kieli. 27 (3), 127-140.
- Hyvärinen, Matti. 2012. Prototypes, Gendes, and concepts: Travelling with narratives. Narrative Works: Issues, Investigations, & Interventions 2 (1), 1-32.
- Hänninen, Vilma. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. 5. painos. Tampere. Tampereen yliopistopaino.
- Jaakkola, Jouko. 1994. Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki. Sosiaaliturvan Keskusliitto. 71-161.
- Jones Harden, Brenda & Clyman, Robert B. & Kriebel, Dawn K & Lyons, Mary E. 2004. Kith and kin care: parental attitudes and resources of foster and relative caregivers. Children and Youth Service Review 20 (4), 657-671.
- Jokila, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja. 1995. Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat –konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki.
- Jyrkämä, Jyrki. 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä –hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehikseksi. Gerontologia. 2008 (4). 190-203.
- Kalland, Mirja & Pensola, T.H & Meriläinen, Jouni & Sinkkonen, Jari. 2001. Morality in Children in registered in the Finnish Child Welfare Registry: Population Based Study. British Medical Journal. 3233, 207-208.
- Karvonen, Sakari & Moisio, Pasi & Simpura, Jussi. 2009. Suomalaisten hyvinvointi ja elinolot 2000- luvulla. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 20-34.

- Kataja, Kati. 2012. Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78. Uniprint. Turku.
- Ketola, Jari. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, Jari (toim) Perhehoito. Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä. PS-kustannus. Juva, 15-22; 27-59.
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisin. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (6), 599-620.
- Koivumäki, Risto. 2009. Isyyttä alihankintana – Narratiivinen analyysi sijaisisinä toimivien miesten identiteetin rakentumisesta. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva liseniaatin tutkimus. Tampereen yliopisto.
- Koisti-Auer, Anna-Liisa. 2008. Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili. Ammatillinen liseniaatin tutkimus. Sosiaalipoliitikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.
- Koponen, Anne. 2005. Katkennein siivin elämään. Sikiöaikana päihteille altistuneet lapset. Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö. Kotu. Helsinki.
- Kroll, Brynna. 2003. A family affair? Kinship care and parental substance misuse: some dilemmas explored. *Child and Family Social Work* 8 (1), 84-93.
- Kufeldt, Kathleen & Armstrong, James & Dorosh, Marshal. 1995. How children in care view their foster families: a research study. *Child welfare* 74 (3), 695 – 715.
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla. 2012. Lastensuojelu 2011. THL. Tilastoraportti 26/2012.
- Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla. 2014. Lastensuojelu 2013. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Tilastoraportti 26/2014.
- Kuula, Arja. 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen, & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen toimikunnan julkaisuja. Tietolipas 211. Helsinki, 124-140.
- Kuula, Arja. 2011, Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere. Vastapaino.
- Kuusela, Pekka. 2011. Sosiaalitieteet, sosiaalisuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta, Tuija, & Niemi, Petteri, & Haaki, Raija (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus. 51-71.
- Känkänen, Päivi. 2004. Hämärän peitto. Ilmaisutaidot ja tarinat aikatilantekijöinä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Markku, Jahnukainen & Tarja, Kekuni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 43. 214-235.
- Kääriäinen, Aino. 2009. Ero haastaa vanhemmuuden. Toinen painos. Lastensuojelun keskusliitto. Neuvo-projekti. Helsinki.

Laakso, Riitta. 2013. Mistä koti huostaanotetulle lapselle? KAKS –Kunnallissalan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisusarja 73. Vammalan kirjapaino. Sastamala.

Laine, Timo. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine, Valli & Juhani, Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä. PS-kustannus.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lehtovaara, Maija. 1994. Fenomenologinen näkökulma ihmisen tutkimuksen metodologiaan. Teoksessa Varto, Juha (toim.) Kohti elämismaailman ja ihmisen laadullista tutkimista 1&2. Suomen fenomenologinen instituutti. Tampere. 3-32.

Lumpkin, James R. 2008. Grandparents in a Parental or Near-Parental Role. Sources of Stress and Coping Mechanism. Journal of Family Issue 29 (3), 375-372.

Mahkonen, Sami. 1995. Perhesalaisuudet. Salassapitovelvollisuus ammattiauttajan työssä. WSOY. Juva.

Miettinen T. & Pulkkinen S. & Taipale J. (toim.). 2010. Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki. Gaudeamus.

Morgan, D.H.J.1996. Family connections. An introduction to family studies. Cambridge. Polity Press.

Murray, Kevin. 1989. The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy – Texts and Identity. J.Shotter ja K. Gregen (toim). London. Sage. 176-205.

Myllärniemi, Annina. 2006. Huostaanoton kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. Socca. Yliopistopaino. Helsinki.

Mäkinen, Olli. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Gummerus. Vajaakoski.

Mönkkönen, Kaarina. 1999. Ei riitä, että pasianssi menee läpi. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hengelistä Harre'en, narratiivista nudistiin. Kuopion Yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio. 105-138.

Niemi, Petteri. 2013. Hyvä, paha valta. Teoksessa Merja, Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Vantaa. 31-54.

Niiniluoto, Ilkka. 1980. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Otava. Helsinki.

Ollanqist, Tiina & Saranpää, Päivi. 2001. Sisarukset ja sisarusten asema perheessä – sisarussuhteiden yhteydessä olevia tekijöitä, Perheterapia 17 (2), 6-12.

Perhehoitajalaki 1992/312.

Perttula, Juha. 2002. Yksilön ja yhteisön vaikea suhde. Humanistisen ja eksistentiaalisen oletuksia pahasta. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyiden ja auttamistyön jäljillä. PS-kustannus. Keruu. 142-168.

Perttula, Juha. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen. 3. painos. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 116-162.

Pihlakoski, Leena. 2001. Miksi saman perheen lapset ovat niin erilaisia? Perheterapia 17 (2), 18-17.

Pitkänen, Miia. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Socca ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26, 2011. Yliopistopaino.

Pohjola, Anneli. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.). Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Gummerus. Jyväskylä. 11-31.

Polkinghorne, Donald E. 1988. Narrative Knowing and Human Sciences. State University of New York Press.

Polkinghorne, Donald. E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (ed.) Life History and Narrative. London. The Falmer Press. 5-23.

Pride – valmennuskansio. Pesäpuu ry. Jyväskylä.

Pynnönen, Jaana (toim.). 2010. Opas sukulaissijaisvanhemmuutta harkitsevalle. Opas- ja käsikirjat 3/2010. Pesäpuu. Jyväskylä.

Pölkki, Pirjo. 2004. Lastensuojelutyön tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Gummerus. Jyväskylä, 270 -314.

Pöntinen, Jaana. 2005. ”Mä olen ikionnellinen tästä kaikesta” –kertomuksia sukulaissijaisvanhemmuudesta. Pro Gradu –tutkielma. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto.

Pösö, Tarja. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä. 202 – 212.

Rauhala, Lauri. 1983. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Gaudeamus. Jyväskylä. Gummerus.

Rauhala, Lauri. 1993. Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä. Filosofia tutkimuksia Tampereen yliopistossa vol 41. Tampereen yliopisto. Tampere.

Rauhala, Lauri. 2005. Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysejä ja sovelluksia. Yliopistopaino. Helsinki

Ribbens McCharthy, Jane & Edwards, Rosalind (toim). 2011. Key Concepts in Family Studies. Lontoo. Sage.

Ritala-Koskinen, Aino. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. D 38 2001. Helsinki.

Ritala-Koskinen, Aino. 2003. (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittiset perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki. Gaudeamus. 121-139.

Räty, Tapio. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Helsinki.

Saastamoinen, Kati. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa –käsikirjan arjen toimintaan. Edita. Helsinki.

Saastamoinen, Mikko. 1999. Hegelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Pentti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) teoksessa Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Kuopion Yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Tampere. Tampere. University press, 165-192.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (yläpitiäjä ja tuottaja). <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>> (viitattu 19.5.2012)

Saarenheimo, Marja. 2001. Narratiivinen tutkimus ja kertomuksen käytännöt asiakastyössä. Julkaisussa Merja Korhonen ja Birgitta Puustinen (toim.) Elämä tarinoina. Life in Conselling Context –seminaari julkaisu. Joensuun yliopisto.

Saarinen, E. 2002. Fenomenologia ja eksistentialismi. Teoksessa I. Niiniluoto & E. Saarinen (toim.) Nykyajan filosofia. Helsinki. WSOY. 215-260.

Saastamoinen, Mikko. 1999. Narratiivinen sosiaalipsykologia –teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hengelistä Harre'en, narratiivista nudistiin. Kuopion Yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio. 165-192.

Sallnäss, Marie & Vinnerljung, Bo & Westmark, Pia Kyhle. 2004. Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. Child and Family Social Work 9 (2), 141-152.

Salmi, Minna & Sauli, Hannele & Lammi-Taskula Johanna. 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009, 78-93.

Saresma, Tuija. Narratiivisen tutkimuksen kirjoittaminen. 12.12.2014 avoin luento. Jyväskylän yliopisto.

Saurama, Erja. 2002. Vastoin vanhempien tahota. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia. 2002:7. Helsinki.

- Schmitt, Florence & Piha, Jorma. 2008. Vanhemmuudesta –vanhempana oleminen ja vanhempana toimiminen. *Perheterapia*. 24 (2). 6-14.
- Schneider, David. 1980. *American Kinship. A Cultural Account*. University of Chicago Press. Chicago.
- Sellick, Clive. 2006. From famine to feast. A review of foster care research literature. *Research review. Children and Society* 20 (5), 67 - 74.
- Sevon, Eija & Notko, Marianne. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Sevon, Eija & Notko, Marianne (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Palmenia. Helsinki.
- Sevon, Eija. 2009. Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood. Univeristy of Jyväskylä. *Julkaisusarja*. Jyväskylä.
- Sieber, Joan E. 1993. The ethics and politics of sensitive research. Teoksessa Lee, Raymond M. & Renzetti, Claire M. (toim.) *Researching sensitive topics*. Sage Publications. Newbury Park. 14-26.
- Sinclair, I & Baker C & Wilson K. & Gibbs, I. 2005. *Foster Children: Where they go and how they get on*. Jessica Kingsley. London.
- Sinko, Päivi & Virokannas, Elina. 2009. Rajallisia äitiydenidentiteettejä –Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotosta. *Janus*. 17 (2), 2009. 104-120.
- Smart, Carol. 2011. Families, Secrets and Memories. *Sociology* 45, 539-553.
- Solasaari, Ulla. 2003. Rakkaus ja arvot kasvattavat persoonan –Max Schelerin kasvatustilosophia. *Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia* 187. Yliopistopaino. Helsinki
- Solasaari, Ulla. 2011. Scheler, tutkijan rakkaus ja kasvatustilosophia. Teoksessa Katariina Holma & Kaisu Mälkki (toim.) *Tutkimusmatkalla*. 2011. Gaudeamus. Helsinki. 69-84.
- Sosiaali- ja terveyslautakunnan mietintö (StVM 59/2006). <http://www.eduskunta.fi>. (viitattu 19.5.2012)
- Sousa, Liliana. 2005. Building on personal networks when intervening with multi-problem poor family. *Journal of Social Work Practise* 19 (2), 163-179.
- Suontausta-Kyläinpää, Sirkku. 2008. *Perhesalaisuudet. Vaikenemisesta vapauteen*. Ota-va. Keuruu.
- Swift, Karen J. 1995. *Manufacturing "Bad Mothers" A Critical Perspective on Child Neglect*. University of Toronto Press. Toronto.
- Sung Hong, Jun & Algood L. Carl & Chiu, Yu-Ling & Ai-Ping Lee, Stephanie. 2011. *An Ecological Understanding of Kinship Foster Care in the United States*. Springer Science & Business Media 20, 863-872.

Taskinen, Sirpa. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes. Oppaita 65. Helsinki.

Terling-Watt, Tony. 2001. Permanency in kinship care: An exploration of disruption rates and factors associated with placement disruption. *Children and Youth Service Review*. 23 (2), 111-126.

Timmer, Susan G. & Sedlar, Georganna & Urquiza, Anthony J. 2004. Challenging Children in Kin Versus Nonkin Foster Care: Perceived Costs and Benefits to Caregivers. *Child Maltreatment* 9 (3), 251-262.

Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. 2013. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Tuovila, Pirjo. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menestyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. PS-kustannus. Jyväskylä, 29-50.

Törmikoski-Hampf, Maarit. 2008. Sijoitetun lapsen arki ja uudet sosiaaliset suhteet. Teoksessa Huotari, Kari & Hurtig, Johanna Sosiaalityötä monitoroimassa. Helsinki University Press. Helsinki, 175-194.

Valkonen, Leena. 1996. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Stakes. Tutkimuksia 52. Saarijärvi. Gummerus.

Valkonen, Leena. 2006. Millainen on hyvä äiti ja isä. Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä.

Valkonen, Leena. 2014. Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto. Winbase. Turku.

Warroll, Jill. 2001. Kinship Care of the Abused Child. The New Zealand Experience. *Child Welfare* 78 (1), 53-59.

Vinnerljung, Bo. 1997. Foster Childer as adults. *International Journal of Social Welfare*. 7, 69-70.

Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie & Kyhle-Westermarck, Pia. 2001. Sammanbrott vid tonårsplaceringar : om ungdomar i fosterhem och på institution: En rapport från CUS. *Socialstyrelsen* 112. Stockholm.

Vinnerljung, B & Sallnäs, M. 2008. Into Adulthood: a follow-up studies of 718 youths who were placed in out-of-home care during their teens. *Journal of Child and Family Social Work* 13 (2). 144-155.

Virkki, Tuija. 2004. Vihan voima. Toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Atena. Saarijärvi.

Väyrynen, Sanna. 2007. Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.

Yesilova, Katja. 2009. Ydinperheen politiikka. Hakapaino. Helsinki.

Internetlähteet:

<https://www.jyu.fi/edu/tutkimus/tutkimusetiikka>. Lainattu 20.9.2012

www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaali antropologia/ykislo.html. Lainattu 16.10.2014

LIITE 1.

SUKULAISIJASVANHEMPIEN AVOIN HAASTATTELU

Taustatiedot:

1. Mies/nainen/pariskunta
2. Sukulaisuussuhde sijoitettuun lapseen
3. Ikä
4. Työelämässä
5. Kaunko toiminut/toimineet sijaisvanhempana?

TUTKIMUSKYSYMYS:

1. Mitä haluaisit/te kertoa elämästänne sukulaissijaisvanhempana/ -pina?

LIITE 2.

Hyvä vastaanottaja,

Opiskelen sosiaalityön ammatillisia lisensiaattiopintoja Lapin Yliopistossa. Tutkimukseni mielenkiinnon kohteena ovat sukulaissijaisvanhemmat ja heidän kokemuksensa sijaisvanhemmuudesta. Pyydän suostumustanne avoimeen haastatteluun, jonka ajankohdasta on syksyllä 2012. Haastattelu kestää 1 – 2 tuntia, joka tehdään toivomassanne paikassa. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi tarvittaessa keskeyttää. Haastattelut ovat luottamuksellisia ja esille tulleet asiat raportoidaan tutkimuksessa niin, ettei tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä voida välittömästi tunnistaa. Haastattelu kirjoitetaan tekstitiedostoksi ja henkilöiden nimet muutetaan peitenimiksi. Tarvittaessa muutetaan/poistetaan myös paikkatietoja ja erisnimiä.

Tutkimuksen ohjaajina toimivat professori Sanna Väyrynen ja professori Petri Kinnunen Lapin Yliopistosta sekä professori Riitta Vornanen Itä-Suomen yliopistosta.

Ystävällisin terveisin,

Kaisa Vuolukka

Jatko-opiskelija, Lapin Yliopisto

kaisa.vuolukka@ouka.fi

Annan suostumukseni haastatteluun ja haastattelun käyttöön tutkimukseen sukulaissijaisvanhemmuudesta. Suostun myös siihen, että haastatteluani voidaan käyttää aineistona kyseisen tutkijan mahdollisissa jatko-opinnoissa.

_____ / _____

_____

Allekirjoitus ja nimenselvennys